

magazin istoric

ANUL V Nr. 1 (46)

IANUARIE 1971

DIN SUMAR :

●
P.C.R. in apărarea
intereselor clasei
muncitoare

●
Localizări contro-
versate : Posada,
Rovine și Vicina

●
Asaltul Constan-
tinopolului

●
Charles de Gaulle

●
Vulturul—o mile-
nară navă cosmică

●
Orzel, subma-
rinul fantomă

●
Celebrul manus-
cris medieval
românesc de la
Oxford

●
CÎND? CINE?
CUM? UNDE?
Primul concurs
„Magazin
istoric“

Hătmănăreasa Maria Cantacuzino. Pictură de Mihail Töpfer. Muzeul de Artă al R.S.R. (Mari dregătorii din Țara Românească și Moldova, p. 22)

Redactor șef
CRISTIAN POPIȘTEANU

Redactor șef adjunct
NICOLAE MINEI

Colegiul redacției
DUMITRU ALMAȘ
CONSTANTIN ANTIP
VIRGIL CÂNDEA
TITU GEORGESCU
DINU C. GIURESCU
ȘTEFAN PASCU
M. PETRESCU-DÎMBOVIȚA
ȘTEFAN ȘTEFĂNESCU

În numărul viitor:

● Teroarea n-a putut fringe glasul adevărului ● Ștefan Vodă — așa cum l-au înțeles mari istorici români și străini ● Comuna din Paris ● Minia pământului ● Prima poveste din Canterbury: Thomas Becket ● O inscripție surprinzătoare despre moartea lui Decebal ● Jefuitorii de vestigii ● Civilizația Renașterii ● Memorii fără memorie: Albert Speer sau falsul pocăit.

Coloniști romani în Dacia: EMIL CONDURACHI	2
Un uragan devastează lumea capitalistă	9
P.C.R. în apărarea intereselor clasei muncitoare: ILIE CEAUȘESCU	18
Marile dregătorii ale Moldovei și Țării Românești (Dicționar istoric)	22
Neobișnuitul destin al submarinului Orzel: DARIUSZ PIATKOWSKI	26
Negru Vodă, de o parte și de alta a Carpaților: PETRE CONSTANTINESCU-IAȘI	31
Începuturile miniaturisticii române: L. DEMENY	37
Asaltul Constantinopolului: STEVEN RUNCIMAN	38
Căutând pe hartă Posada, Rovine, Vicina: CONSTANTIN C. GIURESCU	52
Concursul nostru: Cînd? Cine? Cum? Unde?	57
Mesașul era ascuns în pionul de șah: ELISABETA IONIȚA	59
Charles de Gaulle: JEAN AUBURTIN	60
Palatul Elysée: VICTOR NIȚESCU	69
Aportul istoriei — Anecdotică, informație sau un plus de înțelegere? DANA CRIVĂȚ	72
Garda de Fier sub judecata istoriei: MIRON CONSTANTINESCU	74
21-23 ianuarie 1941 — iureșul singeros al rebeliunii legionare: AL. GH. SAVU	78
Nașii: VASILE BOBOCESCU	86
Arhivele confirmă: CRISTIAN POPIȘTEANU	89
Vulturul — o milenară navă cosmică: J. P. DE SOUZA	90
Dar nu numai vulturul: DUMITRU ANDRESCU	94
Cărți sosite la redacție	95
Poșta redacției	97

COLONISTI ROMANI ÎN DACIA

Prin acest medalion funerar ni s-a păstrat, peste veacuri, imaginea unei familii din Dacia romană

Academician
EMIL CONDURACHI

Dominația romană în Balcani și în regiunile Dunării mijlocii și inferioare s-a impus progresiv.

Războiul împotriva reginei Teuta, stăpîna unui mic stat de pe coasta dalmată din anul 229-228 î.e.n. (primul război iliric — n.r.), a îngăduit Romei să pună piciorul pe solul balcanic. Odată ajunsă aci, a continuat să înainteze, pas cu pas, vreme de două secole, către Macedonia și Dunăre.

Puterea dacilor

Integrată treptat în sistemul politic roman, Iliria — situată pe coasta dalmată — a devenit în secolul I î.e.n. o adevărată platformă a romanizării pentru nord-vestul Balcanilor, mai ales după ce imperiul a izbutit să înăbușe marile revolte ale ilirilor și locuitorilor din Pannonia din anii 35-33 și 12-9 î.e.n., precum și pe acelea din anul 6-9 e.n. La sud, Macedonia, transformată în provincie romană în anul 146 î.e.n., avea să joace rolul unui cap de pod în zona Balcanilor și a Dunării. În aceeași epocă au intrat

în orbita strategică a Romei regiunea Dunării de jos și bazinul Mării Negre. Aceste locuri erau o sursă de neliniște, datorită atacurilor repetate ale bastarnilor, ale sarmaților și mai ales ale getodacilor, a căror prezență politică și militară se făcea tot mai simțită prin geniul militar și politic al lui Burebista.

Romanii au ajuns pe malul Dunării mijlocii (adică de la Porțile de Fier, pînă în sus la Lauriacum — azi Linz) relativ tîrziu, cu cincisprezece ani înainte de era noastră. După cîțiva ani, teritoriul scordiscilor, cuprins între cel locuit de iliri și țara tracilor, a fost transformat în provincie romană și alipit Pannoniei. Învinși la rîndul lor, locuitorii Moesiei au fost organizați (potrivit vechii tradiții romane, aplicată și în Dalmatia și Pannonia) în două *civitates* și alipiți la început Macedoniei. Ca provincie nouă, Moesia a luat ființă în anul 15 e.n. *bonifaciu*

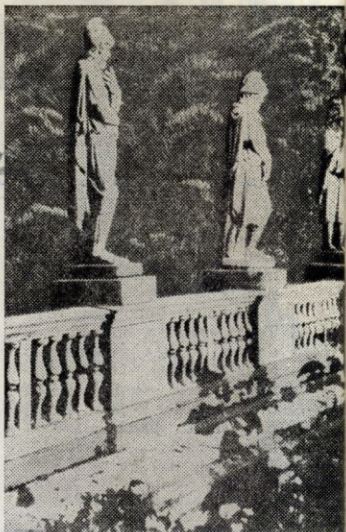
Securitatea frontierelor romane nu s-a îmbunătățit însă prea mult nici după ce s-a organizat o flotă pe Dunărea inferioară. Într-adevăr, regatul clientelar al tracilor odrizi

● Anul 15 î.e.n.: romanii la gurile Dunării ● Anul 46 e.n.: ultimul teritoriu liber din Balcani (regatul trac) integrat Imperiului roman ● Statul dac al lui Burebista și Decebal — singurul dușman redutabil ● Anii 86-106 e.n.: două războaie și 150 mii de soldați, moartea unui mare general (Cornelius Fuscus) și talentul unui strateg de geniu (Traian) au fost necesare pentru cucerirea Daciei.

s-a dovedit a nu fi în stare să împiedice triburile nord-danubiene și cu atât mai puțin formidabila coaliție organizată de Mithridate VI Eupator împotriva Romei.

Expedițiile conduse de Lucullus Varro în anii 72-71 și de M. Licinius Crassus (29-28 î.e.n.), sînt o mărturie a faptului că statul roman era obligat să ducă, în partea orientală a Balcanilor, o politică similară celei din zona ilirică și panonică. Transformarea regatului trac în provincie romană, în anul 46 e.n., integra în imperiu ultimul teritoriu liber din Balcani. **Roma nu mai avea decît un adversar în aceste ținuturi, dar un adversar redutabil: regatul dac, creat de Burebista și consolidat de Decebal.**

Infringerile suferite de armatele romane în Moesia sub Domițian au atras, desigur, atenția lui Traian asupra ade-

MIC GLOSAR

ala, la plural alae: escadroane de cavalerie de cîte 500 (uneori 1000) de călăreți, care acopereau flancurile armatei.

cohors, la plural cohortes: unități ale legiunilor romane, precum și detașamente de trupe auxiliare de cîte 1000 de infanteriști, recrutate din rîndurile supușilor din provincii. Ca și cavaleriștii din alae, ei primeau cetățenia la sfîrșitul carierei militare, adică după 26 de ani de serviciu.

legio, la plural legiones: unitatea principală a armatei romane. Legiunile numărau de obicei 6000 de soldați, dintre care 300-600 erau cavaleriști. Legiunile erau împărțite în cohorte.

civitas, la plural civitates: termen roman desemnînd atît orașul propriu-zis (împreună cu teritoriul său rural), cît și statul-oraș cu toți cetățenii săi.

canabae: așezări semiurbane dezvoltate pretutindeni pe lângă lagărele armatei romane. Termenul vine de la cuvîntul latin canaba, plural canabae care înseamnă colibă, mai apoi baracă. Populația canabelor era formată din familiile (multă vreme considerate nelegitime) ale soldaților, meseriașilor, micilor negustori, veteranilor. Așezările erau subordonate comandantului lagărului vecin.

cadastru: Formă de inventar funciar; terenurile din cadrul Imperiului roman erau delimitate de stîlpi de hotar. Suprafețele arabile erau împărțite în unități speciale nu-

În Piazzadel Popolo din Roma se află această „galerie” de statui reprezentând figuri (nobili, desigur) de daci

văratei primejdii pe care o constituia puterea dacilor. Se știe că abia după două războaie singeroase (în anii 101-102 și 105-106 e.n.) și sub presiunea a 12 legiuni (din care 9 dislocate la frontiera dunăreană încă în timpul lui Domițian) și a unui număr aproape egal de trupe auxiliare, în total aproape 150 000 de soldați, această putere a fost înfrântă.

Pe măsură ce înainta și își consolida pozițiile, armata romană se statornicea în aceste provincii. Taberele și așa-numitele canabae, legate de o

rețea de căi militare foarte bine organizate, au însemnat tot atâtea focare de romanizare. Chiar și o trecere sumară în revistă a trupelor concentrate în zona balcano-dunăreană, confirmă pe deplin imensitatea acestui efort. Recrutarea efectuată în rîndurile autohtonilor avea un dublu scop: de a împropăta forțele militare ale imperiului și de a zdrobi rezistența tenace a noilor supuși. Transferați din provincie în provincie prin tot imperiul, soldații nu posedau, ca elemente ale unității, decît organizarea militară romană și limba latină.

Protecția militară a regiunilor balcanice și dunărene a

mite centurii. De aici numele de centuriatio prin care se înțelege divizarea și distribuirea pămîntului arabil, regate clientelare: termen sub care se înțelege acele state barbare de la marginea Imperiului roman care intrau în raporturi politice directe cu statul roman. În schimbul unor subvenții anuale sau al unor condiții speciale, șefii acestor state se obligau să împiedice atacurile altor populații barbare împotriva provinciilor romane.

veterani: termen prin care erau denumiți soldații romani din legiunile și detașamentele auxiliare după ce au fost lăsați la vatră.

legionari: soldați ce alcătuiau principalele trupe romane (legiunile). Pînă în epoca lui Hadrian, se recrutau numai din rîndurile cetățenilor romani din Italia; după Hadrian, recrutarea lor s-a extins și asupra cetățenilor din provincii.

bastarni: populație de origine germanică (după unii cercetători, de origină celtică) așezată începînd cu sec. III i.e.n. în podișul central al Moldovei.

sarmați: populație nomadă de limbă indoeuropeană, locuind în stepele din nordul Mării Negre. Începînd din sec. IV-III i.e.n., sarmații, cunoscuți prin atacurile călăreților lor, au cucerit de la scîți regiunile din nordul Mării Negre.

scordisci: populație de origine celtică, așezată în Serbia din cadrul Iugoslaviei de astăzi. Un centru important se afla la Singidunum (Belgrad).

iliri: populație indoeuropeană. Triburile lor locuiau în partea de vest a Peninsulei Balcanice (Iugoslavia și Albania de azi).

traci: populație indoeuropeană. Triburile tracilor locuiau la sud și la nord de Dunăre; geto-dacii erau ramura de nord a tracilor.

E.P.

fost întotdeauna asigurată de cel puțin o legiune în Dalmația, două legiuni pentru fiecare din cele două Pannonii, Moesia Superioară și Dacia, alte trei legiuni în Moesia Inferioară. Acestor corpuri de elită trebuia să le adăugăm 80 de alae și 205 cohortes, cantonate atât la hotare (limes) cât și în interiorul provinciilor. Renunțând la principiul frontierelor naturale, Roma a organizat la nord de Dunăre unul din cele mai însemnate bastioane ale apărării sale. În acest fel, cucerirea sud-estului european, începută la sfârșitul sec. III î.e.n. a adăugat — la începutul sec. II î.e.n. — o ultimă verigă sistemului strategic roman: Dacia.

Veteranii — factor de romanizare

O seamă de colonii militare au fost organizate în nordul Dunării încă din sec. I. În Pannonia, Tiberiu a înființat Emona; Claudiu a întemeiat

colonia Savaria, iar Vespasian pe cele de la Siscia, Sirmium, Deultum în Tracia. Colonia din Poetovio a fost întemeiată de Traian, cea din Mursa de Hadrian. După războaiele dacice, Traian a organizat în Dacia colonia Ulpia Traiana Sarmizegetusa. Cu mult mai numeroase erau așezările de veterani instalate peste tot în noile provincii. Cu excepția coastei dalmate — unde acești vechi soldați au fost instalați alături de coloni italici și provinciali și unde majoritatea coloniilor și a municipiilor datau din epoca lui August — în restul provinciilor balcanice și dunărene, mai ales în jurul taberelor de legionari romani, veteranii erau cei mai numeroși. Este vorba de acele *canabae* situate de-a lungul Dunării mijlocii și inferioare, precum și cele din interiorul Daciei și Pannoniei. Ele au constituit primele nuclee ale viitoarelor colonii și municipii romane. Le administrau magistrați aleși și confirmați de

Mosaicurile inspirate din epopeea homerică sînt printre cele mai spectaculoase descoperiri de artă romană de la Sarmizegetusa (Priam cerînd lui Ahile corpul lui Hector)

Romanizarea a schimbat configurația politică a statelor din spațiul carpato-balcanic dându-le o unitate administrativă, culturală și lingvistică, creînd ceea ce s-a numit mai târziu Orientul latin sau Romanitatea orientală

comandanții legiunilor — ai căror subordonați rămîneau. Contribuția veteranilor la romanizarea noilor provincii a fost deci substanțială. De cele mai multe ori, familiile lor erau acelea care constituiau noile elite municipale, cele care au asigurat, în fond, progresele rapide ale romanizării.

Ex toto orbe Romano

În afara soldaților, un mare număr de cetățeni veniți din întreaga lume romană — **ex toto orbe Romano** — s-au stabilit în orașe dar și în satele nou întemeiate.

Cazul Daciei este dintre cele mai elocvente în acest sens. Ea a cunoscut — în urma unei politici sistematice de colonizare — o romanizare ra-

pidă, ale cărei urme pot fi găsite de-a lungul întregului teritoriu al fostului regat condus de Decebal. Afluxul veteranilor și colonilor veniți în acest nou Eldorado al imperiului a fost atât de mare, încît Hadrian ar fi ezitat la începutul domniei sale, deși împrejurările erau deosebit de grave, să abandoneze această provincie recent înglobată de imperiu.

În Dacia, numărul orașelor a crescut vertiginos. În decurs de numai un secol și jumătate de administrație romană au fost organizate șapte colonii (Ulpia Traiana Sarmizegetusa, Drobeta, Romula, Apulum, Malva, Napoca, Potaissa) și patru municipii (Porolissum, Ampelum, Tibiscum și Dierna). Ele sînt o mărturie a politicii foarte active de urbanizare și

romanizare aplicate de imperiu vechiului stat dac. Imediat după cele două războaie dacice, Traian a întemeiat alte centre urbane în cele două Moesii. Numărul însemnat de colonii și municipii întemeiate în provinciile balcanice și dunărene în decursul primelor trei secole de dominație și administrație romană a asigurat un caracter urban romanității orientale încă de la începuturile ei.

Edificiul lui Traian

Dacă lăsăm la o parte orașele, frecvența excepțional de mare a satelor bășinașe ori romane atestă o considerabilă densitate demografică.

În ciuda unei îndelungate și aprige rezistențe, ilirii, celții, moesii și dacii au acceptat în cele din urmă modul de viață roman. Cu excepția Traciei, legată pentru totdeauna de destinele elenismului, celelalte provincii balcanice și dunărene prezentau, către sfârșitul sec. II și mai ales începutul sec. III, toate trăsăturile caracteristice ținuturilor romanizate.

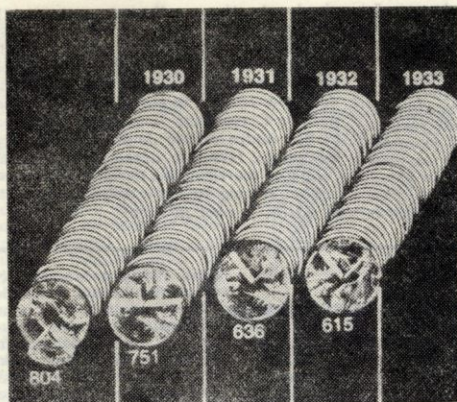
Nu se poate, desigur, nega existența citorva zone restrânse rămase întrucâtva deoparte; ele n-au cunoscut decât o slabă afluență de coloniști și într-o mai mică măsură efectele politicii de urbanizare, atât de activă în alte părți, tocmai la începutul sec. II e.n. Aceste zone vor lua și ele parte — însă mai târziu — la creșterea generală a romanismului oriental.

Organizarea cadastrului roman în Dalmația, în epoca lui August și Tiberiu, în Pannonia, în decursul primului secol al erei noastre și în Tracia,

Moesia și Dacia, în prima jumătate a sec. II, s-a desfășurat paralel cu politica romană de distrugere a unităților politice și sociale indigene, precum și a rezistenței popoarelor de curând învinse. Încorporarea ținutului apt să poarte armele din aceste provincii și trimiterea lui în cele mai îndepărtate colțuri ale imperiului corespundea pe deplin sistemului politic și administrativ roman. Centrele comerciale, copiate după modelul marilor orașe ale imperiului, ca și majoritatea satelor, create de veterani și coloni, se asemănau foarte mult, ceea ce reflectă expansiunea și intensitatea vieții romane în teritorii din afara Peninsulei italiice.

* * *

Grava criză prin care avea să treacă Imperiul roman la începutul sec. III e.n., va pune la mari încercări în primul rând provinciile balcanice și dunărene. La un moment dat imperiul a fost nevoit să se replieze spre sud, fapt care a atras după sine părăsirea Daciei în anul 271, când soldații și funcționarii au fost transferați dincoace de Dunăre. Dar procesul adânc care începuse n-avea cum să mai fie oprit sau anulat. În pofida noilor împrejurări politice romanizarea a continuat, mai departe suferind ea însăși noi metamorfoze, ce pot fi urmărite din sec. IV. Procesul început însă cu mai multe secole înainte avea să continue apoi, în condiții în parte schimbate, mai ales de pe urma creștinării — sub aspect latin — a populațiilor romanizate, care adăuga astfel un nou element de unitate conștiinței lor de popoare neolatine.

S.U.A.: venit național brut pe cap de locuitor în dolari

Un uragan devastează lumea capitalistă

Un crah gigantic pe Wall Street a fost primul simptom. Primul simptom al calamității, nu cauza ei, așa cum au vrut și mai vor încă să creadă unii economiști burghezi. Criza și-a făcut apariția mai întâi în Statele Unite, răvășind apoi aproape tot cuprinsul globului. O singură excepție demnă de semnalat, în răsăritul Europei: ținărul stat sovietic, unde, în acești ani s-au desfășurat din plin industrializarea socialistă și colectivizarea agriculturii.

Inspăimântătorul uragan dădea impresia că s-ar fi iscat pe neașteptate, căzând ca un trăsnet pe cerul senin al prosperității. În realitate, criza era o consecință firească a ascuțirii contradicțiilor interne ale sistemului capitalist. Cu o deosebită virulență s-a manifestat atunci contradicția antagonică dintre producție și consum. De ce? Pentru că procesele tehnicii și raționalizarea procesului muncii duceau la o necontenită sporire a producției industriale, dar veniturile imensei majorități a populației de la orașe și sate nu creșteau în același ritm și nici pe departe în aceleași proporții. Rezultatul se făcea simțit pe piață: cererea de mărfuri rămânea tot mai mult în urma ofertei de produse.

În 1929-1933, lumea capitalistă s-a zbatut în ghearele unei clasice crize de supraproducție. Ceea ce avea de vîndut industria depășea cu mult nu nevoile maselor, ci puterea lor de cumpărare. Un necruțător cerc vicios intra astfel în funcțiune: neputînd să-și desfacă marfa, fabricile și uzinele își restrîngeau producția, concediind numeroși muncitori și reducînd drastic salariile celorlalți; aceste măsuri

diminuau și mai mult puterea de cumpărare a populației. Se înregistra o prăbușire a prețurilor o dată cu o lipsă pronunțată de numerar, crahuri la bursă, nenumerate falimente ale întreprinderilor industriale, bancare, comerciale și de transporturi, o bruscă ruinare a producătorilor mici și mijlocii... Șomajul creștea vertiginos, salariile se micșorau la fel de rapid, astfel încât condițiile de trai ale oamenilor muncii se înrăutățeau din zi în zi.

Fază a ciclului economic capitalist, criza de supraproducție se repetă la anumite pe-

rioadă de timp, adâncind contradicțiile orinduirii burgheze și ducând la intensificarea luptei de clasă. Anglia a fost, în 1825, teatrul primei crize care a lovit ansamblul economic al unei țări. Au trecut de atunci 146 ani, în cursul cărora cea mai puternică, cea mai lungă, cea mai dramatică dintre crizele de supraproducție a început în 1929 și a durat până în 1933.

Iată pe scurt cum s-a dezvoltat acest cataclism și care au fost ravagiile provocate în S.U.A. și apoi în lume.

29 octombrie 1929 : la bursa din Wall Street cursul acțiunilor se prăbușește

1918

La sfârșitul primului război mondial, Statele Unite sînt marele creditor al lumii capitaliste care le datorau 13 000 000 000 dolari. Senatul american refuză să ratifice Tratatul de la Versailles. Oficial, S.U.A. vor pune capăt războiului în 1921, printr-o simplă hotărîre a Congresului.

1919

Întră în vigoare legea Volstead, prin care se interzice producția și consumul de băuturi alcoolice pe teritoriul S.U.A.

1920-1929

Economia americană oferă tabloul unei înfloriri fără precedent. Venitul național pe cap de locuitor crește cu 30%. Numărul de automobile aflate în circulație urcă de la 8 000 000 la 20 000 000. Investițiile în străinătate se ridică la 9 000 000 000 dolari. Indicele de prețuri ale acțiunilor la bursa din Wall Street urcă vertiginos : 110 în 1924, 135 în 1925, 338,5 la 2 ianuarie 1929. Cei trei președinți ai acestei perioade — Harding, Coolidge și Hoover — se întrec în elogierea sistemului capitalist și își afirmă încrederea într-o „prosperitate definitiv instalată pe cuprinsul Statelor Unite”. Dar apologetii orinduirii trec cu vederea numeroasele fenomene negative pe care le prezintă societatea americană. În 1928, bancherul

John Pierpont Morgan declară fiseului un venit de 3 758 625 dolari, în vreme ce media veniturilor anuale era de 921 dolari în California, 881 în New York, 365 în unele state sudice și 129 dolari în Carolina de Nord. Simptome ale crizei se remarcă încă din 1927 în multe ramuri industriale, mai ales în cea textilă : 19% din capacitatea totală de producție a fabricilor și uzinelor din S.U.A. rămânea neutilizată. În 1928 existau 5 000 000 șomeri și agricultura se zbătea într-o situație din ce în ce mai grea. Începînd din 1919-1922, clasa muncitoare a fost supusă unui sălbatic asalt al patronatului care, susținut de guvernul de la Washington, a redus salariile în toate ramurile industriei, a folosit poliția particulară pentru a ucide și mutila pe activiștii sindicali, a obținut trupe împotriva greviștilor. Mii de muncitori au fost arestați, torturați, fițiți în fața tribunalelor sub vini imaginare și condamnați la moarte, ca Sacco și Vanzetti, sau la ani grei de temniță.

Reconstituit în 1915, după ce fusese interzis în 1868 și 1871, Ku-Klux-Klanul, „secreta” grupare teroristă a celor mai sîngeroși rasiști din statele sudice, organizează numeroase pogromuri împotriva negrilor și exercită o puternică influență asupra vieții politice a întregii țări.

Departa de „a pune capăt beției”, așa cum au

pretins promotorii ei, prohibiția duce la o creștere înspăimântătoare a alcoolismului. La New York, de exemplu, erau în 1918 15 000 de circiumi și taverne, în 1924 — 32 000 (toate clandestine), iar pe întreg cuprinsul S.U.A. — 177 790. Față de 1920, crimele și delictele provocate de alcoolism cresc în 1927 cu 427%, iar decesele datorate aceleiași cauze cu 600%. Gangsterismul ajunge o cumplită plagă socială, care aduce cu sine coruperea în masă a senatorilor și a înalților funcționari de stat, a magistraților și a polițiștilor, a guvernatorilor de state și a consilierilor municipale ale principalelor orașe.

1929

18 oct.

La bursa din Wall Street se înregistrează operații puține și slabe, indicele de preț al acțiunilor scăzând, pentru prima oară în ani de zile, cu 7 puncte.

19 oct.

Se aruncă pe piață 3 448 100 acțiuni și indicele scade din nou cu 12 puncte.

21 oct.

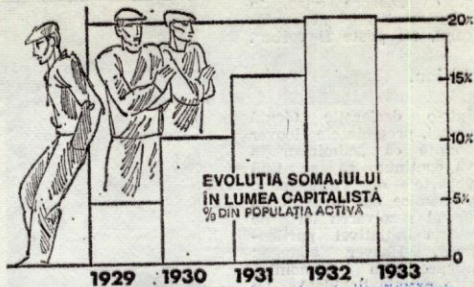
Numărul acțiunilor vândute crește la 6 091 870.

23 oct.

După ce se oferă spre vânzare alte 2 000 000 acțiuni, indicele de prețuri scade de la 415 la 384.

24 oct.

„Joia neagră”: într-o atmosferă de panică, se vând 12 894 650 acțiuni. Șase bancheri — cei mai bogați din Statele Unite — încearcă să stăvilească crahul efectuând cumpărări în valoare de 240 000 000 dolari.

26 oct.

Principalii experți financiari ai S.U.A. declară că momentul cel mai greu a trecut.

27 oct.

În predicile lor de duminică, pastorii afirmă că „spaima de joi a fost de scurtă durată” și că „Dumnezeu nu și-a luat privirea de pe America”.

28 oct.

Se vând 9 212 800 acțiuni iar indicele scade cu 49 puncte.

29 oct.

O avalanșă de 16 410 000 acțiuni sînt azvirlite pe piață. Situația devine catastrofală.

13 nov.

Indicele se prăbușește la 224 puncte, micșorîndu-se cu peste 40% față de 23 octombrie.

15 nov.

Se înregistrează primele sinucideri printre cei ruinați de crah.

9 dec.

Somajul în rîndul muncitorilor din industrie înre-

gistrează o creștere de 38% în cursul unei singure luni.

17 dec.

Presa semnalează că mii de ingineri, avocați, arhitecți și medici au devenit vinzători ambulante pe străzile marilor orașe ale S.U.A.

24 dec.

Stocurile de mărfuri nevândute sporesc tot mai mult, deși prețurile s-au redus în două luni cu 27-43%. Camerele de comerț din diferite orașe ale S.U.A. înregistrează mii de cereri de declarare în stare de faliment.

1930

3 ian.

Ziarul „Commercial and Financial Chronicle” publică un bilanț al crahului din Wall Street: în mai puțin de o lună, s-au volatilizat 30 miliarde dolari, sumă egală cu costul participării S.U.A. în primul război mondial.

7 ian.

Marele bancher Andrew Mellon afirmă că „cele întîmplătoare la bursă se reduc la unele pagube suferite de cîțiva speculanți”

și că „despre criză, în adevăratul sens al cuvântului, nu poate fi vorba“.

18 ian.

Intr-o declarație făcută presei, președintele Hoover anunță că „administrația va continua să se țină departe de problemele economice ale prezentului, lăsând rezolvarea lor pe seama inițiativei particulare“. Hoover adaugă: „Depresiunea economică este practic lichidată. La colțul străzii ne așteaptă prosperitatea“.

27 ian.

Întrebați de ziariști care sînt principalele probleme ale zilei, conducătorii Ligii economice naționale (organizație a marelui patronat) pun șomajul pe locul 18. De notat că zilnic mii de oameni rămîn fără lucru și că șomerilor nu li se acordă nici un fel de ajutoare.

16 febr.

Cotidianul „New York Times“, într-un editorial intitulat: „Ei, stimabile...“ scrie printre altele: „Ei, stimabile, acum, cînd migrena ne-a trecut, e limpede că nu suferim de nici o boală a finanțelor noastre“. Posturile de radio transmit ultimul șlagăr de muzică ușoară: *Happy days are here again* („Iar sînt vremuri bune“).

6 martie

Manifestație a șomerilor în Union Square din New York, unde se adună 35 000 persoane. Exact în clipa cînd mitingul ia sfîrșit, poliția atacă cu brutalitate pe participanți, rănind grav peste optzeci de bărbați și femei.

15 aprilie

La Washington agenții prohibiției arestează un

Chicago: șomeri așteptînd ajutorul de hrană

contrabandist, care desface mari cantități de alcool chiar în incinta Senatului.

29 aprilie

Reporterul Walter McLeay descoperă întîmplător că episcopul James Cannon Jr., unul dintre cei mai aprigi susținători ai prohibiției, este părtaş la beneficiile unei organizații de contrabandă a alcoolului.

iulie-august

Prețurile produselor agricole continuă să scadă, deși administrația Hoover achiziționează 60 000 000 bushels (1 bushel = 25,4 kg.) de grîu și 1 330 000 bales

(baloturi) de bumbac. O secetă neobișnuită afectează sudul și vestul mijlociu al S.U.A. În Germania se adoptă legi pentru scăderea salariilor, reducerea alocațiilor de șomaj și creșterea impozitelor.

18 sept.

Președintele Hoover respinge un proiect de ajutorare a foștilor combatanți care suferă de pe urma șomajului.

23 sept.

Hoover respinge un proiect care prevede acordarea de pensii muncitorilor trecuți de 70 ani.

4 oct.

Ziarele anunță: „Fermierii primesc mici subvenții pentru hrana șeptelului, dar nici un dolar pentru copiii care le mor de foame”.

5 nov.

Alegerile pentru Camera Reprezentanților și Senat aduc mari victorii ale partidului democrat. Franklin D. Roosevelt este reales guvernator al New York-ului cu o majoritate record de 725 000 voturi.

decembrie

Efectele crizei economice din Statele Unite se fac tot mai simțite în Europa, unde se înregistrează aceleași fenomene: întreprinderi care își încetează activitatea, muncitori care sînt concediați, salarii care se reduc la o treime sau un sfert, măruri care se aglomerează în depozite etc.

1931

13 febr.

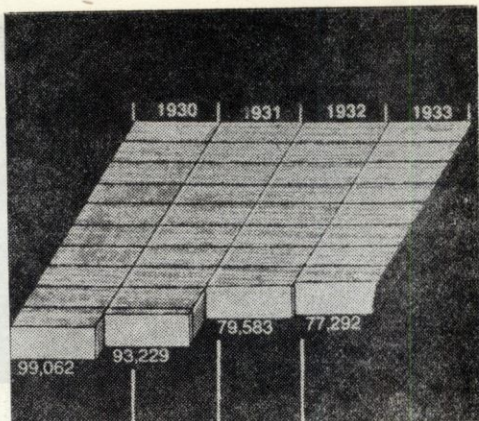
În S.U.A. numărul șomerilor se ridică la peste 6 000 000. Cea mai mare bancă din Austria, „Credit Anstalt”, solicită ajutorul guvernului, ceea ce declanșează panica în Europa centrală.

mai-iunie

Criza capătă aspecte dramatice în Germania și Austria. Falimentul băncii „Danat” din Berlin provoacă sute de sinucideri și evaziunea marilor capitaluri.

13-15 iulie

Lanț de falimente bancare în Germania, care suspendă plata datoriilor de război.

S.U.A.: venitul național brut în milioane de dolari

New York: manifestație muncitorească atacată de poliție

20 sept.

Guvernul britanic prezidat de J. R. MacDonald deva-lorizează lira sterlină și abandonează etalonul-aur. În S.U.A., cifra oficială a „vagabonzilor fără adăpost și mijloace de trai” este de 186 028.

30 sept.

„Wall Street Journal” arată că în septembrie au dat fa-liment 301 bănci americane. „United States Steel Cor-poration” anunță reducerea cu 10% a salariilor. Alte

companii aplică reduceri de 12-38%.

octombrie

Președintele Hoover ia mă-suri pentru ajutorarea... băncilor și a companiilor de căi ferate și asigurări. El refuză din nou să acorde alocații șomerilor, al căror total atinge acum 10 000 000.

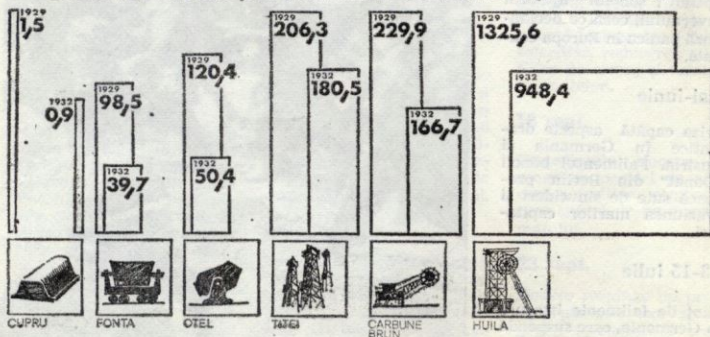
**1932
S.U.A.**

Se înregistrează 12 830 000 șomeri declarați oficial.

Paris: din lipsă de fonduri, organizațiile de ajutorare a șo-merilor își sistează activitatea

După calculele sindicatelor, cifra s-ar ridica la peste 17 milioane. În comparație cu 1929, salariile sînt cu aproa-pe 60% mai mici, dar tota-lui sumelor plătite ca do-bînzi pentru împrumuturi scade numai cu 3,5%. Pier-derile suferite în industrie, comerț și bănci ating fan-tasticul nivel de 6 miliarde dolari. Acțiunile emise pe piață de marile corporații

SCĂDEREA PRODUCȚIEI MONDIALE CAPITALISTE (în milioane dolari)

nu reprezintă decât 4,2% din cele ale anului 1929.

Un mic tabel ilustrează to boganul pe care au lucrat cursurile acțiunilor:

Presa relatează că, în timp ce grîul și porumbul se ard în locomotive din cauza prețurilor care s-au prăbușit, în diverse locali-

Washington, cerînd să li se achite o „compensație” aprobată de Congres în 1925. În dimineața de 28 iulie, poliția din Capitală trece la evacuarea citorva mii dintre ei, instalați în clădirile goale din apropierea Capitolului. În încăierarea care se produce sînt uciși doi foști combatanți. Pentru a înăbuși manifestația de protest care urmează, Hoover dă ordin să intervină unități de infanterie, cavalerie, mitraliere și tancuri. Multimea este atacată cu brutalitate: femeii și copii cad sub picioarele calilor și numeroși manifestați sînt răniți de baionetele soldaților.

La alegerile prezidențiale din noiembrie, Hoover este din nou candidatul partidului republican, solicitînd o reînnoire a mandatului. Dar candidatul democrat, Franklin D. Roosevelt, repurtează o strălucită victorie și, la 4 martie 1933, se instalează la Casa Albă, unde va rămîne doisprezece ani, pînă la moartea sa, în 1945.

America Latină

Depinzînd în exclusivitate de minerit sau producția pentru export a unei culturi agricole, țările latino-americane suferă con-

Compania	3 sept. 1929	13 nov. 1929	1932
„American Telephone”	304	197,25	70,25
„General Electric”	396,25	168,52	34
„General Motors”	72,75	36	7,50
„New York Central”	256	160	8,75
„Radio”	101	26	2,50
„U. S. Steel”	261,75	150	21,25

Dacă în 1930, venitul național brut era de 99 062 milioane dolari, în 1932 el coboară la 79 583 milioane (în 1933 va fi de 77 292 milioane). Pe cap de locuitor, venitul național, care era de 804 dolari în 1930, ajunge la 636 dolari. Fabricile și uzinele care supraviețuiesc lucrează cu mai puțin de jumătate din capacitatea lor de producție. Valoarea producției industriale scade de la 70 000 milioane la aproximativ 31 000 milioane. De la începutul crizei, numărul băncilor declarate în stare de faliment e de 5 761 iar totalul sumelor pierdute de depunători se urcă la 5 miliarde dolari. Veniturile obținute în agricultură reprezintă 5 250 milioane dolari, față de 12 000 în 1929.

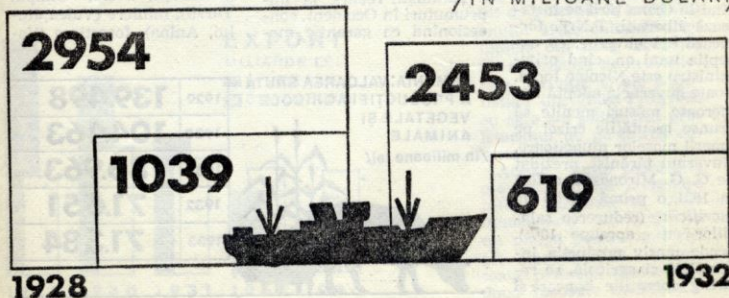
tăți se constată numeroase cazuri de decese datorită inaniției. La periferiile marilor orașe apar așa numitele *Hoovervilles* („orașele lui Hoover”) — aglomerări informale ale unor cocioabe de placaj sau tinichea. Deosebit de grav este lovită populația de culoare, în rîndurile căreia șomajul este de două ori mai mare decît la albi.

Paralizia economică se repercutează asupra tuturor sectoarelor de activitate: colegii și universități, institute, laboratoare și centre de cercetare științifică, organizații sportive și culturale, teatre și muzee sînt silite să-și închidă porțile.

Mii de foști combatanți, mulți veniți împreună cu familiile lor, se adună la

EXPORTUL ȘI IMPORTUL AMERICII LATINE

/ÎN MILIOANE DOLARI/

siderabil mai mult decât S.U.A. de pe urma crizei. Exporturile Cubei scad cu 70%, cele ale Braziliei cu 80%. Piața cuprului în Chile se năruie. Zahărul și bananele sint aruncate în ocean, se folosește cafeaua drept combustibil pentru calea ferată, se distrug în mod premeditat plantațiile de arbori de cauciuc, minele sint aruncate în aer.

Șomajul atinge o proporție de 50-75% din numărul salariaților. Milioane de muncitori aruncați pe drumuri și de țărani ruinați se sting de foame.

Europa

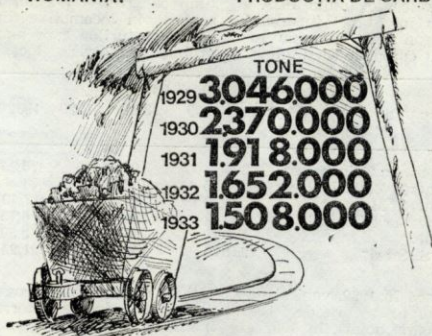
În Anglia, producția industrială scade cu 25% și se înregistrează 4 milioane de șomeri. În Germania, scăderea e de 45% iar numărul șomerilor de 8 milioane: pe acest fond de miserie și disperare, fascismul înaintează cu pași repezi spre preluarea puterii. Fenomene analoge se produc în Franța, Italia, Belgia, Olanda etc., unde prețurile se micșorează în medie cu 30%, iar exporturile cu 64%. În întreaga lume capitalistă (inclusiv țările dependente și coloniale), producția industrială scade cu 45% iar șomajul afectează cel puțin 40 000 000 oameni.

România

De la 10 noiembrie 1928 până la 14 noiembrie 1933, când la firma țării se instalează liberalii, P.N.T. formează opt guverne, cu excepția unui an, când prim-ministru este Nicolae Iorga. Toate guvernele adoptă numeroase măsuri menite să arunce greutatea crizei pe umerii maselor muncitoare. Guvernul țărănist, prezidat de G. G. Mironescu, aplică în 1931 o primă *curbă de sacrificiu* (reducerea salariilor cu aproape 10%). Scade masiv producția industrială și agricolă, se restrâng operațiile bancare și

ROMÂNIA:

PRODUCȚIA DE CĂRBUNE

de credit, se micșorează considerabil volumul operațiilor comerciale.

O a treia *curbă de sacrificiu* va fi dictată în 1933. În anii crizei, producția industriei mari se reduce cu circa 48%, peste 250 de bănci dau faliment, producția agricolă — deși cantitativ mai mare — scade cu aproape 66% din punct de vedere valoric, numărul șomerilor totali și parțiali ajunge la 300 000, impozitele și chirile cresc, ziua de lucru se lungeste (până la 14 ore în industria petrolului și cărbunelui), salariile muncitorilor scad iar cele ale funcționarilor de stat, învățătorilor și profesorilor, ea și pensiile (inclusiv ale văduvelor și invalizilor de război), rămân neplătite cu lunile.

Țărăniștii recurg la împrumuturi în Occident, concesiionând ca garanție mo-

nopolul fabricării și distribuirii chibriturilor, telefoanelor, construirea și modernizarea celor mai importante șosele. Guvernul P.N.T. acceptă controlul străin asupra finanțelor și amestecul în treburile economice interne.

Venitul național scade de la 293 000 milioane lei (1929) la 171 000 milioane (1932). Deficitul bugetar atinge 10 000 milioane lei în 1932.

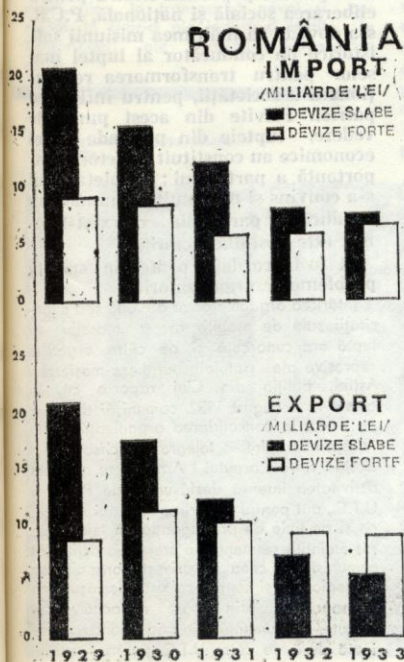
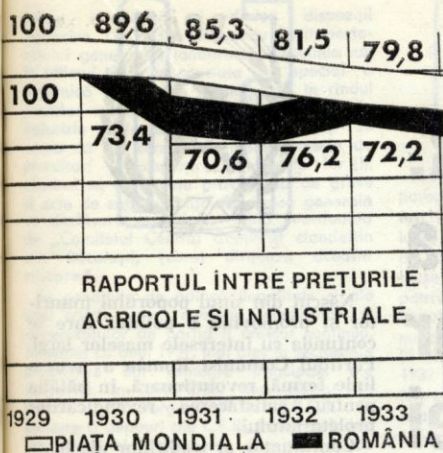
În ciuda numeroaselor legi antimuncitorești adoptate de țărăniști, acțiunile de luptă ale proletariatului, avînd în frunte pe comuniști, iau o amploare tot mai mare. În 1929 se desfășoară greve în diferite întreprinderi metalurgice (București, Sibiu, Cîmpia Turzii), miniere (Valea Jiului, Anina), forestiere (Va-

ROMÂNIA: VALOAREA BRUTĂ A PRODUCȚIEI AGRICOLE VEGETALE ȘI ANIMALE

/în milioane lei/

1929	139.498
1930	104.463
1931	86.963
1932	71.651
1933	71.384

lea Mureșului) etc. La Lupeni, lupta minerilor e reprimată sîngeros (30 morți, peste 100 răniți).

În 1929-1932 au loc 377 greve și 850 conflicte de muncă, cu participarea a sute de mii de salariați. În martie 1931, sub îndrumarea comuniștilor, o conferință pe țară ia măsuri de organizare a viitoarelor lupte ale ceferiștilor, petroliștilor și minerilor. La alegerile din iunie 1931, organizația de masă Blocul Muncitoresc-Tărănesc trimite în Parlament 3 deputați, dar mandatele lor sînt invalidate de majoritatea guvernamentală. La 15 august 1931 apare ilegal primul număr din „Scînteia”.

În decembrie 1931 are loc Congresul V al P.C.R., care stabilește strategia și tactica comuniștilor în desăvîrșirea revoluției burghezo-democratice și trecerea la revoluția socialistă.

Drept urmare, se intensifică activitatea revoluționară în rîndurile maselor muncitoare; au loc greve în fabrici, uzine și mine, se desfășoară o serie de acțiuni ale tărănilor, funcționarilor și studenților. În martie 1932, la conferința pe țară a ceferiștilor, se alege un Comitet Central de acțiune pe țară, secretar fiind Gheorghe Gheorghiu-Dej.

Spiritul combativ al clasei muncitoare din România se va manifesta deosebit de puternic la începutul anului 1933, culminînd cu luptele din luna februarie ale ceferiștilor de la Atelierele „Grivița” și ale petroliștilor din Valea Prahovei, cu care s-a solidarizat proletariatul de pe întreg cuprinsul țării.

Aceste lupte reprezintă cea mai aprigă înclăștare între burghezie și clasa muncitoare din România, nu numai pentru anii crizei economice, ci pentru toată perioada dintre cele două războaie mondiale.

P. C. R. în apărarea intereselor clasei muncitoare

ILIE CEAUȘESCU
doctor în istorie

Afiș electoral al Blocului Muncitoresc-Tărănesc (1928)

Născut din sinul poporului muncitor și promovind o politică care se confunda cu interesele maselor largi Partidul Comunist Român a avut o linie fermă, revoluționară, în bătaia pentru satisfacerea revendicărilor proletariatului.

Continuator al tradițiilor glorioase de luptă ale poporului nostru pentru eliberarea socială și națională, P.C.R. s-a dovedit la înălțimea misiunii sale istorice de conducător al luptei maselor pentru transformarea revoluționară a societății, pentru înflorirea patriei. Privite din acest punct de vedere, luptele din perioada crizei economice au constituit o victorie importantă a partidului: proletariatul s-a convins și mai mult că numai sub conducerea partidului marxist-leninist este posibilă victoria.

A fost acordată o atenție sporită problemelor organizatorice.

Întărirea organizatorică a P.C.R. și a capacității sale de mobilizare a maselor la luptă era cunoscută și de către organele represive ale statului burghezo-moșieresc. Astfel, poliția din Cluj raporta că, în cursul lunii august 1932, comuniștii din oraș au trecut la consolidarea organizațiilor din întreprinderi. Într-o telegramă cifrată din același an a Corpului I Armată, se semnală activitatea intensă desfășurată de P.C.R. și U.T.C., alături de întărirea organizatorică, cit și pe linie de propagandă. În telegrama sus-amintită se menționa creșterea acțiunilor comuniste în ceea ce privește organizarea pe regionale și centre, ca și în desfășurarea propagandei, prin toate mijloacele cunoscute. Documentul descria munca susținută dusă de către U.T.C. pentru mobili-

zarea tineretului și dădea dispoziții represive. Un ordin informativ al Inspectoratului general al jandarmeriei sublinia că, în ultimul timp, se constata în special o puternică acțiune de propagandă în rândul maselor muncitoare, mai ales a celor din industrie și de la C.F.R. În document se arăta că „... comuniștii împing masele de muncitori la exagerarea pretențiilor lor (!), căutând să determine provocarea de greve și acte de sabotaj”, iar activitatea generală se desfășura organizat, fiind coordonată de „Comitetul Central Comunist clandestin din București, [care] dirijează această mișcare.”

În condițiile de adâncă ilegalitate și ale unei crunte terori, numărul membrilor și organizațiilor de partid a crescut continuu, începând cu anul 1931, mai ales în sectoarele productive din ramurile principale ale industriei. În iulie 1933, au existat în România 315 organizații ale P.C.R., în ateliere și depouri ale C.F.R., în întreprinderi ale industriei petroliere, în minele de cărbuni și aur, în uzine ale industriei metalurgice, în transportul naval și comunal, în fabrici ale industriei textile, în întreprinderi ale industriei alimentare etc.

Lupta comuniștilor și teroarea burgheză

Răspîndirea manifestelor sau participarea la întrunirile și demonstrațiile de protest împotriva măsurilor antipopulare luate de clasele dominante erau socotite de către autoritățile vremii acțiuni periculoase pentru siguranța statului, un prilej potrivit pentru a intensifica teroarea împotriva P.C.R. și a organizațiilor de masă revoluționare. „Cu ocazia zilei de 25 februarie — se arăta într-un raport din 1932 al chesturii de poliție Ploiești — [...] se intenționează împrăștierea de manifeste și organizarea de demonstrații în fața fabricilor”. Pentru a zădărnici aceste acțiuni, începînd de la 18 februarie, aparatul represiv a împînzit cu agenți fabricile și cartierele muncitorești, cu scopul de a împiedica întrunirile, răspîndirea manifestelor și „a aresta pe instigatori”. Direcția generală a poliției cerea, printr-un ordin, noi măsuri, dispunînd ca în seara zilei de 2 februarie 1933 să se facă descinderi la locuințele tuturor comuniștilor cunoscuți, pentru a con-

1932 : șomeri în fața ofiului de plasare

Intrunire a muncitorilor ceferiști bucureșteni (1933)

fisca orice fel de documente, manifeste și literatură în legătură cu propaganda comunistă.

„În lupta contra valului revoluționar — se arăta în rezoluția plenarei C. C. al P.C.R. din aprilie 1932 — burghezia [...] aplică teroarea în proporții necunoscute până acum”. În timpul lucrărilor plenarei, se preciza că burghezia a „dezlănțuit o teroare turbată, care crește de zi cu zi”. Aceeași apreciere o întâlnim și în documentele plenarei lărgite a C.C. al P.C.R. din iulie 1933: „teroare colosală, care lovește toată populația muncitoare, dar în primul rînd detașamentele proletare de avangardă”. Printre măsurile represive demascate cu acest prilej, se enumerau: starea de asediu în centrele industriale, introducerea pazei militare în uzine și mine, dizolvarea organizațiilor revoluționare de masă, reprimarea sîngeroasă a grevelor cu ajutorul armatei și altele.

Cu toate acestea, aparatul polițienesc nu a putut împiedica desfășurarea activității

revoluționare a P.C.R., lucru recunoscut în repetate rînduri, chiar și de către autorități.

**„Pentru revoluție,
pentru pămînt
și libertate”**

După Congresul V (1931), partidul comunist și-a îndreptat eforturile principale spre intensificarea activității în rîndul proletariatului din ramurile de bază ale economiei, pentru îmbunătățirea compoziției sociale a rîndurilor sale, prin asigurarea predominării elementelor proletare. Numai pe această cale putea fi asigurată unitatea ideologică a partidului, disciplina sa de fier, stabilitatea și fermitatea sa politică, atât de necesare activității sale. S-a pus un

accent sporit pe crearea organizațiilor de fabrică și întărirea celor existente, pentru a răspunde cerințelor maselor exploatate.

În cursul anilor 1932-1933 s-a realizat o serie de succese în numeroase centre muncitorești ca Iași, Pașcani, Tr. Severin, Constanța și în alte părți ale țării, creându-se noi organizații de partid. Sint semnificative, în acest sens, constatările ședinței lărgite a Regionalei P.C.R. Moldova, care consemnau întărirea legăturii cu masele, consolidarea organizatorică, dezvoltarea muncii la sate și în cazărmi.

Situații similare au existat și în alte regiuni ale țării. Astfel, s-a îmbunătățit simțitor activitatea P.C.R. în Valea Prahovei, unde s-au primit noi membri de partid din rândurile muncitorilor din rafinării și fabrici, au fost create noi organizații de partid și de U.T.C. în principalele întreprinderi și centre petroliere. În anii 1932-1933, aici au existat și și-au desfășurat activitatea organizații de partid la „Astra Română”, „Româno-Americană”, „Vega”, „Orion”, „Fero-Email”, Uzina electrică, „Dacia”, „Unirea”, „Concordia”, „Dorobanțul”, „Steaua Română”, la Ploiești, Cîmpina, Băicoi, Florești.

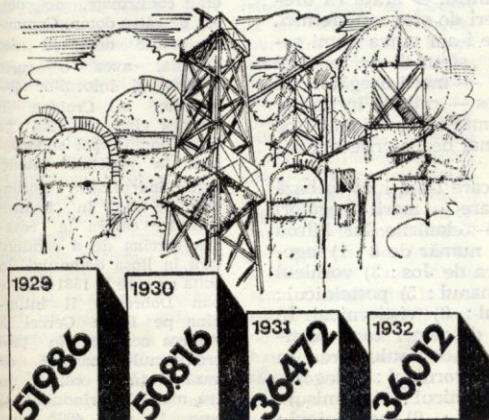
În marele bazin carbonifer al Văii Jiului acționau organizații ale P.C.R. și U.T.C. la

Petroșani, Vulcan, Petrla, Longa, Aninoasa. Sindicatele unitare aveau peste 3000 de membri în această regiune.

În perioada anilor 1931-1932, în aproape toate centrele feroviare au existat organizații P.C.R.: la Atelierele C.F.R. „Grivita”, la Nicolina-Iași, Galați, Pașcani, Cluj, Dej, Brașov, Simeria, Arad, Tr. Severin, Constanța etc. Acțiunile muncitorilor ceterști pentru satisfacerea revendicărilor lor se desfășurau sub conducerea comuniștilor.

O ilustrare a creșterii influenței P.C.R. în mase o constituie și rezultatul obținut de către Blocul Muncitoresc-Tărănesc în alegerile din 1931. Cu toate acțiunile de represalii, arestări în masă, confiscarea manifestelor programului blocului, anularea listelor candidaților B.M.T., arestarea candidaților, maltratarea lor, blocul, organizat și condus cu multă competență de către P.C.R., a cucerit o strălucită și răsunătoare victorie împotriva forțelor reacției: în 30 de județe ale țării a obținut 73710 voturi și, pe baza lor, 5 mandate de deputat în Parlament. Însemnătatea acestei victorii este cu atât mai mare, cu cât votul muncitorilor și țăranilor „a fost — după cum se arată într-o rezoluție a Secretariatului C.C. al P.C.R. — pentru comuniști, pentru partidul comunist, adică pentru revoluție, pentru pământ și libertate.”

SITUAȚIA ROMANIA: INDUSTRIEI SIDERURGICE N.R. FABRICILOR

ROMANIA: VENITUL NAȚIONAL ÎN INDUSTRIE
/ÎN MILIOANE LEI/

1929	448
1930	435
1931	396
1932	394
1933	388
1934	351

Marile dregătorii ale Moldovei și Țării Românești

La începutul veacului XVIII, cînd Dimitrie Cantemir scria „Despre boierii din Moldova și stările lor“ (în „Descriptio Moldaviae“), locul dregătorilor în sfatul domnesc era de mult stabilit. Înțeleptul domn nu era cel dintîi care se ocupa de această problemă; îl precedaseră Mișail călugărul de la Putna și sfătosul Miron Costin. Dar scrierea lui D. Cantemir e mai completă, căci el citise relatările despre dregătoriile împărătești ale scriitorilor bizantini și este printre cei dintîi în literatura noastră istorică care face o apropiere între „dregătoriile de la curtea vechilor împărați greci... [și] stările de astăzi ale boierilor din Moldova“ Mergînd mai departe decît predecesorii săi amintiți, el arată că dregătorii se împart în „boieri de sfat sau sfetnici, și boieri de divan, pe care i-am putea numi ascultători“. Cei dintîi sînt „sfetnicii de taină ai domnului în trebile țării“ — marii dregători de care ne vom ocupa mai jos — ceilalți, în număr de cîteva zeci, dregători mai mici, orînduiți pe stări, care „ascultau“ numai dezbaterile din divanul domnesc.

În secolul XVII — pe care l-am luat ca bază în această scurtă prezentare — marii dregători din Moldova erau, după relatările lui Miron Costin și D. Cantemir, în număr de 8 : 1) logofătul ; 2) vornicul de Țara de Jos ; 3) vornicul de Țara de Sus ; 4) hatmanul ; 5) postelnicul ; 6) spătarul ; 7) paharnicul ; 8) vistiernicul. În Țara Românească marii dregători care participau la sfatul de taină al domnului erau în număr de 12 : 1) banul ; 2) vornicul ; 3) logofătul ; 4) spătarul ; 5) vistiernicul ; 6) comisu ; 7) stolnicul ; 8) paharnicul ; 9) postelnicul ; 10) clucerul ; 11) slugerul ; 12) pitarul.

C. REZACHEVICI

BANUL — mai exact marele ban al Olteniei, era cel mai important dregător al Țării Românești, singurul care putea osîndi la moarte. Apărea întotdeauna în fruntea divanului și, după cum rezultă din hrisoavele domnești care-l menționau ca maritor, stătea aproape tot anul la curtea domnului. Judeca și închidea pe vinovați, acorda acte de întărire a proprietății, care erau confirmate, de obicei, de către domn. Comanda oștile domnești din Oltenia, avea o curte proprie și înlocuitor (**ispravnic**) la Craiova în vremea cînd se afla pe lîngă domn, apoi subordonați în județele oltene, care-i îndeplineau poruncile. Se afla în fruntea boierilor cărora le revenea sarcina de a conduce țara în lipsa domnului. În suita cu care la 1581 marele ban Dobromir îl întîmpina pe Petru Cercel la venirea acestuia în țară erau „mulți oameni de vază ai țării călări, în cea mai bună rînduială, și erau la vreo 400“, cum scrie Fr. Sivori. Rînd pe rînd s-au succedat în se anul Craiovei reprezen-

tanți ai familiilor Craioveștilor, Buzestilor, Bălenilor etc., și cîte visuri de mărire care ținteau tronul țării nu s-au ținut aici...

LOGOFĂTUL — în Moldova era cel dintîi între dregători, „fruntea și capul tuturor sfetnicilor” (D. Cantemir), iar în Țara Românească ocupa de obicei locul al treilea, după ban și vornic. A fost amintit în sfatul țărilor române pe la 1400, deși exista încă de la organizarea cancelariei domnești, în fruntea căreia se afla, sub privegherea lui se alegeau actele domnești, pe care uneori le scria el însuși. Pentru aceasta primea frumoasă răsplătă de la cei care solicitau hrisoave. Era un om învățat, cunoștea limba slavă, din care tălmăcea documentele vechi. Își începea cariera de obicei ca gramatic de cancelarie. Logofătul înfățișa celorlalți dregători pricinile care se judecau în sfat și, după ce asculta hotărârile acestora, le prezenta domnului. „De aceea — scria D. Cantemir — și-a dobîndit numele [...] **logofetha** (= purtător de cuvînt), această dregătorie avînd o origine bizantină. Tot el statornicea hotărele proprietăților din țară, avînd sub ascultarea sa pe nobilii „de țară”, care purtau numele de curteni. Păstra pecetea cea mare a domnului și, ca semn al dregătoriei, un baston verde cu puncte galben-aurii în vremea lui Miron Costin sau un lanț de aur cu pietre prețioase și un tolag aurit la începutul secolului XVIII. În actele latinești i se mai spunea și **căncelar**.

VORNICUL — era mai mare peste curtea domnească, numit de aceea în diferite relatări și **palatin**, **mareșal** sau **judecător al curții**. La nord și la sud de Milcov, ocupa de obicei locul al doilea în sfat, fiind amintit pentru înflăcărare la 1387, în Moldova, și la 1389, în Țara Românească. Avea drept de judecată în întreaga țară, aceasta fiind principala sa atribuție. Era unul din comandanții armatei. În secolul XVI vornicia în Moldova s-a împărțit în două, un fenomen similar fiind amintit în Țara Românească doar la mijlocul secolului XVII, pentru scurtă vreme însă, căci aici rolul vornicului de Țara de Jos îl juca marele ban. Ca și acesta, vornicul moldovean „de Țara de Jos” („judecător general asupra jumătății de țară de la Dunăre pînă la Iași” — Miron Costin), și cel „de Țara de Sus”, cu atribuții identice în restul Moldovei, hotărau „pedeapsa morții, fără știrea domnului, pentru tîlhari, omorîtori, jefuitori de biserici și alți ticăloși” (D. Cantemir). În grija lor intrau străjile vadurilor și ale hotarelor. În 1518 — istoriște Grigore Ureche — venind veste de năvala tătarilor, a trimis Ștefăniță Vodă „pre Petrea Cărbățu vornicul și cu toți giosienii (= din Țara de Jos) [...] de i-au izbit și mulți din tătari au perîtu, mulți în Prut s-au înecat și s-au fostu îngotîndu în Ciuhru”. Ca semn al dregătoriei, în veacul următor, vornicii moldoveni purtau un baston albastru „împletit cu aur” (Miron Costin).

HATMANUL — „mai mare peste toată oastea” (D. Cantemir), a existat nu-

mai în Moldova, fiind menționat în 1541, în vremea celei de a doua domnii a lui Petru Rareș, îndeplinind în veacul XVI și dregătoria de **portar** (comandant al garnizoanei din Suceava — n.r.) sau **pircălab de Suceava**, pînă la sfîrșitul secolului următor continuînd să fie socotit „oblăduitorul ținutului Sucevei” (D. Cantemir). „Muntenii — arată Miron Costin — nu au hatman, ci marele spătar [...] conducea oastea, ca în Moldova hatmanul.” În timp de pace o parte din oșteni erau folosiți pentru strajă la palatul hatmanului, ori îi trimitea el „să slujească țara” (îndeplineau funcții interne). Hatmani au fost, la vremea lor, Miron Baranovschii, viitorul domn, Costin, tatăl cronicarului Miron Costin și Ion Neculce, care a participat alături de D. Cantemir la lupta de la Stănilești, în 1711. Vestit a fost în timpul domniei lui Dumitrașcu Cantacuzino (1674-1675), Alexandru Buhuş hatmanul. Și spune cronică lui Neculce că luptînd în fruntea oștilor moldovene împotriva lefegilor nemți, care ocupaseră Suceava, „și dîndu-le năvală vitejește acolo cu slujitorii săi, au rumtu (rupt — n.r.) tabără nemților în două. Atunce au uicis calul de supt hatmanul Buhuş [...] Dece hatmanul încălecindu-și pe alt cal, le-au mai dat năvală în cîteva rînduri, și mulți nemți au pierit, iar pe unii i-au prins vii...” Însuși domnul îl ținea la mare cinste „pentru vitejiile ce făcuseră acolo la cetăți”. În sfatul domnesc hatmanul purta un baston roșu „împletit cu aur”, pe care în vreme de război, în tabără, îl înlocuia cu un buzdugan. Termenul l-a împrumutat de la poloni, unde circula sub forma „hetman”.

provenită de la cuvîntul german „Hauptmann“ (= căpitan).

SPĂTARUL — era în Țara Românească de obicei al patrulea dregător din sfatul domnesc, unde a apărut la 1415, în vremea lui Mircea cel Bătrîn. Atribuțiile lui erau de a purta spada domnească la ceremonii, și de a conduce călărimea în vreme de război. Între martorii unui act din 6 martie 1628, marele spătar era numit „pan Gorgan marele purtător de arme și conducător al călărimii“. În veacul XVII, spătarul conducea efectiv pe cîmpul de luptă numai călărașii (slujitori de origine țărănească), în vreme ce roșii (călărimea formată din mica nobilime) erau sub ascultarea paharnicului. În Moldova a fost menționat la 1434, conducînd și aici unități de călărime, dar atribuțiile sale militare erau limitate din cauza existenței hatmanului. În schimb, la ceremonii, îmbrăcat cu haină de brocat, purta spada domnului atîrnată de brațul stîng și buzduganul domnesc în mîna dreaptă.

VISTIERUL — a apărut în sfatul domnesc al Țării Românești în vremea lui Mircea cel Bătrîn, în aceeași perioadă fiind amintit și în Moldova. Inițial

avea în grijă hainele („vestis“) și bunurile de preț ale domnului, ca în Imperiul bizantin. Mai apoi a fost însărcinat cu stringerea și evidența banilor proveniți din dările țării. În Țara Românească ocupa locul al patrulea sau al cincilea în sfat și dregătoria sa era considerată foarte rentabilă. În Moldova, poziția sa era mai modestă. Tinea și aici catastifele vistieriei, aduna tributul, haraciul pentru turci și pentru celelalte cheltuieli ale țării, dar, după informațiile lui D. Cantemir, nu avea un scaun în sfat, fiind totuși socotit al optulea, ultimul dintre sfetnici și aceasta, pare-se, din pricină că păstra cheia de la cămara unde se ținea sfatul de taină.

POSTELNICUL — în Moldova a fost amintit din 1407 și ocupa locul următor după hatman. Miron Costin socotea că titlul său provine de la cuvîntul slav „postelia“ (ăsternut), pentru că avea „voie să intre la domn, chiar dacă domnul nu este încă îmbrăcat și chiar dacă nu e chemat, ceea ce nu se permite nimănui altuia“. Dregător de încredere al domnului, cînd acesta nu era de față, îi ținea locul în sfat, îngrijindu-se ca ceilalți sfetnici „să hotărăscă de îndată și după voia domnului în treburile cele mai grabnice ale țării“ (D. Cantemir). De la vornici a preluat atribuția de a judeca curtea domnească (pe cei care slujeau la reședința domnească — n.r.), fiind socotit asemenea „mareșalului“ curții din Polonia. De el ascultau aprozii, curierii de Țarigrad și de Crimeia. Cunoștea limba turcă, de obicei și greaca, fiind adesea ales, în veacul XVII, dintre boierii greci, și ca atare se ocupa

de solii străini, jucînd uneori rolul de tâlmaci pe lângă domn. În Țara Românească, unde era amintit la 1437, ocupa un loc mai mic în sfat, de obicei al noulea, în veacul XVII, și atribuțiile sale, cu excepția celei de judecător al curții, care a rămas mai departe în seama vornicului, erau asemănătoare. Timp de 25 de ani (1625-1627 și 1632-1654) dregătoria de postelnic a fost ocupată aici de Constantin Cantacuzino.

PAHARNICUL — a fost menționat în documente în vremea lui Mircea cel Bătrîn și Alexandru cel Bun, în Moldova fiind numit multă vreme și **ceașnic**. Locul său urma după cel al spătarului, în vreme ce în Țara Românească se situa după vistier, iar mai apoi, în veacul XVII, după comis și stolnic. Slujba lui era de a umple la masă primul pahar al domnului, iar în țară priveghea vîile domnești și îngrijea ca acestea să fie lucrate cum se cuvine (D. Cantemir). De el depindea, în Moldova, stăroștia de Cotnari. „Lucrurile se potrivesc adesea cu numirile lor — observa Miron Costin —, căci acolo se face și vinul cel mai bun.“ Cei care stăpîneau vîi, pentru a-și strînge recolta, îi plăteau o mică dare, după datină la 14 septembrie. În Țara Românească conducea oastea călare a păharnicilor, iar în veacul XVII și cetele roșiiilor.

COMISUL — avea în grijă sa caii și grajdurile domnești. Se numea astfel de la cuvîntul latin „comes“ (= însoțitor, care face parte din suita cuiva), de la care provine și termenul de **conte** în Occident. În Țara Românească a fost menționat

nat la 1415, iar în Moldova la 1435, dar aici el făcea parte, cel puțin în veacul XVII, ca și dregătorii care vor fi amintiți mai jos, dintre cei „care nu iau parte la sfat, decât la grabnică nevoie, ca de pildă orânduirea haraciului” (Miron Costin). În ambele țări se îngrijea de stringerea fiului pentru cai domnești, și în Moldova avea sub ascultarea sa pe potcovarii și rotarii de la curte. La începutul veacului XVIII, încasa la trei ani o dajdie de 20 taleri de la fiecare moară de apă de pe Prut.

STOLNICUL (de la „stol” = masă) — se îngrijea de bucatele gătite pentru masa domnească și răspundea de bucătăria curții. A fost menționat, în Țara Românească, în timpul lui Mircea cel Bătrîn și, în Moldova, la 1393, în vremea lui Roman I. De el ascultau grădinarii și pescarii; supraveghea, deci, aducerea la curte a legumelor, fructelor și peștelui. La oșpețe sau sărbători ale curții orânduia el însuși bucatele pe masa domnească, îmbrăcat — în Moldova — în caftan de stofă cu fir și briu de mătase roșie. Gusta din bucate și rămânea, în picioare, la masă, lângă domn, pînă la al treilea pahar.

CLUCERUL — ținea cheile cămărilor domnești, unde se păstrau poame, unt, miere, brînză, sare și vînat, era altfel zis „veghetorul cel mare al curții domnești” (D. Cantemir). Se îngrijea ca produsele amintite să fie strînse la vreme și păstrate în condiții bune. Supraveghea de

asemenea adunarea alimentelor care se vindeau negustorilor turci (miere, unt) și a dijmii din grîne cuate domnului. A fost menționat la 1425, în Moldova și la 1469, în Țara Românească, unde va figura în sfatul domnesc din 1634. Înaintea acestei date a fost amintit sporadic în sfatul ambelor țări în sec. XVI mai des fiind pomenit în vremea lui Radu Șerban (Radu clucer Buzescu, cunoscutul boier oltean și Radu clucer Florescu, rudă cu soția domnului).

SLUGERUL — denumit în Moldova **sulger**, era „veghetor peste casapi” (măcelari), îngrijindu-se de vietele ce trebuiau să fie tăiate pentru masa domnului, pentru slujitorii care primeau zilnic hrană la

curte, precum și pentru oaspeți. În Moldova a fost amintit la 1456, iar în Țara Românească la 1480, aici apărînd regulat în sfat începînd din 1655, în vremea lui Constantin Șerban.

PITARUL — a fost menționat în Moldova la 1476, iar în Țara Românească la 1489, și atribuțiile lui trebuie să fi fost la început aceleași în ambele țări: procurarea pîinii (pită) pentru domn și slujitorii care primeau hrană de la curte. În Țara Românească, unde apărea pe ultimul loc în sfatul de taină al domnului, începînd din 1655, avea, însă, cel puțin în veacurile XVII-XVIII, o altă atribuție: era mai mare peste caretele, carele și telegarii domnești.

FIȘIER BIBLIOGRAFIC

Grigore Ureche, *Letopisețul Țării Moldovei*, ediția P. P. Panaitescu, București, 1955.

Miron Costin, *Opere*, ediția P. P. Panaitescu, București, 1938.

Dimitrie Cantemir, *Descrierea Moldovei*, ediția P. Pană, București, 1956.

Istoria Țării Românești, 1290-1690, ediția C. Grecescu și D. Simonescu, București, 1969.

(M. Cantacuzino), *Istoria politică și geografică a Țării Românești de la cea mai veche a sa întemeiere pînă la anul 1774*, trad. G. Sion, București, 1963.

C. V. Dimitriu, *Doi dregători moldoveni. I. Portarul de Suceava, II. Hatmanul și pîrcălabul de Suceava*, București, 1935.

C. C. Giurescu, *Noi contribuțiuni la studiul marilor dregătorii în secolele XIV și XV*, București, 1926.

C. C. Giurescu, *Contribuțiuni la studiul marilor dregătorii în secolele XIV și XV*, în „Buletinul Comisiei istorice a României”, V (1927).

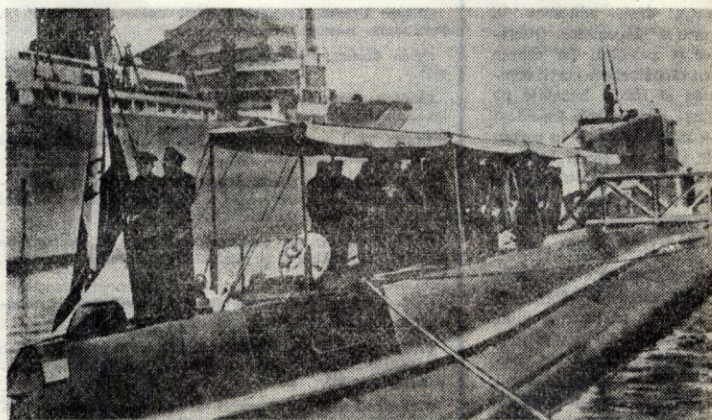
N. Stoicescu, *Sfatul domnesc și marii dregători din Țara Românească și Moldova (sec. XIV-XVII)*, București, 1968.

Șt. Ștefănescu, *Bănia în Țara Românească*, București, 1965.

**enigmele
istoriei**

Neobișnuitul destin al submarinului ORZEL

DARIUSZ PIATKOWSKI

Cu prilejul ceremoniei de lansare la apă, pavilionul polonez este înălțat la pupa submarinului

Bombele cădeau ciorchine, făcând să fișnească jerbe mari de apă și zguduind cheiurile ca un cutremur care nu se mai sfîrșea. Dar aviatorii naziști ținteau prost, iar apărarea antiaeriană nu-i lăsa să coboare destul de jos, pentru a-și regla mai bine tirul.

Era ora 6 dimineața din prima zi de război — 1 septembrie 1939. Ostilitățile nici nu începuseră încă în mod oficial, dar ca și zeci de alte localități poloneze, Gdynia trecea prin cea dintîi probă a focului, atacată pe neașteptate de păsările de pradă din Luftwaffe.

În cele din urmă, avioanele lui Goering fură alungate și asupra portului de la

Marea Baltică coborî liniștea. Dar apărătorii își dădeau seama că pauza nu va fi de lungă durată. Navele de război din radă primiră așadar ordinul să iasă în larg, pentru a participa la lupta împotriva invadatorilor.

Printre vasele poloneze care recepționară acest ordin se număra și submarinul ORZEL („Vulturul”).

Scufundat de trei ori

Își făcuse apariția în apele teritoriale poloneze în ziua de 7 februarie 1939.

Echipajul abia începea să se familiarizeze cu aparatura de bord, cînd mișlescul atac al lui Hitler sili „vulturășul”, cu aripile acoperite încă de puful copilăriei, să înfrunte primejdii războiului.

Submarinul trecu imediat la îndeplinirea misiunii sale — aceea de a proteja, alături de alte nave, litoralul baltic al Poloniei de eventualele tentative de debarcare ale inamicului. Din cauza atacurilor necurmte ale aviației hitleriste, ORZEL nu ieșea la suprafață decît noaptea, cînd își încărca acumulatele, permițînd totodată echipajului să respire o gură de aer proaspăt.

Zilele se scurgeau repede, în vreme ce veștile sosite prin radio deveneau din ce în ce mai rele. Naziștii înaintau pe toate fronturile, zdrobind sub un torent de oțel și foc viteza dar zadarnica rezistență a ostașilor polonezi. Submarinul patrula în largul coastelor, fără a putea interveni cu nimic în luptele ce se dădeau, căci germanii nu întreprindeau nimic pe mare, mulțumindu-se să repurteze fulgerătoare succese pe uscat. În schimb, din cerul brăzdat de STUKAS-uri, bombele plouau fără încetare asupra „Vulturului”, astfel

La drept vorbind, submersibilul era mai curînd un pui de vultur, care nu avea nici șase luni de cînd venise pe lume. Construit pe șantierele din Vissingen, în Olanda, după o colecție efectuată în rîndurile întregii populații, ORZEL

încît însăși supraviețuirea sa devenea un miracol de eroism. În trei rînduri — la 5, 7 și 8 septembrie — comunicatele germane anunțară scufundarea vasului, dar de fiecare dată știrea se dovedi mincinoasă.

Puțin înainte de mijlocul lunii septembrie, ORZEL primi o lovitură neașteptată: comandantul său, căpitanul Kloczkowski, se îmbolnăvi, doborât de o febră care atinse repede 40 grade. Infirmerul echipajului (la bord nu exista medic) emise presupunerea că era vorba de tifos exantematic și căpitanul se hotărî să ducă nava într-un port neutru, unde, conform dreptului maritim internațional, urma să l se acorde ospitalitate pe o durată de 24 de ore.

Alegerea se opri asupra portului Tallin, capitala Estoniei, al cărei guvern de atunci nu își ascundea simpatia față de Reich-ul hitlerist. A rămas pînă astăzi de neînțeles ce motiv l-a determinat pe Kloczkowski să opteze în favoarea Tallinului, cînd alte porturi ale Balticii, de exemplu cele suedeze, i-ar fi oferit garanții de securitate incomparabil mai mari. Se pare că un rol nefast în această privință l-a jucat febra sa ridicată, care l-a împiedicat să aprecieze cu luciditate situația.

Surpriza la Tallin

În seara de 14 septembrie, la ora 21.30, intrînd în apele teritoriale ale Estoniei, ORZEL expedie o cablogramă autorităților maritime din Tallin: „Aici vasul militar polonez ORZEL. Ne permiteți să debarcăm un bolnav?” Răspunsul sosi

aproape imediat: „Da, dar staționarea dv. nu trebuie să depășească 24 de ore”.

Submarinul acostă și Kloczkowski fu transportat de urgență la un spital, comanda fiind preluată de locotenentul Jan Grudzinski. A doua zi, încă de dimineață, pe cînd echipajul începea să se pregătească de plecare, cîțiva reprezentanți ai oficialităților locale se urcară la bord.

— Nu veți putea pleca astăzi, declară unul din ofițerii estonieni. Peste cîteva minute, părăsește portul cargobotul german THALATTA. Convențiile internaționale impun un interval de 24 de ore între plecarea lui și cea a dv.

Grudzinski nu avu ce să obiecteze: era interzis vaselor de război aparținînd unui stat beligerant să părăsească porturile neutre imediat după plecarea navelor comerciale inamice, care altfel ar fi căzut pradă celor dîntîi. Dar, pentru mai multă siguranță, locotenentul ceru o confirmare în sensul prelungirii termenului de ședere. I se făgădui că va avea în curînd documentul solicitat.

Cîteva ore mai tîrziu, ofițerii estonieni veniră din nou la bordul submarinului, dar nu pentru a aduce confirmarea așteptată. Invocînd ca pretext o hotărîre ad-hoc, luată în aceeași dimineață de guvernul din Tallin, ei declarară lui Grudzinski că „submarinele nu mai aveau drept de azil în porturile estoniene”. În consecință, polonezilor li se aduse la cunoștință că, deși nu se scurseseră nici primele 24 de ore din răgazul acordat, ORZEL urma să fie pus sub sechestru, iar echipajul său internat.

Argumentul era cusut cu ață albă. Devenea limpede că ministrii prefasciști ai Estoniei ascultau de ordine emanate de la Berlin. În vreme ce Grudzinski, uluit și indignat, se străduia zadarnic să demonstreze ofițerilor cît de arbitrară era deci-

zia luată, cîteva zeci de jandarmi din Tallin năvăliră pe punte, smulseră pavilionul polonez de la pupă și somară echipajul să predea armele. Din totalul de douăzeci de torpile, patrusprezece fură confiscate și încărcate în camioanele care așteptau pe chei. Jandarmii luară cu ei pînă și chiulasele tunurilor, hărțile, compasurile, binoclele — adică tot ceea ce putea servi la navigație sau la angajarea în luptă. Lovită de cîteva ori cu paturile de pușcă, instalația de radiorecepție și emisie a submarinului deveni inutilizabilă.

Echipajul fu lăsat deocamdată la bordul submarinului, deoarece oficialitățile locale nu se hotărîseră în ce condiții să-i interneze pe polonezi. Intemnițarea lor într-o închisoare ar fi stîrnit puternice și legitime proteste în opinia publică a tuturor țărilor, cu excepția celor fasciste. În schimb, ministrul Reich-ului la Tallin nici nu voia să audă de lăsarea în „libertate supravegheată” a ofițerilor și marinarilor de pe ORZEL. Pînă una-alta, guvernul estonian adoptă, ca măsură de compromis, așa-numitul „arest pe vas”.

Pentru mai multă siguranță, însă, autoritățile sliră submarinul să acosteze în punctul cel mai îndepărtat de ieșirea din port, înconjurîndu-l cu patru canoniere care aveau tunurile îndreptate asupra lui. Dar, încă înainte de a primi vreun ordin din partea locotenentului lor, marinarii de pe ORZEL luară hotărîrea de a evada cu orice preț. Desigur, șansele de scăpare erau extrem de mici. Dar, decît să încapă pe minile naziștilor — așa cum avea să se întîmple, după toate probabilitățile — era preferabil ca nava să piară.

Trecură două zile într-o așteptare plină de tensiune. După o scurtă consfătuire cu restul echipajului, Grudzinski stabili data tentativei de evadare: noaptea de 17 spre 18 septembrie.

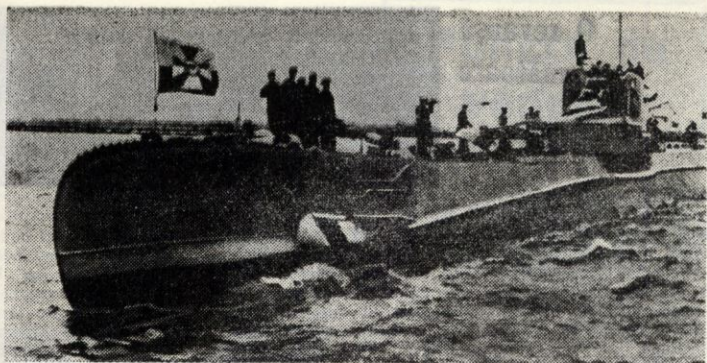
Ultima unitate în luptă

electricitate și, într-o oră de muncă înfrigurată izbutiră să-l taie.

Stingerea simultană a tuturor luminilor dădu naștere la confuzie și chiar la un început de panică. Profitînd de întuneric și de lipsa de atenție a paznicilor lor, polonezii rețezară paramele care țineau vasul legat de chei. Dar distanța pe care o aveau de parcurs pentru a ieși din port necesita manevre deosebit de dificile, cu atît mai mult cu cît locul de trecere era foarte îngust. La un moment dat, submarinul se imobiliză, prinzîndu-și etrava într-una din-

Acțiunea debută printr-o îndrăzneată lovitură dată de doi marinari: strecurîndu-se pe chei fără a fi văzuți de sentinelele staționate în imediata apropiere a submarinului, ei ajunseră pînă la cablul principal care alina portul ca-

tre podurile de lemn, care se înșirau de-a lungul cheiurilor. Cîteva canoniere estoniene își îndreptară brusc reflectoarele spre puntea lui ORZEL; scîldată acum în lumină, fu împroșcată cu rafale de mitralieră. Dar risipirea întunericului se dovedi mai folositoare celor care efectuau evadarea decît neprimitorilor lor gazde: timonierul izbuti să se smulgă din strînsoare și găsi calea spre largul mării. Din clipa în care ieși din apele teritoriale ale Estoniei, locotenentul dădu ordin de scufundare, pentru a scăpa de eventualii urmăritori. Cei cinci jandarmi, aflați pe bord

ORZEL, în rada portului Gdynia (fotografie executată cu 48 ore înainte de izbucnirea celui de-al doilea război mondial)

În momentul evadării, fură luați prizonieri și debarcați, după câteva zile, în portul suedez Göteborg.

Dar greutățile nu luaseră sfârșit. Grudzinski, nevoit să navigheze fără prețioasele instrumente auxiliare, confiscate la Tallin, recurse la un sistem sui-generis, instituind un fel de consiliu permanent al celor mai vîrstnici și mai experimentați marinari: ori de cîte ori se încerca să se stabilească poziția vasului sau se impunea vreo schimbare de direcție, avea loc o scurtă dezbateri și fiecare dintre participanți își exprima părerea, alegîndu-se, în cele din urmă, soluția care întrunea majoritatea.

Partea cea mai curioasă este că această metodă, cu totul neobișnuită, dădu roade. Submarinul își reluă patrulările în Marea Baltică și, după ce instalația de radio fu reparată, Grudzinski stabilii contactul cu comandantul naval din Gdynia. Ordinul pe care-l primi era scurt, dar explicit: „...Străduiți-vă să pricinuiți înamicului pierderi cît mai mari, apoi încercați să ajungeți în Anglia”.

ORZEL îndeplini cu strictețe ordinele primite. Cu ajutorul veteranilor din rîndul echipajului, hărțile fură reconstituite din memorie, cu o uimitoare exactitate (cîteva dintre ele pot fi văzute astăzi la Muzeul marinei militare din Gdynia). Dar rezistența Poloniei se apropia de sfârșit. Varșovia căzu și, cîteva zile mai tîrziu, ultimele puncte de apărare fură strivite sub imensa superioritate numerică și tehnică a naziștilor. Submarinul rămase ultima unitate combatantă a forțelor armate poloneze.

Nenumărate primejdii îl pîneau la tot pasul. Astfel, la 29 septembrie, intrînd în imersiune pentru a se apăra de un atac al aviației germane, ORZEL nimeri într-un banc de nisip din care ieși cu mare trudă. Peste două zile, perfidele stînci subacvatice din lungul coastei de sud a Finlandei fură cît pe-aci să spintece trupul zvelt al navei. Dar, de fiecare dată, dirigenzia echipajului și singele rece al lui Grudzinski scoaseră submarinul din impas.

La 7 octombrie, locotenentul dădu ordin timonierului să treacă din Marea Baltică în Marea Nordului, cu scopul de a se îndrepta spre un port britanic. Dar strîmtorarea Sund (între Suedia și Danemarca), prin care cele două mări comunicau una cu cealaltă, era îndeaproape supravegheată de Kriegsmarine (flota militară a Reich-ului) care pînea acolo unitățile poloneze în drum spre Atlantic.

Speranțele germanilor se dovediră totuși zadărnice și ei nu izbutiră să pună mina sau să distrugă nici unul dintre cele cinci submarine pe care le avea Polonia la izbucnirea războiului. Trei se refugiaseră în porturile suedeze, un al patrulea — WILK („Lupul”) răzbiise pînă la ocean. Navigînd extrem de încet, în imersiune, ORZEL se strecură în patru zile (8-12 octombrie) prin îngusta gîtitură a Stundului și apoi prin strîmtorile Kattegat și Skagerrak. În cîteva rînduri, Grudzinski se plasa exact sub chila cîte unui vas de război german, camuflînd astfel zgomotul propriilor sale motoare și reducînd la minimum riscurile de a fi detectat.

O revanșă răsunătoare

La 14 octombrie, submarinul se întâlni cu distrugătorul britanic VALEROUS, care îl conduse la baza navală de la Rosyth. Acolo, după ce trecu printr-un sever control, ORZEL fu supus unei reparații capitale, care îi vindecă toate rănile provocate de aventuroasa lui călătorie, de suflin și schifele bombelor germane și de gloanțele canonierelor estoniene. Tunuri

noi luară locul celor rămase fără chiulase, iar stocul de torpile fu reîmprospătat.

Cînd laboriosul „tratament” luă sfîrșit, Royal Navy — marina militară a Angliei — adoptă submarinul polonez, înscrinîndu-l printre unitățile sale care patrulau în Marea Nordului. „Teritoriul” alocat lui ORZEL se afla în vecinătatea insulelor Shetland.

Nu trecură decît cinci luni și submarinului i se oferî prilejul de a-și lua o răsunătoare revanșă asupra naziștilor. La 8 aprilie 1940, Grudzinski zări în periscop pachebotul german RIO DE JANEIRO. După cîteva clipe, transatlanticul era frînt în două de explozia unei torpile lansate de ORZEL, care îl nimerise în plin.

Dar echipajul abia apucă să se bucure de succesul obținut. Locotenentul Grudzinski, urmărind prin periscop rapidul naufragiu al pachebotului, avu parte de o surpriză care-l făcu să încremenească: eu răsuflarea tăiată: în valurile cenuși se zbăteau supraviețuitorii de pe bordul lui RIO DE JANEIRO — și toți, absolut toți, purtau uniformă Wehrmacht-ului!

Așa aflară aliații, așa află lumea întreagă despre mișelescul atac al hitleriștilor împotriva Norvegiei, a cărei invazie avea să înceapă în ziua următoare.

ORZEL participă din plin la luptele care se desfășurară în largul coastelor norvegiene. Înfruntînd din nou bombele STUKAS-urilor și grenadele de adîncime ale distrugătoarelor din Kriegsmarine, echipajul își făcu datoria cu un curaj și o tenacitate care stîrnî admirația Amiralității britanice și a încercaților lupi de mare din Royal Navy.

La sfîrșitul lunii mai, submarinul fu trimis într-o misiune de patrulare, din care urma să se înapoieze în prima săptămînă din iunie. Dar data fixată pentru întoarcerea sa la baza de la Rosyth trecu fără ca nava să-și facă apariția. După o lungă așteptare, Amiralitatea britanică înregistră în mod oficial pierderea submarinului polonez.

Ce s-a întîmplat cu ORZEL? Nici pînă astăzi nu se cunosc cauzele dispariției sale. Se știe doar că cel puțin un punct din misiunea pe care o avea nu a fost îndeplinit: întîlnirea cu un vas olandez, în apropiere de Heligoland. Se presupune, deci, că pieirea lui a avut loc cu cîțva timp înainte. Dar naziștii, care în luna septembrie a anului curent îl „scufundaseră” de trei ori în comunicatele lor, nu au anunțat de data aceasta nimic, ceea ce însemna că nici o unitate navală sau aeriană germană nu își aroga meritul de a fi nimicit submarinul.

Dintre numeroasele versiuni care au circulat, încercînd să explice misteriosul sfîrșit al lui ORZEL, două par mai plauzibile. Prima susține că nava poloneză a fost scufundată de un bombardier german, care a fost doborît la rîndul lui înainte de a fi putut anunța bazei succesul înregistrat.

Cea de-a doua versiune aparține singurului supraviețuitor de pe ORZEL, marinarul Feliks Przadek: din cauza unei boli care îl țintuise la pat, el nu se afla pe bordul submarinului în cursul ultimei sale călătorii. Efectuînd o investigație pe cont propriu, Przadek a descoperit că, la 4 iunie, vasul olandez care avea întîlnire cu ORZEL a anunțat scufundarea unui submarin german. Or, după cum dovedesc arhivele Kriegsmarinei, în jurul acelei date naziștii nu au pierdut nici un submarin în Marea Nordului. Din această contradicție, Feliks Przadek deduce că ORZEL a fost lovit de torpilele vasului olandez, care l-a confundat cu o navă similară hitleristă! În primul an de război nu au lipsit și alte tragice erori de identificare, comise de forțele armate aliate care luptau pe uscat, pe mare sau în văzduh.

Indiferent, însă, de împrejurările în care s-a scufundat, numele lui ORZEL s-a înscris pentru totdeauna în cronica eroică a luptei purtate de popoarele Europei împotriva fiarelor fasciste.

Puncte de vedere

NEGRU VODĂ-

de o parte
și de alta
a Carpaților

Academician

PETRE CONSTANTINESCU-IAȘI

Portretul legendarului Radu Negru Volevod și al doamnei Ana (Pictură murală, sfârșitul sec. XIX, păstrată în biserica mănăstirii Argeș)

Într-o serie de numere din revista „Măgazin istoric” (septembrie 1967, mai 1969 și august 1970) s-a pus problema existenței istorice a unui faimos personaj legendar — Negru Vodă. Redacția a publicat, pe drept cuvânt, articolele respective la rubrica „Opinii — controverse”, căci de mai bine de un veac istoricii români — și încă unii dintre cei mai valoroși — au dezbătut existența lui Negru Vodă, identificându-l cînd cu unul, cînd cu altul dintre primii domni ai Țării Românești, fără însă a putea ajunge la un rezultat cert.

Aș vrea să arăt de la bun început că, după părerea mea, acest domn n-a fost descălicătorul Țării Românești; aceasta n-a

putut fi întemeiată de un personaj atotputernic, capabil să creeze numai prin forțele sale, dintr-o dată, un stat nou. Problema descălcării, adică a înființării celor două state feudale românești — Țara Românească și Moldova — nu trebuia rezolvată atribuind-o pur și simplu geniului unui mare personaj, deoarece, cum ne arată documentele de tot felul, în ambele provincii existau de multă vreme așezări românești, cu organizații bine întămite — **județe, cnezate și voievodate** — aflate în deosebite stadii de dezvoltare. În anumite condiții istorice favorabile, ele s-au unit în **principate** mai mari și mai puternice.

Deși lucrările mele istorice de astăzi nu mai privesc epoca feudală a României, pe vremuri m-am ocupat și de această enigmă, într-o cunoscută revistă de la Iași, „Arhiva”. În numărul din iulie 1926, într-un articol intitulat *Cu privire la Negru Vodă*, am căutat să largesc cadrul problemei și să demonstrez că **sub numele de Negru Vodă se păstrase amintirea mai multor personalități de seamă din istoria veacurilor XIII și XIV.**

În lucrarea sa *Istoria critică a românilor* B. P. Hasdeu deosebește pentru întâia oară două personalități în Negru Vodă: pe de o parte un personaj legendar, pe de altă parte, Negru Vodă al tradițiilor cronicarilor, pe care îl identifică cu Radu Negru Basarab, care a domnit cam între 1370-1380. Pentru a arăta cât de frecvent era numele de **Negru**, Hasdeu emite unele considerații asupra răspîndirii sale atât la români, cât și la străini. El face totodată remarcă interesantă că acest nume este răspîndit mai mult în stînga Oltului, de la Făgăraș la Argeș. Istoricul Dimitrie Onciul — în lucrarea sa *Originea Principatelor românești* — construiește o întreagă teorie pentru delimitarea geografică a aceleiași denumiri la răsărit de Olt, în regiunea pe care o denumește „Valahia Neagră”. A. D. Xenopol, în toate edițiile operei sale capitale *Istoria românilor*, susține că Negru Vodă sau Radu Negru a venit pe vremuri din Transilvania, din țara Oltului, din Făgăraș — deci adoptă teoria descălcătatului de dincolo de munți a primului domn al Țării Românești. El fixează și data: anul 1290.

Numele Negru Vodă era prezent însă pe o arie mai largă decît aceea din stînga sau dreapta Oltului. Pe valea Someșului, nu departe de locul unde a existat pînă la 1544 vestita cetate a Ciceului, se află două localități ce pomenesc de numele lui Negru. Între văile afluenților Someșului Mare, Ilișu și Valea Mare se află un sat,

Negrilești, care cuprinde în rădăcină numele ce ne preocupă. Aceasta n-ar însemna nimic, întrucît pretutindeni pe teritoriul locuit de români apar localități cu nume asemănătoare: Negru, Negrești etc. Interesant e însă faptul că nu departe de satul menționat de noi, de pe Someș, se află urmele unei cetăți pe care poporul o numește „Cetatea lui Negru Vodă”, deci la fel cu „Cetatea lui Negru Vodă” de pe cursul superior al Dimboviței. În preajma acestei cetăți de pe valea Someșului se mai găsesc (sau se mai găseau în 1926, cînd am redactat articolul din „Arhiva”) rămășițele altor întărituri — de proveniență medievală, ca stil și structură.

De unde își trage numele cetatea de pe Valea Mare (Someș)? — mă întrebam eu în 1926. Îmi răspundeam că denumirea ar veni fie de la un voievod din Țara Românească (Radu Negru, stăpîn pe locuri atât de departe), fie poate de la un domn al Moldovei, avînd în vedere că în apropiere se găsește Ciceul, cu cetatea sa, multă vreme dorită și chiar stăpînită de unii domni ai Moldovei.

Este, cred, lesne de combătut părerea că denumirea s-ar datora munteanului Radu Negru, dar nu trebuie exclusă ipoteza existenței unui alt voievod cu numele de Negru, stăpînitor cîndva pe aceste meleaguri transilvănene. În orice caz, tradiția atât de general răspîndită poate servi drept argument pentru o altă caracteristică a poporului român: unitatea sa în toate cele trei mari provincii istorice — Țara Românească, Moldova și Transilvania.

Trebuie remarcată și existența unor înșghebări în regiunea Someș-Dej, care mergeau pînă în apropierea Moldovei spre răsărit și către Maramureș spre nord. Existența acestor vechi înșghebări locale românești este astăzi documentată prin descoperirile arheologice mai noi: ele denotă o continuitate a aceleiași populații, care nu poate fi decît protoromânească. Ecoul acestei stăpîniri independente românești l-au dus voievozii maramureșeni Dragoș și Bogdan în Moldova, iar cei din sudul Transilvaniei l-au trecut în Țara Românească. Repet însă că, în veacul XIV, la răsăritul și sudul Carpaților, existau condiții politice și economice care au înlesnit o înșghebare mai organizată, eventual și cu sprijinul factorilor politici românești din Transilvania.

Am încercat, prin cele de mai sus, să lărgesc prezența lui Negru Vodă pe o arie istorică românească cuprinzătoare. Problema rămîne însă în continuare deschisă.

1-4 Comorile de artă create de Gavril Uric pe vremea lui Alexandru cel Bun. Diapozitivele color au fost aduse în țară de prof. dr. Iulian Văcărel, căruia autorul și revista noastră îi mulțumesc și pe această cale (Începuturile miniaturisticii române, p.37.)

СМЕРЬ ПЫСЬМ
 НА ОУКЪ БОТНА ПАТЪ ДНА КЪ ГИ
 ТИ ИЖИ КОМУ СНИ ПЛА
 ША ТИ ИТИ ПОКЕТЪ ОН
 ЗКЕТЪ КАННЪ КЪ НАВЕ
 ШИ КЪ . ИЖИ ЖЕ ПЛАШАНА

подати поеди от
 христовъ имать
 да дѣлають
 въ тѣхъ формѣхъ
 въ тѣхъ прѣдѣлахъ

ΕΝ ΤΗ ΕΚΚΛΗΣΙΑ ΤΗΣ ΚΑΘΑΡΟΤΗΤΗΣ
ΑΥΤΟΝ ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΑΝ
ΕΚΙΝΑ ΜΗΤΕΡΑΝ
ΒΑΡΥΝΤΑΙ ΣΤΑΥΡΩΣΙΝ
ΑΛΛΗΛΟΥΑΙ ΜΗΤΕΡΑΝ

ΕΝ ΤΗ ΕΚΚΛΗΣΙΑ ΤΗΣ ΚΑΘΑΡΟΤΗΤΗΣ
ΑΥΤΟΝ ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΑΝ
ΕΚΙΝΑ ΜΗΤΕΡΑΝ
ΒΑΡΥΝΤΑΙ ΣΤΑΥΡΩΣΙΝ
ΑΛΛΗΛΟΥΑΙ ΜΗΤΕΡΑΝ

Începuturile miniaturisticii române

L. DEMENY

doctor în istorie

„Magazin istoric“ a publicat, în numărul 12/1968, o reproducere parțială în culori a uneia din cele opt imagini ce împodobesc prima carte cu miniaturi în culori ce se păstrează din arta moldovenească și care se află astăzi la Biblioteca Bodleiană a Universității din Oxford. Ediția lui Ion Bianu, realizată la tipografia Universității din Cambridge în 1922 care reproducea figurile respective („Documente de artă românească din manuscrise vechi“), este astăzi o raritate bibliografică și de aceea revista noastră, dispunând pentru prima oară de diapositivele în culori, prezintă cititorilor aceste capodopere ale picturii moldovenești din sec. XV. Din motive tehnice am fost nevoiți să reproducem clișeele inversate, pentru a da imaginii mai multă claritate.

De curînd, Institutul de Istorie „Nicolae Iorga“, a primit clișeele în culori executate după miniaturile cărții manuscrise de la Biblioteca Bodleiană care este Tetraevanghelul slavo-grec pe pergament, scris și pictat de Gavril Uric în 1429. El a ajuns la Oxford spre mijlocul secolului XIX fiind achiziționat la Veneția, de la anticarul Johan Pericinotti. Prin prezentarea ei artistică, cartea a atras de mult atenția specialiștilor români și străini. A fost studiată încă din secolul trecut, dar adevărata ei încadrare la locul pe care-l ocupă în istoria cărții manuscrise și a artei mi-

niaturale românești a fost realizată abia în deceniile din urmă.

Studiile elaborate de profesorul Mihai Berza, de Emil Iăzărescu, Sorin Ulea, E. Turdeanu, Ion Radu Mircea și alții scot în evidență remarcabila valoare artistică a miniaturilor lui Uric, faptul că acest manuscris moldovean a stat timp de aproape două secole la temelia ornamentării artistice a cărților apărute pe întreg cuprinsul țării noastre. Tradiția bizantină sud-slavă a fost receptată în mănăstirile moldovene și muntene în chip creator, adaptată la cerințele locale și la geniul creației artistice românești.

Gavril Uric este considerat creatorul tipului clasic de tetraevanghele moldovenești ornate cu miniaturi.

Tetraevanghelul din 1429 este cel mai vechi din șirul acestor cărți manuscrise miniaturate, de o excepțională calitate artistică. Alături de chipurile celor patru evangheliști, cartea cuprinde patru file frumoase ornamentate cu frontispicii, inițiale și litere de dimensiuni diferite, ca elemente inseparabile ale unei compoziții artistice desăvîrșite. Elementele fundamentale de ornare sînt cercurile înălțuite și îmbinate și rețeaua de X-uri.

În chip deosebit se remarcă frumoasa realizare artistică a inițialelor slavone V, Z, P și B. Ele reprezintă o compoziție complexă, alcătuită din mai multe părți, cu împletituri sau înnoarea unei benzi întreite.

Putem spune, fără exagerare, că în tot cursul secolului XV, în epoca lui Ștefan cel Mare mai ales, toate tetraevanghelele miniaturate moldovenești urmează modelul lui Gavril Uric, creîndu-se astfel o adevărată tradiție, care în arta miniaturistică a cărții din zona de sud-est și răsărit a Europei formează o individualitate bine delimitată, atît ca grafie cît și ca ornamentare. Aceleași rădăcini le are și ornamentarea cărții tipărite de Macarie în Țara Românească la începutul sec. XVI.

Evenimente cruciale în destinul Europei

ASALTUL

Pătrunderea turelor în orașul asediat

„...Sir Steven Runciman și-a dovedit din plin măiestria în ce privește narațiunea istorică. Căderea Constantinopolului din anul 1453 a oferit penei lui o temă foarte potrivită: evenimentul acesta nu reprezintă numai o cotitură în istorie, ci și o excelentă sursă de inspirație pentru o povestire plină de suspens și patos“. Această apreciere entuziastă, căreia i s-au alăturat multe altele asemănătoare, a apărut în revista „History“, referindu-se la lucrarea „Căderea Constantinopolului“, a cunoscutului bizantinolog englez, publicată de Editura Cambridge University Press în 1965.

Cartea se află în momentul de față sub tipar la Editura Științifică, în tălmăcirea și sub îngrijirea, de înaltă competență, a prof. univ. Alexandru Elian. Fragmentele pe care le-am ales pentru a le prezenta cititorilor noștri tratează un moment dramatic din evoluția Europei: înfruntarea dintre un glorios imperiu care se stingea — cel bizantin — și forțele otomane aflate în plină ascensiune.

Actualitatea lucrării este cu atât mai mare cu cât anul acesta, la noi în țară, se va desfășura un prestigios congres de bizantinologie.

Ne-am permis unele mici adăugiri sau eliminări, impuse de necesitatea de a clarifica cititorilor noștri și momente existente în partea care precede fragmentul pe care-l oferim spre lectură.

CONSTANTINOPOLUL

STEVEN RUNCIMAN

În primele două săptămâni din aprilie 1453, vîntul bătuse cu putere dinspre miazănoapte. Cele trei galere genoveze, pe care papa (Nicolaus V — n.r.) le închiriasă și le umpluse cu arme și merinde, fuseseră oprite de furtună în dreptul Chiosului. La 15 aprilie, vîntul și-a schimbat pe neașteptate direcția, începînd să sufle dinspre miazăzi, și corăbille au pornit de îndată spre Dardanele. Pe cînd se apropiau de strîmtori, au fost ajunse de un mare vas bizantin de transport, încărcat cu grîul pe care-l cumpăraseră din Sicilia trimișii împăratului (Constantin XI Paleologul — n.r.) și comandat de un navigator încercat cu numele Phlatanelas.

Dardanelele nu erau supravegheate, înțreaga flotă turcă aflîndu-se atunci în fața Constantinopolului. Vasele au pătruns de aceea repede în Marea de Marmara. În dimineața de vineri 20 aprilie, santinelele de pe zidurile dinspre mare le-au văzut apropiindu-se de oraș. Ele fuseseră reperate și de carauale (gărzile turcești — n.r.), care s-au grăbit să-l înștiințeze pe sultan [Mahomed (Mehmet) II — n.r.].

Acesta s-a urcat pe cal și a gonit peste coline ca să-i dea ordinele cuvenite amiralului Baltoghlu. Amiralul a primit dispoziția să captureze vasele, iar de nu va putea să o facă, să le scufunde. În nici un chip nu trebuia să li se îngăduie să ajungă la Constantinopol.

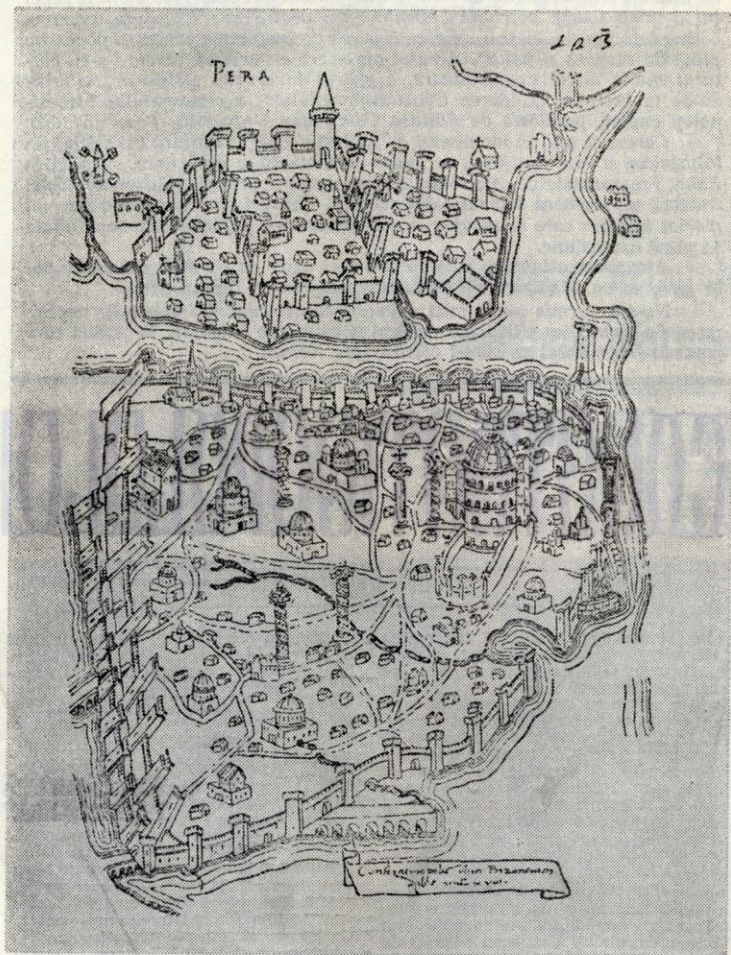

**O FORTĂREATĂ
PLUTITOARE***

Baltoghlu și-a pregătit de îndată vasele. A hotărît să nu le folosească pe cele dotate exclusiv cu pînze, deoarece nu puteau înainta împotriva vîntului, care începuse să bată dinspre miazăzi.

Sultanul Mahomed II adusese cu el cîțiva dintre cei mai buni ostași ai săi. Aceștia au fost imbarcați pe vasele mai mari de transport. Unele dintre ele fuseseră înzestrate cu tunuri, altele aveau pereții întăriți cu paveze și scuturi. Pînă în

* Substituirile aparțin redacției.

Hartă din sec. XV, reprezentînd capitala Bizanţului şi colonia genoveză Pera

două sau trei ceasuri, marea expediție a și pornit, împinsă de mii de visle.

În Constantinopol, mulți locuitori s-au îngrămădit pe înălțimi. Privirile îngrijorate erau ațintite asupra vaselor creștine, în vreme ce sultanul și statul său major urmăreau și ei confruntarea de pe țărmurile Bosforului, tocmai de dincolo de zidurile Perei.

La începutul după-amiezii, corăbiile creștine se aflau încă în dreptul părții de sud-est a orașului. Baltoghlu, de pe trirema (navă cu trei rinduri de visle — *n.r.*) care mergea în frunte, a tras un foc ca să le facă să coboare pinzele. Corăbiile nu s-au supus, continuându-și drumul. Vasele turcești din prima linie s-au apropiat atunci de ele. Marea era agitată și vîntul bătea împotriva curentului ce venea din Bosfor. Pe o asemenea vreme, era greu să manevrezi triremele și biremele. Mai mult, corăbiile creștine erau avantajate de înălțimea lor superioară și de faptul că erau bine înarmate. De pe punți, de pe pubele și prorele înalte ori din gabiile (platformă în vârful catargului mare, folosită ca loc de observație — *n.r.*) lor, marinarii puteau să-și reverse săgețile, sulite și bolovanii peste vasele turcești, mai scunde pe cînd turcii nu izbuteau să facă mare lucru. Timp de aproape un ceas, corăbiile creștinilor și-au continuat drumul, hărțuite de turci, dar izbutind neconștient să-i alunge. Deodată, tocmai în momentul în care erau gata să ocolească un promontoriu, vîntul s-a oprit și pinzele au început să atîrne, leneș, de catarge. În acest loc, o ramură a curentului care coboară spre sud din Bosfor lovește promontoriul și se încovoie spre nord, către țărmul Perei; puterea apei este deosebit de mare cînd vîntul dinspre miazăzi încetează. Vasele creștine au fost luate de curent. După ce aproape că atinseseră zidurile Constantinopolului, ele au început să se îndrepte încet tocmai spre locul unde sultanul aștepta să privească lupta.

Pentru Baltoghlu părea acum lucru ușor să pună mîna pe pradă. Și-a trimis înainte vasele mai mari să înconjure pe dușman de la o mică depărtare, ca să tragă într-insul cu ghiulele și sulite purtătoare de flăcări. Strădaniile i-au fost zadarnice. Fiecare ghiulea trasă era repede înlăturată de echipajele creștine, bine antrenate.

Amiralul și-a adunat așadar oamenii, cerîndu-le să înainteze și să abordeze vasele dușmane. El însuși și-a luat drept țintă vasul imperial de transport. Era cel mai mare dintre vasele creștine și cel mai slab înarmat. Baltoghlu și-a avîntat prora triremei sale în pupa acestuia, în vreme ce alte corăbii ale lui înaintau și încercau să se alipească de vasul imperial folosind rîngi de fier sau cîrlige pe care le aruncau

asupra lanțurilor de la ancore. Trei dintre corăbiile genoveze au fost împresurate de ambarcațiunile turcești pline de oșteni, dar ce se întîmpla în acea învălmășeală nimeni din cei aflați la oarecare depărtare nu putea spune. Rînduiala de pe navele creștine era impunătoare. Genovezii purtau armuri care-i ocroteau și dispuneau de poloboace de apă cu care să stingă focurile, ca și de securi pe care le foloseau ca să rezeze capetele sau minile celor care încercau să li se urce la bord. Vasul imperial de transport, deși mai puțin potrivit pentru lupte, purta butoale încărcate cu lichid inflamabil, cunoscut sub numele de „foc grecesc”, armă care salvase Constantinopolul în multe lupte navale din ultimele opt secole. A fost folosit și de astă dată, cu rezultate nimicitoare.

Vislele vaselor turcești se încurcau unele într-altele; multe erau frînte de proiectile care se revărsau de sus asupra lor. Dar de cîte ori un vas turcesc era seos din luptă se găsea altul care să-i ia locul.

Lupta cea mai înverșunată s-a dat în jurul vasului imperial. Baltoghlu nu voia ca acesta să-i scape. Oamenii săi, năvălind unii după alții, încercau să urce la bord, dar erau mereu respinși de Phlatonelaș și de echipajul său. La bordul vasului atacat începuse totuși să se facă simțită lipsa de arme. În această situație, căpitani genovezi au legat cele patru nave laolaltă. Pentru cei ce le urmăreau de pe țărm, ele luau înfățișarea unei mari forțate, cu patru turnuri, care se ridica deasupra învălmășelii ce domnea în flota turcească.

DÎND PINTENI CALULUI, MAHOMED S-A AVÎNTAT ÎN MARE

De-a lungul întregii după-amieze, locuitorii Constantinopolului au urmărit lupta cu o teamă crescîndă, de pe zidurile și turnurile unde se găseau. Sultanul o urmărea și el de pe țărm, cu încredere, și rostea cînd cuvinte de îmbărbătare, cînd ocări, sau dădea ordine pe care Baltoghlu se făcea că nu le aude; fiindcă, oricît ar fi prețuit puterea navală, Mahomed nu cunoștea nimic dintr-ale marinăriei. Plin de rîvnă cum era, a dat pînă la urmă pinteni calului, intrînd în mare, și a călărit prin apele scăzute pînă a ajuns să-și tîrască prin apă caftanul, ca și cum ar fi dorit să ia parte el însuși la lupte.

Spre seară, se părea totuși că vasele creștine nu mai aveau să o ducă mult. Pricinuiseră multe pagube, dar se găseau mereu vase turcești proaspăt aduse, care să

Înainteze și să atace. Apoi, dintr-o dată, cînd soarele a început să apună, vîntul s-a ridicat din nou, în rafale, venind dinspre miazănoapte. Pinzele mari ale navelor creștine s-au umflat iar și ele au putut să-și croiască drum printre corăbiile turcești, spre adăpostul de dincolo de lanțul care închidea portul Constantinopolului. În întinericul care se lăsase, Baitoghlu n-a putut să-și adune în ordine flota. Pe cînd sultanul încă îi mai rănea comenzi și blesteme, el a dat dispoziție de retragere spre punctul de ancoraj din dreptul celor Două Coloane. Cînd a venit noaptea, lanțul a fost dat la o parte și trei galere venețiene, sub comanda lui Trevisano, au ieșit în larg cu mare zgomot de trîmbițe, așa încît turcii să creadă că aveau să fie atacați de întreaga flotă creștină și să rămînă în apărare. După biruința dobîndită, vasele au fost apoi escortate spre locurile de ancorare, în adăpostul din Cornul de Aur.

În bucuria lor, creștinii spuneau că zece sau douăsprezece mii de turci pieriseră, iar dintre creștini, nici unul. O socoteală mai cumpănită dădea pentru pierderile turcilor ceva mai mult de o sută de morți și trei sute de răniți, iar pentru cele ale creștinilor douăzeci și trei de morți; aproape jumătate din oamenii de pe vase se aleseseră cu răni.

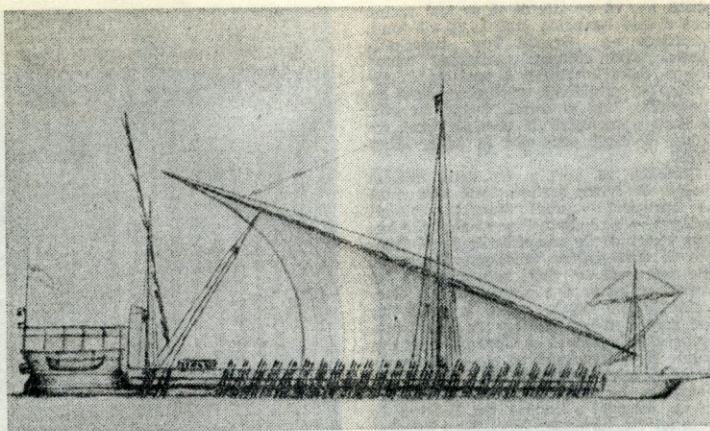
Sultanul era furios. Deși pierderile nu fuseseră mari, moralul turcilor era serios zdruncinat. O scrisoare care i s-a trimis îndată după luptă de către o căpetenie religioasă din tabăra sa, Şeikh Ak Semseddin, îi arăta că lumea îl judeca aspru pentru tactica sa greșită și pentru lipsa lui de autoritate, și-i cerea să pedepsească cu cruzime pe cei ce purtau răspunderea, ca nu cumva nenorociri asemănătoare să se abată deopotrivă și asupra trupelor de uscat. A doua zi, Mahomed I-a chemat pe Baitoghlu înaintea sa, i-a adresat grele înjurii, făcîndu-l trădător, misel și nătărău, și a poruncit să i se taie capul. Nefericitul amiral, care fusese greu rănit la un ochi de o piatră azvîrlită de pe unul din propriile sale vase, a scăpat de la moarte numai datorită marturiei date de ofițerii săi, privind stăruința și bărbăția de care dăduse dovadă. A fost însă osîndit să i se ia nu numai gradul de amiral și slujba de guvernator de Gallipoli — care au fost trecute unuia dintre apropiații sultanului — dar și întreaga avere personală, care a fost împărțită ienicerilor. A fost bătut la tălpi și i s-a dat apoi drumul ca să-și petreacă ani ce-i mai avea de trăit în sărăcie, uitat de tot.

Încă de la prima încercare neizbutită a corăbiilor sale de a pătrunde în port, Mahomed se întreba cum să dobîndească, controlul asupra Cornului de Aur. Înfrîngerea pe care o suferise l-a făcut să treacă de îndată la fapte.

În vreme ce bătălia navală din 20 aprilie era în toi, bombardarea zidurilor nu încetase nici o clipă. La 21 ale lunii ea a reînceput mai aprigă ca oricînd. În această zi, un turn mare din apropierea riului Lykos, cunoscut sub numele de Bactatirian, a fost prefăcut în ruine și o mare parte din zidul din afară, aflat la poalele lui, distrusă. Dacă turcilor li s-ar fi poruncit atunci să treacă la un asalt pe întreg frontul, împotrivirea ar fi fost cu neputință. Sultanul, însă nefiind de față în preajma zidurilor în acea zi, nu a dat ordinul de atac. După ce s-a lăsat întinericul, spărturile din ziduri au fost umplute de apărători cu birne, cu pămînt și cu moloz.

Mîntea iscoditoare a lui Mahomed a născocit răspunsul la problema care-l frămînta, sau poate că un italian din slujba lui i-a dat ideea că navele ar putea fi transportate pe uscat. Într-una din campaniile lor, purtate cu puțin înainte în Lombardia, venețienii duseseră în triumf o întreagă flotă, pe o platformă cu roate, de la fluviul Pad până la lacul Garda. Acolo, însă, locul era neted. Să treci corăbiile din Bosfor în Cornul de Aur, peste o muchie de deal, care nicaieri nu se înălța cu mai puțin de două sute de picioare (cea 60 m — n.r.) peste nivelul mării, era un lucru mai anevoios. Sultanul nu ducea însă lipsă nici de oameni, nici de materiale. În primele zile ale asediului, tehnicienii săi construiseră un drum care pare să fi mers de la Tophane în sus pe valea ripoasă ce ducea la ceea ce se cheamă acum piața Taksim, apoi se întorcea puțin la stînga și cobora, de-a lungul văii, spre un teren aflat în apropierea Cornului de Aur. Dacă marinarii din Cornul de Aur sau locuitorii din Pera băgaseră de seamă că se construiește un drum, ei au crezut cu siguranță că sultanul dorea doar să poată ajunge mai ușor la baza sa navală de la cele Două Coloane. Fusese strîns acolo lemn de construcție din care să se facă albiile pe roate, pentru corăbii; fuseseră turnate roți de metal și se adunaseră boi de înjugat. În același timp, un număr de tunuri erau amplasate în Valea Izvoarelor.

Duminică, 22 aprilie, cînd se crăpa de ziuă, a început o stranie procedură de corăbii. Albiile de lemn fuseseră coborîte în apă și vasele au fost legate de ele apoi niște scripete le trăgeau la mal și, perechi-perechi, boii erau înjuogați înaintea fiecăruia, avînd alături cete de oameni care să dea ajutor, în drum, acolo unde locurile erau mai ripidoase ori mai anevoie de străbătut. În fiecare corabie, vislașii stăteau la locurile lor, mișcîndu-și vîslele în aer, în vreme ce ofițerii mergeau în sus și în jos, imprimînd ritmul cuvenit. Pinzele fuseseră înălțate, întocmai ca și cum vasele s-ar fi aflat pe mare. Pavilioanele fluturau,

Un vas comercial venețian

se băteau tobele, iar fluierile și trimbițele răsunau în timp ce vas după vas era tras peste colină, ca într-un carnaval fantastic. Drumul era deschis de o mică ambarcațiune. O dată ce aceasta a trecut cu bine peste primul povârniș răpos, vreo șaptezeci de trirame, bireme, și alte vase au urmat-o cu repereziciune.

AMÂNAREA A FOST FATALĂ

Cu mult înainte de amiază, marinarii creștini din Cornul de Aur și santinelele de pe zidurile care străjuiau portul au văzut, îngroziiți, această coborîre cu totul neobișnuită a unor corăbii de pe colinele din fața lor, în apele Cornului de Aur, pe Valea Izvoarelor.

Înainte ca ultimul vas să fi alunecat pînă în port, un demnitar venețian s-a sfătuit cu împăratul și cu Giustiniani și — povățuit de ei — îi chemase pe căpitani de vas venețieni la o convorbire de taină. S-au făcut felurite propuneri. Una era să-i înduplece pe genevezii din Pera să li se alăture, ca să atace cu toții flota turcă din port. Cu ajutorul navelor lor, care pînă atunci nu luaseră parte la război, turcii puteau fi înfrinți cu ușurință, într-o luptă deschisă. Pera, însă, nu părea că dorește să-și părească neutralitatea și, oricum, trebuia să se piardă vreme pentru negocierile care se impuneau. Altă propunere era să se debarce oșteni pe țărmul din față, ca să ni-

micească tunurile turcești de lingă Valea Izvoarelor și apoi să încerce să dea foc corăbiilor. În oraș, însă, nu se găseau destui locuitori în stare să lupte și care să încerce o acțiune atît de hazardată. În sfîrșit, Giacomo Coco, căpitanul unei galere care sosise de la Trapezunt, a propus să se facă neîntîrziat, în timpul nopții, o încercare de a se da foc corăbiilor și s-a oferit să conducă el însuși expediția. Propunerea a fost acceptată de adunare, care a hotărît să acționeze fără să mai dea de știre genevezilor din Constantinopol. Trebuia să se păstreze taina, iar venețienii erau gata să pună la îndemînă vasele trebuincioase.

Planul lui Coco era să trimită înainte două vase încăpătoare de transport, cu laturile ocrotite împotriva ghiulelelor de o carcasă din saci cu bumbac și cu lină. Două mari galere trebuiau să vină după ele, pentru a îndepărta orice pericol. Ascunse privirilor de către aceste nave mari, două ambarcațiuni mici, mîinate de vîslași, urmau să se strecoare, pe nesimțite, între vasele turcești, să le taie funiile cu care erau ancorate și să arunce asupra lor materiale inflamabile. Spre dezamăgirea lui Coco, s-a luat însă hotărîrea să se aștepte pînă în noaptea de 24 ale lunii, astfel ca vasele venețiene să poată fi pregătite. Din nefericire, taina n-a fost păstrată; într-un chip sau într-altul, genevezii din Constantinopol au aflat de ceea ce se hotărîse și s-au infuriat că fuseseră lăsați la o parte, bănuindu-i pe venețieni că doresc să-și însușească faima isprăvii. Ca să-i potolească, s-a încuviințat să li se îngăduie genevezilor să acționeze și ei cu una dintre navele lor. Numai că nu aveau nici una pre-

gătită, așa că au stăruit să se mai amâne încă o dată lucrurile, pînă la 28 ale lunii. Aminarea s-a dovedit tare nefericită, fiindcă turcii adăugau neconținut tunuri noi pe Valea Izvoarelor și apoi era cu neputință ca pregătirile creștinilor să nu fie observate. Pînă la urmă, veștile au sosit la Pera și au ajuns la urechile unui genovez de acolo, care era în solda sultanului.

Sîmbătă, 28 aprilie, cu două ceasuri înainte de ivirea zorilor, două vase mari de transport — unul venețian, celălalt genovez — bine căpșuite cu baloturile lor, s-au strecurat de sub zidurile Perei însoțite de două galere venețiene, fiecare cu cîte patruzeci de visle, sub comanda lui Trevisano însuși și a ajutorului său, Zaccharia Grioni. Vasele aveau în urma lor trei corăbii ușoare, fiecare cu cîte șaptezeci și doi de vislași, cu Coco pe vasul din frunte și — împreună cu ei — un număr de bărci mici, încărcate cu materiale inflamabile. În momentul pornirii, marinarii au observat o lumină vie, licărind de pe unul din turnurile Perei. S-au întrebat dacă nu era cumva un semnal pentru turci, dar cînd s-au apropiat de flota turcă, totul părea să fie liniștit. Vasele grele de transport și galerele pluteau lin, se deplasau lent pe apa nemișcată; Coco a devenit nerăbdător. Dornic de luptă și de faimă, a înaintat cu cele trei ambarcațiuni drept spre turci. Dar turcii fuseseră preveniți și au deschis focul de țărm. Au izbucnit țipete. Vasul lui Coco a fost atins de una din primele lovituri. Apoi, izbit chiar în mijloc, s-a scufundat. Cîțiva marinari au reușit să ajungă înot la mal, dar mulți, și printre ei Coco însuși, și-au pierdut viața.

Celelalte nave, cu bărcile mici din preajma lor, s-au îndreptat spre galerele care puteau să le ocrotească. În vreme însă ce înaintau, tunurile turcești trăgeau neconținut, căutîndu-și ținta cu ajutorul semnalelor luminoase și al flăcărilor care țîșneau din propriile țevi. Cele două vase de transport din frunte au fost lovite în mai multe rînduri. Sacii lor le-au scăpat de avarii mai grave; dar marinarii erau prea ocupați cu stinsul focurilor, pricinuite de ghiulele trase asupra lor, și care încă mai mocneau, ca să mai poată veni într-ajutorul bărcilor mici, dintre care multe s-au scufundat. Turcii și-au concentrat cu deosebire atenția asupra galerei lui Trevisano. Două ghiulele, trase de pe povîrnișul colinei, au lovit-o cu atîta forță, încît a început să ia apă. Trevisano și oamenii săi au trebuit să coboare în bărci și să o abandoneze.

După această birușită, dobîndită în lumina slabă a zorilor, corăbiile turcești au pornit la atac. Creștinii s-au dovedit însă în stare să se descurce. După un ceas și

În luptele pentru cucerirea Constantinopolului turcii au folosit marinarii...

jumătate de luptă, amindouă escadrelor au revenit la locurile lor de ancorare.

Patruzeci de marinari creștini înotaseră pînă la țărmul unde se aflau liniile turcești. Spre sfîrșitul zilei, oamenii au fost uciși, în văzul celor din Constantinopol. Drept răzbunare, cei două sute șazeci de prizonieri, care se aflau în oraș, au fost aduși la ziduri și li s-a tăiat capul.

Lupta dovedise încă o dată superioritatea creștinilor în ce privește însușirile vaselor și valoarea echipajelor. Totuși, ei pierduseră o galeră, o corabie ușoară ca și vreo nouăzeci dintre cei mai buni marinari ai lor. De cealaltă parte numai un singur vas fusese nimicit. În oraș, oamenii erau foarte abătûți. Era limpede că turcii nu mai puteau fi scoși din Cornul de Aur. Totuși, o deplină stăpînire a acestuia nu o dobîndiseră, iar flota creștină mai rezista încă. Numai că portul nu mai era în siguranță și lunga linie a zidurilor care-l străjuiau nu mai era ferită de primejdia unui atac. Grecilor, care știau că, trecînd peste aceste ziduri, cruciații pătrunseseră în Constantinopol, în 1204, viitorul li se înfățișa cu deosebire amenințător, iar împăratul și Giustiniani nu mai vedeau cum vor mai putea acum să însuflească curaj celor care apărau orașul.

...fenicieri...

...și spahii

Prin strămutarea unei jumătăți din flota sa în Cornul de Aur și prin stăvilirea încercării creștinilor de a-i îndepărta pe năvălitori, Mahomed II dobândise o mare biruință. Se pare că el încă mai credea că orașul avea să fie cucerit când se va pătrunde cu forța prin zidurile dinspre uscat. Acum, însă, putea să amenințe, fără încetare, zidurile dinspre port și, în același timp, să mențină vase în număr îndestulător în afara portului, ca să blocheze orașul. Noua situație îi înlesnea și un control mai sever asupra Perei, care era practic încercuită.

ZARVA A FOST ÎNGROZITOARE

După-amiaza zilei de luni, 28 mai, fusese limpede și radioasă. Când soarele a început să coboare către zările dinspre apus, i-a bătut drept în față pe cei ce apărau zidurile, gata, gata să le ia vederea. La ceasul acela, în tabăra turcească începuse forfota. Oamenii înaintau cu

miile ca să umple șanțul, în vreme ce alții împingeau tunuri și mașini de război. Ce-rul s-a acoperit, curînd după asfințit, și s-a pornit o ploaie puternică; lucrul însă a continuat fără încetare și creștinii n-au putut face nimic ca să-l împiedice. Pe la unu și jumătate noaptea, sultanul a socotit că totul era gata și a dat ordinul de asalt.

Zarva care a început dintr-o dată a fost înspăimîntătoare. De-a lungul întregii linii a fortificațiilor, turcii s-au aruncat la atac, răcnindu-și strigătele lor de luptă, în timp ce tobe, trîmbițe și fluieri îi tot îmbărbătau. Trupele creștine așteptaseră în tăcere. Cînd însă santinelele de pe turnuri au dat alarma, bisericile din apropierea zidurilor au început să tragă clopotele și, biserică după biserică, pe tot cuprinsul orașului, au prins din zbor dă-gătul vestitor de primejdii, pînă ce n-a ră-mas clopotniță care să nu răsune. Cîțiva kilometri mai departe, în biserica Sfînta Sofia, slujitorii altarului și-au dat seama că bătălia începuse. Fiecare bărbat în sta-re să poarte armele s-a întors la postul său, iar femeile au pornit în grabă spre

ziduri, ca să ajute la cărutul pietrelor și al grinzilor, la întărirea lucrărilor de apărare, sau ca să poarte găleți cu apă spre a potoli setea oștenilor. Bătrînii și copiii au fîșit din case și s-au îngrămădit în biserici. Unii s-au îndreptat spre bisericile din parohiile lor, alții spre biserica cea înaltă a Sfintei Teodosia de lângă Cornul de Aur. Marți era ziua ei de hram și clădirea fusese acoperită de trandafiri culeși din grădini și de pe alei. Alții se îndreptau spre catedrala cea mare, amintindu-și de vechea prorocie, care spunea că, deși necredincioșii, străbătînd orașul, vor izbui să pătrundă pînă în lăuntrul sfîntului lăcaș, acolo însă ingerul Domnului se va arăta, îi va izgoni cu sabia lui luminoasă, și-i va da morții. În ceasurile întunecate dinaintea zorilor, credincioșii adunau laolaltă au vegheat și s-au rugat.

La ziduri nu era vreme de rugăciune. Sultanul își întocmise cu grijă planurile. Cu toate că în fața oastei rostise cuvinte semețe, pătaniile sale îi învățaseră să-i respecte pe dușmani. De data aceasta, el avea mai întîi să-i hărțuiască, înainte de a-și primejdiu în bătălie trupele sale de elită. În luptă și-a băgat la început pe hînsarii lui, adică pe bașbuzuci, din care erau de față cîteva mii, oameni fără căpăți din toate țările și de toate națiile, mulți dintr-înșii turci, însă mult mai mulți veniți din țările creștine. O mare parte dintre ei își aveau armele lor, care alcătuiau o adunătură ciudată de hangere și praștii, arcuri și cîteva arce-buze; li se împărțiseră totuși un număr mare de scări de asalt. Erau trupe în care nu te puteai încrede, strașnice la cel dinții iureș al lor, dar care, dacă nu izbîndeau numaidecît, își pierdeau repede cumpătul. Știîndu-le slăbiciunea, Mahomed a rînduit îndărătul lor un șir de oșteni înarmați cu curele și buzdugane, ca să facă poliție, avînd porunca să-i imboldască, dar și să lovească și să țină în frîu pe oricine dădea semne de șovăială. Îndărătul acestor poliți ostășești se aflau icnicherii sultanului. Dacă vreun bașbuzuc îngrozit își croia drum printre cei care-i păzeau icnicherii aveau porunca să-l căsăpească.

Atacul bașbuzucilor a pornit de-a lungul întregii linii, dar a fost mai stăruitor pe valea riului Lykos. În alte locuri, zidurile erau încă prea trainice și erau atacate numai cu scopul de a-i împiedica pe cei ce le apărau să vină în ajutorul tovarășilor de arme din sectorul cel mai amenințat. Acolo lupta a fost îndrîjnită. Bașbuzucii luptau împotriva unor oșteni mult mai bine înarmați și mult mai bine

instruiți decît ei și, în afară de aceasta, erau stînjești de faptul că erau prea numeroși. Mereu se găseau unii în calea altora. O piatră azvîrlită împotriva lor putea să ucidă sau să scoată din luptă mai mulți oameni dintr-o dată. Deși cîțiva au încercat să dea îndărăt, cei mai mulți s-au ținut bine, cu scările lor proptite de ziduri și de palisadă, pe care se cățărau și de unde erau doborîți doar cu pușin înainte să ajungă în virf. Lui Giustiniani, cu grecii și italienii săi, i se dăduseră toate puștile și culevrinele (arme de foc cu țevă foarte lungă, apărute la începutul sec. XV—n.r.) cîte s-au putut găsi în oraș. Împăratul a venit el însuși să-i îmbărbăteze. După aproape două ceasuri de luptă, Mahomed a dat porunca de retragere bașbuzucilor: fuseseră ținuți în loc, ba și respinși, dar își împliniseră rostul, și anume, să hărțuiască pe dușmani.

Unii creștini trăgeau nădejde că va fi fost doar un atac de noapte, stingher, menit să le încerce puterea, și toți sperau că vor avea parte de o clipă de odihnă. Nu le-a fost însă hărăzită. De-abia au avut vreme să-și refacă liniile și să așeze din nou pe palisadă grinzile și butoalele cu pămînt, că s-a și pornit un al doilea atac. Regimentele de turci din Anatolia, pe care le deosebeai bine după uniformele lor neobișnuite și după platoșe, s-au revărsat de pe colina de dincolo de Poarta civilă a Sfîntului Roman, pe vale, în jos, și au făcut o mișcare de rotire, ca să aibă în față palisada.

O dată mai mult clopotele bisericilor din preajma zidurilor au început să bată, ca să dea alarma. Numai că glasul lor a fost acoperit de bubuitul tunului cel mare al lui Urban (mesterul care a construit cel mai mare tun folosit de turci la asediul Constantinopolului — n.r.) și al celorlalte arme de foc, cînd au început din nou să izbească în ziduri. În cîteva clipe, anatolienii au și pornit la asalt. Spre deosebire de bașbuzuci, ei erau bine înarmați și păstrau o bună rînduială, toți fiind musulmani eucernici, dornici să-și dobîndească faima de a fi fost cei dinții care au intrat în cetatea creștină. În sunetele muzicii sălbătice a trîmbișașilor și fluterarilor, care îi îmbărbătau, s-au aruncat asupra palisadei, cățărîndu-se unul pe umerii celui-lalt, în strădania lor de a-și propti scările de parapet și de a-și croi drum peste creasta zidurilor.

În lumina slabă a făclilor, în vreme ce norii acopereau neîncetat luna, cu greu puteai vedea ce se întîmplă. Anatolienilor, ca și bașbuzucilor dinaintea lor, nu le era prielnic frontal acestă îngust, fiindcă și ei erau prea numeroși. Așezarea și îndărătnicia lor i-au făcut să sufere pierderi și mai grele cînd cei care apărau zi-

durile au aruncat cu bolovani asupra lor, le-au răsturnat scările sau au intrat în tuptă corp la corp cu ei.

Cam la un ceas înaintea zorilor, cînd și acest al doilea atac începuse să șovăie, o ghiulea din tunul lui Urban a lovit din plin palisada și a doborît-o pe o lungime de cîțiva metri. Un nor de pulbere s-a stîrnit, molozul și pămîntul fiind aruncate în văzduh, iar fumul gros al ierbii de pușcă i-a orbit pe apărători.

O ceată de trei sute de anatolieni s-a repezit atunci prin spărtura care se făcuse, strigînd că cetatea era a lor. Numai că, avîndu-l pe împărat în frunte, creștinii i-au impresurat, omorîndu-i pe cei mai mulți și împingîndu-i pe ceilalți înapoi, în șanț. Această înfrîngere i-a descumpănit pe anatolieni. S-a poruncit încetarea atacului, iar ei s-au întors în liniile lor. În strigăte de biruință, apărarea a început încă o dată să dreagă palisada.

PORTIȚA DOSNICĂ

Turcii nu izbutiseră mai mult nici în alte sectoare. De-a lungul părții de sus a zidurilor dinspre uscat, însă a putut să mențină o presiune destul de mare ca să oprească apărarea de a trimite oameni în spre valea riului Lykos, dar, avîndu-și cele mai bune trupe acolo, el nu putea porni un atac de amploare. În Marea de Marmara, Hamza bei întîmpina și el greutăți, cînd era vorba să se apropie cu corăbiile de țarm. Puținele echipe de debarcare pe care le putuse trimite fuseseră respinse cu ușurință. De-a lungul întregii linii de pe Cornul de Aur se produsese atacuri simulate, dar nici o adevărată încercare de asalt. În jurul cartierului Blachernelor lupta a fost mai îndrîjită. Pe terenul mai coborît de lîngă port, trupele pe care Zaganos le adusese de peste pod întreprindeau atacuri neîntrerupte, cum făceau și oamenii lui Caragea pașa mai la deal, pe povină. Minotto însă și venețienii săi au putut să-și mențină sectorul din fortificații împotriva lui Zaganos, asemenea fraților Bocchiardi împotriva lui Caragea.

Se spunea că sultanul era scribit de înfrîngerea anatolienilor lui. Poate însă că el urmărea ca aceștia, ca și trupele neregulate dinaintea lor, să-l obosească mai degrabă pe dușman decît să intre ei înșiși în cetate. Făgăduise o răsplătă însemnată celui dintîi oștaş care va pătrunde cu succes prin palisadă și dorea ca darul să revină unui oștean din regimentul lui favorit, unui ienicer de-al său.

Sosisse vremea pentru ieniceri să intre și ei în luptă. Sultanul era îngrijorat,

fiindcă dacă și ei îl dezamăgeau, cu greu se mai putea prelungi asediul. Ordinele le-a dat în grabă. Pînă cînd creștinii să aibă timp să-și improspăteze puterile și să facă ceva mai mult decît reparații sumare la palisadă, o ploaie de săgeți, sulie, pietre și gloanțe a căzut asupra lor; la adăpostul acestui potop, ienicerii înaintau pe două rînduri, nu într-un iureș sălbatic, cum făcuseră bușbuzații și anatolienii, ci păstrîndu-și rîndurile într-o desăvîrșită ordine, care a rămas neștirbită. În ciuda proiectilelor dușmanului. Muzica de război, care-i îndemna la luptă, era atît de puternică, încît sunetele ei puteau fi auzite, prin bubuitul tunurilor, tocmai dincolo de Bosfor. Mahomed însuși i-a minat pînă la șanț și acolo s-a oprit, strigîndu-le cuvinte de îmbărbătare pe cînd treceau dinaintea lui.

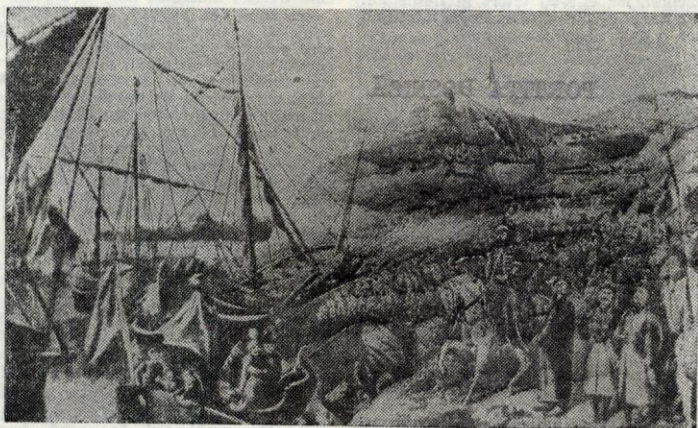
Val după val, oamenii aceștia odihniți, falnici și strașnic îmblîțoși, se aveau spre palisadă, ca să smulgă butoaietele cu pămînt așezate deasupra, să taie cu securile grinzile care o susțineau și să-și proptească scările de ea, acolo de unde nu mai puteau fi răsturnate. Creștinii erau sleiți. Luptaseră mai bine de patru ceasuri, cu numai cîteva minute de răgaz; luptaseră însă cu deznădejde, știind că darea înapoi însemna sfîrșitul. În spatele lor, în oraș, clopoțele bisericilor sunau din nou și murmurul rugăciunilor se înălța spre cer.

De-a lungul palisadei se lupta acum corp la corp. Vreme de un ceas, ienicerii nu-și putuseră croi drum. Creștinii începuseră să creadă că atacul slăbise întrucîtva. Soarta însă le stătea împotriva. La colțul pe care-l făcea zidul Blachernelor puțin înaintea de locul unde se împreună cu zidul dublu al lui Teodosiu, se afla, pe jumătate ascunsă de un turn, o portiță dosnică, cunoscută sub numele de Kerkoporta. Cu mulți ani în urmă fusese închisă, bătrîinii însă își aminteau de ea. Chiar înainte să înceapă asediul portița fusese redeschisă, ca să îngăduie mici atacuri împotriva flancului inamic. În timpul luptei, frații Bocchiardi și oamenii lor o folosiseră împotriva trupelor lui Caragea pașa. Acum însă, un oștean care se întorcea de la un atac, uitase să încuie portița după el. Cîțiva turci au băgat de seamă că era deschisă, au năvălit în curte, și au început să se cațare pe o scară care ducea spre creasta zidurilor. Creștinii, care se aflau în apropiere, dincolo de poartă, au văzut ce se întîmplă și s-au întors grămadă ca să ia din nou în stăpînire intrarea și să-i oprească pe alți dușmani să le vină pe urme.

În învîlmășeală, vreo cincizeci de turci au rămas înăuntrul fortificației, unde ar fi

putut fi impresurați și scoși din luptă, dacă nu se întâmpla în acea clipă o nenorocire și mai mare. Cu puțin înainte de răsăritul soarelui, un foc tras din apropiere de o culevrină, l-a lovit pe Giustiniani și i-a străpuns platoșa. Pierzînd sînge din belșug și suferind chinuri grele, de care toți își dădeau seama, și-a rugat ostașii să-l ia de pe cîmpul de luptă. Unul dintre ei a alergat la împărat, care lupta în apropiere, să-i ceară cheia unei porțițe prin care se trecea pe sub zidul dinlăuntru. Constantin a alergat lingă rănit, ca să-l înduplece să nu-și părăsească postul. Giustiniani era însă cu nervii zdruncinați și a stăruit să plece. Poarta a fost des-

Acesta și-a croit drum pe culmea palisadei sfărîmate, și lumea a socotit că el a cîștigat răsplata făgăduită. Vreo treizeci de ieniceri l-au urmat, în vreme ce grecii luptau retrăgîndu-se. Hasan însuși a căzut în genunchi, lovit de o piatră, și a fost ucis, iar șaptesprezece dintre tovarășii lui de luptă au pierit laolaltă cu el. Cei rămași și-au păstrat însă pozițiile pe palisadă, și încă și mai mulți ieniceri s-au strîns ca să li se alăture. Grecii se împotriveau cu încăpăținare, dar numărul covîrșitor al dușmanilor i-a împins spre zidul dinlăuntru. În fața acestuia se găsea un canal, care fusese

chisă și garda lui personală l-a dus în oraș, de-a lungul străzilor, pînă jos în port, unde l-a așezat pe o corabie genoveză. Trupele lui au prins de veste că plecase. Poate că unii au socotit că Giustiniani se retrăsese ca să apere zidul interior, cei mai mulți însă au ajuns la convingerea că bătălia era pierdută. Cîineva, înspăimîntat, a strigat că turcii trecuseră de zid. Înainte ca porțile să poată fi închise din nou, genovezii s-au scurs unul după altul printr-însa. Împăratul și cu grecii săi au rămas astfel singuri pe cîmpul de luptă.

De dincolo de șanț, sultanul și-a dat seama de această panică. Strigînd: „Orașul este al nostru!”, a dat ordin ienicerilor să pornească din nou la atac și a făcut semnul cuvenit unei companii, condusă de o nămilă, pe nume Hasan.

Flota otomană, trecînd uscatul, pătrunde în Cornul de Aur

adîncit pe alocuri, cînd se scosese pămînt ca să se întărească palisada. Mulți greci au fost împinși în gropile acestea și n-au putut ieși ușor din ele. Turcii, care se găseau acum în vîrfurile palisadei, trăgeau focuri asupra lor și-i măcelăreau. După puțin timp, ienicerii au atins zidul interior și s-au cățărat pe el fără să întîmpine vreo împotrivire.

Deodată cineva a privit în sus și a văzut steagul turcesc cum flutura pe zidul de deasupra Kerkopoortei. Un strigăt a izbucnit: „Orașul a fost cucerit!”.

Pe cînd încerca să-l înduplece pe Giustiniani să revină în luptă, împăra-

Medalie înfățișându-l pe Mahomed II

VULTURUL ȘI LEUL AU FĂCUT LOC SEMILUNII

Strigătul că orașul era pierdut a răsunat de-a lungul străzilor.

Din Cornul de Aur și de pe țărnițele lui, toți puteau să vadă cum filiiie steagurile turcești pe turnurile înalte de la Blacherne, acolo unde flăcările cu vulturul împărăteș și leul Sfântului Marcu fluturaseră cu numai câteva clipe mai înainte. Pe alocuri, lupta a mai durat un timp. Sus, pe ziduri, lângă Kerkopoarta, frații Bocchiardi și oamenii lor se băteau mai departe; în curînd, însă, au înțeles că nu mai era nimic de făcut. Și-au croit astfel drum printre dușmani, pînă jos, la Cornul de Aur. Paolo a fost prins și ucis; Antonio și Troilo însă au ajuns pînă la o corabie genoveză, care i-a trecut peste apă, la adăpostul din Pera, fără ca vasele turcești să bage de seamă. Pe flancul lor, în palatul Blachernelor, Minotto și venețienii lui fuseseră încercuiți. Mulți au fost uciși; demnitarii de frunte au fost luați prizonieri.

tului i s-a dat de veste că turcii intraseră prin Kerkopoarta. A pornit îndată, călare, într-acolo, dar a sosit prea tîrziu. Panica îi cuprinsese și pe cei cîțiva genovezi aflați în acel loc. În învălmășeala produsă, era cu neputință să se mai închidă poarta. Turcii treceau ca un șuvoi printr-însa și ostașii lui Bocchiardi erau prea puțini la număr ca să-i alunge. Constantin și-a întors calul și a pornit în goană spre valea râului Lykos și spre locurile unde se făcuseră spărturi în palisadă. Împreună cu el se afla viteazul spaniol Don Francisco de Toledo, precum și Teofil Paleologul, împreună cu un credincios tovarăș de luptă, Ioan Dalmatul. Cu toții au încercat să-i regrepeze pe greci, dar în zadar; măcelul fusese prea mare. Au descălecat și, cîteva clipe, toți au pîzit drumul care ducea spre poarta pe unde fusese scos Giustiniani.

Acum însă apărarea se năruise. Poarta era ticsită de soldați creștini care încercau să scape, pe măsură ce ienicerii, tot mai numeroși, se aruncau asupra lor. Teofil a strigat că preferă să moară și i s-a pierdut urma în mijlocul hoardelor care atacau. Constantin și-a dat seama că împărăția era pierdută și nu mai nutrea nici o dorință să-l supraviețuiască. Și-a aruncat însemnele sale imperiale și, împreună cu Don Francisco și cu Ioan Dalmatul, care-i rămăseseră alături, l-a urmat pe Teofil.

Nimeni nu l-a mai văzut vreodată.

Semnale luminoase, care dădeau de știre că trupele intraseră în Constantinopol, trecînd peste ziduri, fuseseră aprinse jur-împrejurul întregii oștiri turcești. Vasele sultanului din Cornul de Aur se grăbeau să-și debarce echipajele pe plajă, ca să atace zidurile portului. Ele au întîmpinat o slăbă împotrivire. Numai la poarta Horaia, oamenii de pe două vase cretane s-au baricadat în turnuri și au refuzat să se predea. În alte părți, grecii au plecat acasă, în nădejdea că-și vor putea ocroti familiile, iar venețienii s-au îndreptat spre corăbiile lor. Nu cu mult înainte, o companie de turci își făcuse drum prin poarta Platea, la capătul văii. Altă companie a venit prin poarta Horaia.

Pe oriunde intrau, invadatorii trimiteau detașamente în cuprinsul fortificațiilor, ca să deschidă și celelalte porți pentru ostașii care mai așteptau afară. Cînd au văzut că totul era pierdut, pescarii din partea locului au deschis ei înșiși porțile cartierului Petron, după ce li s-a făgăduit că le vor fi cruțate gospodăriile.

De-a lungul porțiunii zidurilor dinspre uscat, care se întindeau la sud de valea râului Lykos, creștinii respinseseră toate atacurile turcilor. Acum, însă, aceștia intrau, regiment după regiment, prin spărturile din palisadă, și se răsfireau într-o parte și într-alta, ca să deschidă toate porțile. Oștii de pe ziduri s-au trezit ei înșiși înconjuțați. Mulți au fost

ueiși pe cînd încearcă să scape din cursă, dar dintre comandanți mulți au fost prinși de vii, precum Filippo Contarini și Demetrios Cantacuzino.

În largul Mării de Marmara, vasele lui Hamza bei au văzut și ele semnalele și au trimis echipe de debarcare spre ziduri. La Studion și Psamathia se pare că nu a fost nici o împotrivire. Apărătorii s-au predat de îndată, nădăjduind că locuințele și bisericile lor vor scăpa de jaf.

FUGA FLOTEI LUI DIEDO

Sultanul și-a ținut în frîu cîteva regiamente, pentru a-i servi drept escortă și pînă militară. Cea mai mare parte a trupelor sale era însă dornică să înceapă neîntîrziat prădăciunile. Marinarii, mai ales, erau nerăbdători, de teamă să nu le-o ia înainte soldații. Încredințați că lanțul așezat în port va împiedica vasele creștine să fugă și că vor putea să le ia în stăpînire pe îndelete, turcii și-au părăsit vasele, ca să se cațere pe tîrm.

Lăcomia aceasta a salvat multe vieți de creștini. În timp ce un număr de marinari — greci și italieni — printre care și Trevisano, au fost prinși înainte să poată fugi din fortificații, alții au izbutit să ajungă la micile vase cu echipajele descompletate, și să se pregătească de luptă. Alții iarăși au putut să se cațere pe corăbii, înainte ca ele să pornească, sau să înoate pînă acolo, așa cum a făcut florentinul Tetaldi.

Cînd a văzut că orașul a căzut, Alvise Diedo, în calitate de comandant al flotei, a plecat într-o barcă la Pera, ca să întrebe autoritățile genoveze dacă aveau de gînd să recomande alor lor să rămînă în port și să lupte, sau să pornească în larg, și a făgăduit că vasele lui venețiene se vor supune oricărei hotărîri se va lua.

Podestă* din Pera a fost de părere că trebuie trimisă o solie la sultan, ca să-l întrebe dacă are de gînd să lase libere toate vasele, sau dacă preferă să provoace un război cu Genova și Veneția. Ideea era greu de înfăptuit în asemenea clipe, dar, între timp, podestă a pus să se încuie porțile Perei și, astfel, Diedo — alături de care se afla și Barbaro, autorul unor însemnări zilnice —, nu s-a mai putut întoarce la corăbiile sale. Marinarii genovezi însă, de pe vasele lor ancorate la pondele zidurilor Perei, au dat de veste că ei au de gînd să pornească în larg și că doresc să aibă sprijin

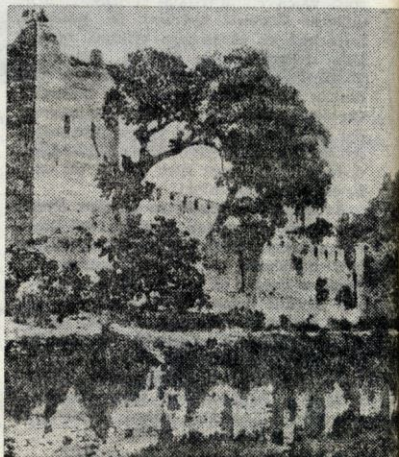
* Înalt magistrat care deținea timp de un an sau doi puterea executivă și judiciară (n.r.).

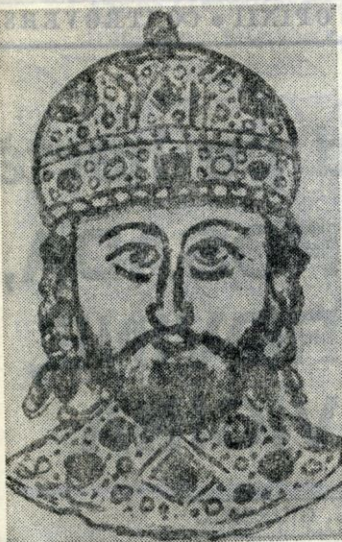
nul venețienilor. La stăruințele lor, Diedo, a căpătat îngăduința să plece cu barca lui. A mers drept către lanțul care închidea încă portul. Doi dintre marinarii săi au tăiat cu securile cuplele care-l legau de zidurile Perei și lanțul a fost tîrit de apă, pe plutele care-l susțineau. După ce a făcut semn vaselor din port să-l urmeze, Diedo a trecut cu barca prin deschizătură. Șapte vase genoveze sosite din Pera veneau numaidecît în urma lui și, după puțin timp, li s-au adăugat cele mai multe vase de război venețiene, patru sau cinci din galerele împăratului și unul sau două vase de război genoveze. Toate zăboviseră cît s-au putut mai mult ca să culeagă refugiații care înotau în jurul lor și, după ce au trecut dîncolo de lanțul portului, întreaga flotilă a rămas pe loc, timp de vreun ceas, la intrarea în Bosfor, ca să vadă dacă nu se vor mai furișa și alte vase.

S-au folosit apoi de vîntul puternic care se pornise dinspre miazănoapte, și au călătorit în jos, pe Marea de Marmara și prin Dardanele, spre libertate.

Atît de multe dintre vasele lui Hamza bei fuseseră părăsite de marinari, cînd aceștia s-au repezit după pradă, încît amiralul n-a fost în stare să oprească fuga flotei lui Diedo. Cu vasele lui, care încă mai aveau echipaje, a pătruns, peste

Fragment din marele zid de apărare al Constantinopolului

Constantin XI Paleologul, ultimul monarh bizantin

lanțul fărîmat, în Cornul de Aur. Acolo, în port, a pus mina pe vasele care mai rămăseseră: încă patru sau cinci galere imperiale, două sau trei galere genoveze și toate vasele de comerț venețiene neînarmate. Multe dintre ele erau atît de înțesate cu refugiați, încît niciodată n-ar fi putut să iasă în larg.

Cîteva bărci mai mici s-au furișat totuși în Pera. Dar ziua, în amiaza mare, nu era ușor să scapi de ochii turcilor, căci întreg portul, cu tot ce se găsea în cuprinsul său, se afla în mîinile cuceritorilor.

În oraș mai rămăseseră un mic cuib de rezistență. Marinarii crețani, din cele trei turnuri de lîngă intrarea în Cornul de Aur, se mai împotriveau și nu puteau fi alungați. La începutul după-amiezii, cînd au văzut că rămăseseră cu totul singuri, s-au predat, de voie de nevoie ofițerilor sultanului, cu condiția să nu se atingă nimeni de ei și de bunurile lor. Turcii, a căror admirație și-o cistigaseră, nu i-au supărat cu nimic, și astfel ei și-au pornit vasele și au plecat în larg, spre Creta.

Sultanul Mahomed afluase de mai multe ceasuri că Cetatea cea Mare era a sa.

Ostașii lui străpunseseră palisada în zorii zilei și, puțin după aceea, cînd luna care descărea se afla încă sus, pe cer, a venit el însuși să cerceteze spărtura prin care intraseră. A așteptat însă pînă după-amiază ca să-și facă intrarea triumfătoare în oras, considerînd că atunci se va fi potolit măcelul și jaful nemăsurat din primele ceasuri și oarecare ordine va fi fost restabilită. Între timp s-a întors în cortul lui, unde a primit delegații de locuitori înspăimîntați, ca și pe podestă din Pera în persoană. Dorea, de asemenea, să afle ce soartă avusese împăratul. Lucrul acesta nu s-a știut niciodată în chip lămurit. Mai tîrziu a umblat vorba, prin colonile italiene din Levant, că doi ostași turci, care pretindeau că l-au ucis pe Constantin, au adus sultanului un cap, pe care niște curteni prizonieri, care erau de față, l-au recunoscut ca fiind al stăpînului lor. Mahomed l-a așezat pentru un timp pe o coloană din Forul lui Augustus, apoi l-a umplut cu pale și l-a trimis pe la curțile de căpetenie ale lumii islamice.

Scritorii care au fost martori la căderea Constantinopolului au povestit lucrurile în mai multe chipuri. Barbaro spunea că unii pretindeau că ar fi văzut trupul împăratului într-o grămadă de morți, dar că alții susțineau că trupul nu i s-a găsit niciodată. Florentinul Tetaldi a scris și el că, după unii, i s-ar fi tăiat capul, iar după alții, împăratul a murit lîngă poartă, după ce fusese doborît la pămînt. Și o versiune, și cealaltă puteau fi întemeiate, adăuga el, deoarece cu siguranță că a murit în învîlmășeală și că turcii au decapitat cele mai multe cadavre. Prietenul său credincios, Phrantzes, a încercat să afle mai multe amănunte. Sultanul a trimis după corpul împăratului. Pînă la urmă, s-a găsit un trup cu un vultur brodat pe încălțăminte și gravat pe cnemide (jambiere — n.r.). S-a socotit că trebuie să fie al împăratului Constantin și sultanul l-a dat grecilor să-l înmormînteze. Phrantzes nu l-a văzut cu ochii lui și nu putea fi sigur dacă era sau nu corpul stăpînului său și nici nu a izbutit să afle unde fusese îngropat.

În veacurile ce au urmat, un mormînt fără nume din cartierul Vefa era arătat oamenilor cucernici ca fiind locul de îngropăciune al împăratului. Cît de adevărat era acest lucru nu s-a dovedit niciodată, iar acum mormîntul este nevăgătat în seamă și uitat.

Căutînd pe hartă

După cum am mai arătat cu un alt prilej, istoriografia românească este unul din sectoarele în care, deși de un secol și jumătate s-a lucrat foarte mult, mai există încă o serie întreagă de probleme controversate. Ele privesc atît geografia istorică — e vorba de localizarea unor orașe dispărute sau cu nume schimbate, a unor cetăți și a unor locuri de bătălii celebre — cît și tradițiile istorice, apoi instituțiile vechi românești, istoria socială și economică, precum și caracterizarea unor personalități istorice.

POSADA, ROVINE, VICINA

CONSTANTIN C. GIURESCU

Asupra rezultatului și însemnătății luptei din noiembrie 1330, cînd oastea regelui Carol Robert a fost zdrobită de aceea a lui Basarab I Voievod, Țara Românească devenind astfel independentă, toți istoricii români și străini sînt unanimi. Acordul înce-tează însă cînd e vorba de a se fixa locul bătăliei. În această privință există nu mai puțin de șapte opinii. Istoricul bănățean P. Dragalina crede, în *Istoria Banatului Se-verin*, că bătălia s-a dat în „cheile Crainei”, între Orșova și Mehadia, deoarece regele Carol Robert, după înfrîngere, nu s-ar fi oprit din fugă decît la Timișoara. Dimitrie Onciul e de părere că victoria lui Basarab a avut loc „în munții de lângă Curtea de Argeș”, A. D. Xenopol, luîndu-se după afir-mația călătorului polon Strykowski, care a străbătut Țara Românească în anul 1574, so-cotește că teatrul luptei a fost dincolo de Gherghița, în munți, la o distanță de două zile de drum pînă la Sibiu.

Itinerarul unui rege înfrînt

Nicolae Iorga, atît în *Istoria armatei* cît și în studiul *Carpații în luptele dintre ro-mâni și unguri*, dă ca loc al luptei „Posada [...] pe drumul ce duce de la Cîmpulung la Bran”. Tot pentru Posada, pe același drum, se pronunță și N. A. Constantinescu, precum și Victor Motogna și St. Ștefănescu, aceștia doi din urmă neprecizînd însă unde anume

se afla zisa Posadă. Ilie Minea se întreabă dacă lupta nu s-a dat cumva la Stoienești sau în împrejurimile acestui sat, nu departe de cetatea și schitul lui Negru Vodă, în ju-dețul Muscel. I. Lupas înclină pentru „strîm-torile dimprejurul Argeșului”, o părere deci asemănătoare celei a lui Onciul. În sfîrșit, autorul acestor rînduri opinează în *Istoria românilor* că lupta s-a dat, probabil, în Lo-viștea, pe vechiul drum care lega Curtea de Argeș, prin Cîineni, de Sibiu; de aceeași părere sînt și Ștefan Pascu și Ion Ionașcu.

Unde se află locul vestitei bătălii care a durat patru zile (9-12 noiembrie 1330), una din cele mai însemnate din întreaga noastră istorie? Să vedem ce ne spun izvoarele. Ni s-a păstrat un document, din 9 decem-brie 1330 — la mai puțin de o lună de la terminarea luptei — în care se face o des-criere a locului unde s-a dat ea. Faptul s-a petrecut „pe un drum de veșnic blestem, strîns mărginit de ambele părți de ripi înalte, iar înaintea, unde drumul era mai larg, închis puternic în mai multe locuri de șan-țuri și asediat de mulțimea românilor luptă-tori ai numitului Basarab”. Deși documen-tul amintit e considerat de către un cerce-tător maghiar ca neautentic, constatăm to-tuși că el se potrivește perfect, în ce privește locul bătăliei, cu descrierea pe care ne-o dă *Chronicon Pictum Vindobonense* (Croni-ca Pictată de la Viena), un izvor asupra

De bello karoli regis cū Bazarab wayuoda transapuno infelicitur gesto.

Oastea lui Carol Robert în confruntare cu oastea lui Bazarab I (după cronicăa lui Johannes de Thurocz)

autenticității căruia nu există nici cea mai mică îndoială și care cuprinde, la sfârșit, tocmai descrierea războiului din 1330. Potrivit acestei cronici, lupta s-a dat de asemenea pe un drum mărginit de riți înalte, întărit acolo unde el se lărgea de șanțuri în mai multe locuri, și închis de către români.

Alte două izvoare, cronicăa lui Petru de Dusborg și aceea rimată, a lui Nicolaus de Jeroschin, semnalate de Emil Lăzărescu, adaugă detaliul că țărani munteni — anticipând tactica luptei din Codrul Cosminului — au tăiat cu ferăstraiele trunchiurile copacilor de pe ambele maluri, lăsându-le doar ușor sprijinite și prăvălindu-le asupra ostirii lui Carol Robert în momentul când acesta se angajase în strîmțul defileu.

Dar nici unul din aceste izvoare și nici vreunul din celelalte documente referitoare la războiul din 1330 nu dau numele locului unde s-a dat lupta. *Posada* e o deducție a lui Nicolae Iorga, influențat de un document din 1397, care se referă însă nu la lupta din 1330, ci la aceea din 1395, cînd oastea împăratului Sigismund, întorcîndu-se din expediția întreprinsă în ajutorul lui Mircea cel Bătrîn și contra turcilor, a fost atacată de către Vlad uzurpatorul, pe cînd ea se afla în partea superioară a munților, „numită popular *Pazzata*”. Considerînd că și în 1330 oastea ungară a mers pe același drum, anume între Cimpulung și Bran, și că ambele bătălii s-au dat în același loc,

N. Iorga a transformat „*Pazzata*” în *Posada*, aducînd ca argument că aici, în acest loc, se află „singurul cazan de munte” de pe drumul amintit. Dar acest drum de retragere este iarăși o simplă ipoteză pentru anul 1330, deoarece n-avem nici o dovadă, nici măcar un indiciu, care s-o îndreptățească.

Dimpotrivă, analiza atentă a izvorului principal *Chronicon Pictum Vindobonense* nu justifică o retragere a armatei lui Carol Robert — ajunsă la Curtea de Argeș — pe drumul Cimpulung-Bran-Brașov. Să urmărim ce ne spune acest izvor cu privire la drumul urmat de armata lui Carol Robert de la intrarea pînă la ieșirea din țară. Aflăm mai întîi că armata ungară, venind dinspre vest, a pătruns pe la Severin, pe care l-a ocupat, a înaintat, apoi, printr-o țară în care, după metoda străveche, se făcuse pustiu în fața năvălitorului și a ajuns „sub castrul — adică cetatea — Argeș”. Cum însă din punct de vedere militar nu se obținuse un rezultat decisiv — oastea lui Bazarab nu fusese înfrîntă — și cum armata regală începuse a suferi, după expresia cronicii, de „foamea cea mare”, Carol Robert dădu ordinul de retragere. Cronică nu ne spune în ce direcție a apucat oastea acestuia, dar putem presupune, dată fiind situația, mai ales lipsa de alimente și furaje, că ea a luat drumul cel mai scurt, spre a ajunge cît mai repede în Transilvania, unde putea găsi cele necesare. Drumul cel mai scurt nu ducea însă peste muncelul, la Cimpulung, și de aci la Bran și Brașov, ci prin Lovișteș la Ciineni, și de aci la Sibiu. Oricine privește harta se convinge îndată de acest fapt.

Credem, deci că armata regală a luat această din urmă cale — cale străveche, urmată și în epoca daco-romană — deoarece

pe valea Oltului, de-a lungul apei, nu exista încă drum; îl vor deschide, săpînd în stîncă, austriecii, în timpul dominației lor asupra Olteniei (1718-1739). Așadar, după părerea noastră, în Loviștea a avut loc, după toate probabilitățile, lupta din noiembrie 1330; aici a reperutat Basarab biruința sa. Urmează să se cerceteze terenul, în special între Sălătruc și Perișani, unde, după afirmația colegului Mihai Pop, drumul vechi mergea pe jos, pe vale, iar nu pe plat, ca azi, și unde se află un loc numit Posada. Îmi propun, la primul prilej, să întreprind această cercetare. O fotografiere aeriană a regiunii ar putea da indicii prețioase.

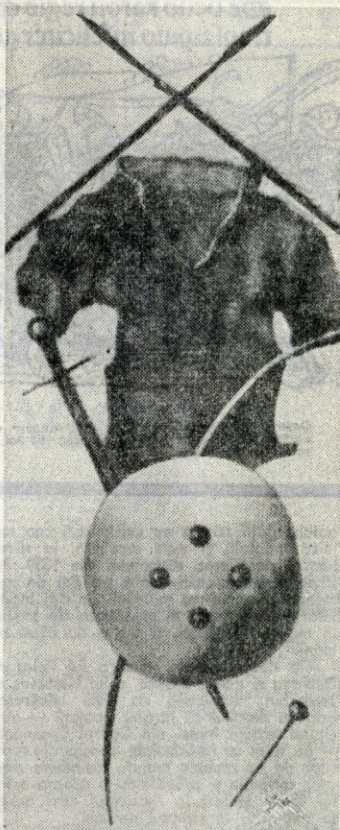
De din vale de Rovine, Grălm, Doamnă, către tine...

Și în privința localizării *Rovinelor*, locul luptei și biruinței lui Mircea cel Bătrîn, există controverse în istoriografia română. S-a dat care această luptă pe Jii, în apropiere de Craiova, cam pe unde este mănăstirea Jitianu? A avut ea oare loc pe lalomîța, pe Argeș sau pe unul din riurile atîșe în drumul dintre Turnu și Curtea de Argeș, adică pe Vede, pe Călmățui sau pe Teleorman? Izvoarele dau indicații diferite.

O cronică turcească și anume aceea a lui Enveri, scrisă pe la 1465, arată că bătălia s-a purtat în apropiere de riul Arkîș — identificat cu Argeșul. O altă cronică, a lui Orudj, nu indică numele locului, dar recunoaște că pierderile au fost mari din partea atît a românilor, cit și a turcilor. O a treia cronică otomană, alcătuită în jurul anului 1500 de către Idris Bidlisi, susține că lupta cu Mircea a avut loc la „hendek” adică la „șanțuri”; echivalentul termenului turc în românește fiind „hindichiu” (valul și șanțul finit de el).

Cronica raguzană a lui Giacomo di Pietro Luccari, tipărită la Veneția în 1605 și care are drept izvor, pentru evenimentele din Țara Românească, o veche cronică munteană a lui Murgul, pierdută azi, susține că sultanul Baiazid a intrat în țară pe la Severin și că s-a luptat cu Mircea „sub orașul Craiova” („sotto la città di Chralieuo”) unde a fost „pe jumătate fărîmat” („e vi fu mezo rotto”). Tot lângă Craiova așază lupta și cronică lui Mauro Orbini, *Il regno degli Slavi*, tipărită la Pesaro în 1601.

Trecînd la cronicile românești, constatăm că *Letopisețul Cantacuzinesc* pune lupta „pre apa lalomîței” și adaugă: „Biruit-au Mircea vodă pre turci și fără de număr au perit, trecînd Baezet Dunărea fără vad”. Inspirîndu-se din cronicarul bizantin Frantzes și dintr-un alt izvor străin, nenumit, Radu Popescu prezintă o a doua versiune și anume: „Zice istoricul Gheorghe Franți că au

Arme din vremea lui Mircea cel Bătrîn

avut doao războaie Mircea Vodă cu Baiazit, împăratul turcesc, unul cătră Nicopoea, altul pă apa lalomîții și la amîndoo l-au biruit pe Baiazit-bei”. Alt istoric scrie că „un război ce au avut Mircea Vodă au fost la Rovine (unde vor fi Rovinile, nu le spune)”. În sfîrșit, cronicarul bizantin Chalcocondil, fără să precizeze vreun loc de bătălie, afirmă că Mircea „se ținca cu armata pe urma lui Baiazid prin pădurile de stejar ale țării, care sînt multe și acoperă în toate părțile

Bătălia de la Rovine (fragment din tabloul lui Paul Atanasiu)

țara, să nu fie ușor de umblat pentru dușmani și nici lesne de cucerit”.

Față de diversitatea informațiilor izvoarelor istorice, nu va surprinde faptul că și istoricii vremii noastre au ajuns la concluzii diferite în ce privește localizarea Rovinelor. Scriind că lupta s-a dat la 10 octombrie 1394 — data e luată după o cronică sârbească — „la Rovine lângă Craiova”, Dimitrie Onciul urmează deci indicațiile lui Luccari și Orbini. Nicolae Iorga, după ce într-un articol publicat în 1916 afirmase că Mircea a fost „bătut la Rovine”, își schimbă părerea și în opera de sinteză *Istoria Românilor*, în volumul al treilea, arată că învinșul a fost Baiazid, și că „lupta a trebuit să se dea în marginea Craiovei, la Rovine «ruine»”. P. P. Panaitescu, bazându-se mai mult pe cronicile turcești, susține că „lupta nu poate fi căutată decât pe linia ce unește Turnu [Măgurele] cu Argeș”. Și fiindcă această opinie a fost exprimată într-o amplă monografie asupra lui Mircea cel Bătrîn, apărută în 1944, ea a influențat pe cercetătorii ulteriori Ion Iohăncu, Ștefan Pascu și Ștefan Ștefănescu. Cel dintâi consideră Rovinele drept un „loc situat pe drumul dintre Turnu și Curtea de Argeș”; cel de-al doilea, drept o „localitate” pe același drum; cel de-al treilea crede că lupta s-a dat „la Rovine pe Argeș”. Cercetătorul sovietic A. A. Bolșakov, într-un articol apărut în 1960 și cercetătorul român Ion Nania, într-o notă din 1963 se pronunță și ei pentru localizarea pe același drum și anume în regiunea păduroasă de la Rovine, Tufele Roșii și Rovine Țufulești, situată „la 20 km sud

de Pitești și la 14 km în linie dreaptă de apa Argeșului”.

Toate aceste localizări pornesc de la premisa, întemeiată pe cronicile turcești ale lui Nesri și Leunclavius, după care sultanul a trecut Dunărea la Nicopole. Iată însă că în 1957, cu prilejul celui de-al zecelea Congres internațional de studii bizantine, istoricul turc H. Inalcik a publicat un important document din sec. XV, aflat în arhiva de la Topkapı Sarayı din Istanbul, document care arată că Baiazid, după ce a cucerit Banatul spre a se asigura contra unui atac din spate, a pătruns în Țara Românească pe la Severin, înaintind apoi spre est. Este evident deci că locul bătăliei de la Rovine n-a fost nici pe lăcomița, nici pe direcția Turnu-Argeș, ci pe drumul care, pornind de la Severin, trecea Jiul, apoi Olteul, spre a ajunge la reședința lui Mircea.

Avea oare interes acesta din urmă să lase pe Baiazid să străbată, prădând și arzând, toată Oltenia, apoi partea de vest a Munteniei propriu-zise, sau se impunea să încerce a-l opri cât mai aproape de punctul de intrare în țară? Credem că cea de-a doua soluție a prevalat. De aceea, revenind asupra unei păreri mai vechi, din 1946, socotim că lupta de la Rovine a avut loc pe Jii, în marginea Craiovei, așa cum arată cronicarii Giacomo di Pietro Luccari și Mauro Orbini. Aci au luptat crâncen și cu vitejie ostașii lui Mircea, învingând pe Baiazid lăldirîm, adică Baiazid Fulgerul.

Desigur, localizarea luptei de la Rovine lângă Craiova rămîne încă o ipoteză, dar

una probabilă. Colegul A. Golimas, de la Craiova, mi-a comunicat că, pe locul unde presupunem că s-a dat lupta, lângă Jii, s-ar fi găsit resturi de arme. Rămîne ca săpături sistematice, precedate iarăși de o fotografie aeriană să ne aducă dovezile care să trans-forme ipoteza în certitudine.

Vicina cea prosperă

Însemnat oraș cu nume romanice, Vicina a avut o înfloritoare viață comercială în sec. XII-XIV. A fost sediu episcopal, apoi mitropolitan, de unde a venit acel lăchint care a ajuns în 1359 primul mitropolit al Țării Românești. Unde era situat acest oraș?

Prima mențiune a Vicinei este în opera bizantină *Alexiada* a fiicei de împărat Ana Comnena; ea amintește că prin anii 1085-1086, localitatea, împreună cu altele, se afla în stăpînirea unui șef local, Ses-thlav. Către anul 1150, călătorul arab Edrisi arată că Vicina se afla la o distanță de opt zile de mers, de la Dirstor de vale, pe Dunăre; are mulți locuitori și un teritoriu fertil; scoate venituri mari din comerțul său. Acest comerț sporăște și mai mult grație genovezilor, care întemeiază aici un important centru de afaceri. Numai într-o lună și jumătate, de la 1 iulie la 16 august 1281, se încheie la Constantinopol, de către unul din cei 20 de notari locali, nu mai puțin de 27 de contracte de import și export pentru Vicina, în valoare totală de circa 4100 de hiperperi bizantini de aur — sumă considerabilă pe atunci. Și mitropolia grecească de aci era bogată; pe la 1300, venitul său anual — provocînd invidie —, atîngea opt sute de monede de aur.

Cu privire la localizarea acestui important centru, părerile sînt împărțite. Informațiile pe care ni le dau izvoarele bizantine și călătorii arabi, ca și socotelile genoveze, ne îngăduie să afirmăm că Vicina n-a fost nici în Cuban, cum au crezut unii, nici în Albania, cum în mod surprinzător a afirmat Xenopol. Ea era situată pe Dunăre, dar nu pe cursul ei oltean, la Vidin, unde o așază atît editorii descrierii geografice spaniole *Libro del conocimiento* cît și Constantin Hurmuzaki, ci pe cursul ei inferior, între Măcin și vărsarea în mare. Cercetările din ultimele decenii s-au oprit toate la această porțiune. Învățatul ceh Tomašček a identificat cel dintîi Vicina cu Măcinul, fiind influențat și de asemănarea numelor. Opinia lui a fost adoptată de cunoscutul istoric Constantin Jireček, de Nicolae Dobrescu, cercetătorul istoriei bisericii române, pre-

cum și, în vremea mai nouă, de eruditul John Bromberg. Mai jos de Măcin, Isaccea a atras apoi atenția specialiștilor. Asupra ei s-a oprit Nicolae Grămadă, în studiul său de cartografie istorică, iar după el, bizantinologul N. Bănescu. Nicolae Iorga așază Vicina „între Isaccea și Tulcea”, iar geograful Const. Brătescu înclină pentru Niculițel, dar împotriva acestei ultime localizări poate fi invocat ca argument decisiv relația depărtare de Dunăre: circa zece kilometri în linie dreaptă.

Care este atunci localizarea exactă a Vicinei?

Luînd în considerare toate izvoarele și, în primul rînd *portulanele*, adică hărțile alcătuite de navigatorii mediteraneei în care se arată porturile de pe coasta mării și de pe cursul Dunării inferioare, constatăm că ele situează Vicina la vest de Delia, pe malul drept al fluviului, cam pe la Isaccea sau puțin spre răsărit de această localitate. Așa o găsim, de pildă, în portulanul lui Pietro Vesconte, din 1318, și în acela al lui Marino Sanudo, alcătuit pe la 1320. După toate probabilitățile, Vicina se afla pe locul Isacței de azi.

Aici există un străvechi vad, pe unde se poate trece ușor de pe un mal pe celălalt al Dunării. Pe aci au trecut, de fapt, timp de milenii, oștile, negustorii și călătorii. Atît la vest de Isaccea, pînă în dreptul Galaților, cît și la est de ea, pînă la Tulcea, se întind bălți care nu îngăduiau și nu îngăduie nici azi stabilirea, pe malul Dunării, a unei așezări chiar modeste, sat sau cătun, necum a unui oraș ca Vicina.

Există totuși o obiecție care se poate aduce acestei identificări: faptul că, într-un atare caz, orașul apare, în sec. XIV, sub două nume deosebite: Isaccea în izvoarele arabe și Vicina în cele grecești, în hărți și în portulane. Nu e însă singurul caz: Constantinopolului i se spunea de către turci Istanbul, iar de către ruși Tarigrad; în Țara Românească, cetatea Turnu, de lângă gura Oltului, era numită de turci Cule, iar de bulgari Holovnik. Însăși Isaccea mai are un al treilea nume: *Oblucița*. Dacă am cunoaște un izvor care să se refere *simultan* și la Isaccea și la Vicina, atunci, evident, ar trebui să renunțăm la această localizare. Pînă acum, însă, nu se cunoaște un asemenea izvor. Rămîne ca săpături arheologice să ne arate definitiv dacă această localizare este cea justă sau să ne indice, eventual, alta. Săpăturile vor trebui să fie precedate de o serie de fotografii aeriene, grație cărora urmele vechilor așezări, îngropate sub praful și nisipul veacurilor, pot apare clare, cum nici nu bănuiești cînd privești de la fața pămîntului.

Concursul nostru

„Magazin istoric” inaugurează în acest număr seria concursurilor sale. Pentru a răspunde întrebărilor de mai jos nu e necesară o pregătire specială. Tot ce vi se cere e să citiți cu atenție numerele 11 și 12 din 1970 ale revistei „Magazin istoric.”

CÎND?
CINE?
CUM?
UNDE?

1 minioică avea o tehnologie avansată?

- a) giuvaerurile și vasele fin lucrate;
- b) templele și amfiteatrele construite;
- c) armele folosite de războinici.

Prezența și continuitatea daco-romană au fost dovedite arheologic în zona Bucureștilor prin cercetările efectuate, printre altele, în 1967, la Băneasa-Străulești. Din ce epocă datează materialele descoperite acolo?

- a) sec. II î.e.n.;
- b) sec. III e.n.;
- c) sec. I e.n.

5 Cu câți au crescut efectivele de partizani iugoslavi în 1942 față de 1941?

- a) cu 3 500 luptători;
- b) cu 15 000 luptători;
- c) cu 70 000 luptători.

2

Cîte sate cuprindea domeniul domnesc la moartea lui Mihai Viteazul?

- a) 53;
- b) 214;
- c) 87.

6

„Crima cînd nu era comandată de sus, era tolerată, de cele mai multe ori, în mod expres”. Care mi-

3

Românii din Transilvania erau caracterizați de un mare scriitor ca „o viță de oameni frumoși, zdraveni și spornici, al căror clocotitor sînge roman nu e chisăliță de prune”. Cine a fost autorul respectiv?

- a) Hugo;
- b) Schiller;
- c) Byron.

4

Ce dovezi există în favoarea tezei că civilizația

**TALON
de
participare**

**CONCURS
magazin
istoric
ianuarie 1971**

litant de seamă al Partidului Comunist Român caracteriza astfel singerosul regim legionar ?

- a) Ilie Pîntilie ;
- ☒ b) Lucrețiu Pătrășcanu ;
- c) Constantin David.

sine stătător în pictura murală exterioară a bisericilor din Țara Românească ?

- a) începutul secolului XVI ;
- b) începutul secolului XVII ;
- ☒ c) începutul secolului XIX.

Ce împărat roman a așezat în capela palatului său statuetele de cult ale tuturor divinitățilorenerate de supușii săi ?

- a) Alexander Severus ;
- b) Octavian August ;
- c) Caligula.

La ce dată a proclamat Germania reînceperea războiului submarin total în cursul primului război mondial ?

- a) 8 februarie 1915 ;
- b) 1 iunie 1916 ;
- ☒ c) 31 ianuarie 1917.

Cînd iau amploare scenele profane, lipsite de orice conținut religios de

Care dintre căpeteniile naziste a fost în același timp mare industriaș, profitînd de situația sa politică pentru a lua în stăpînire uzine și concerne întregi ?

- a) Hess ;
- b) Rosenberg ;
- ☒ c) Goering.

Concursul nostru este alcătuit din 3 serii a câte 12 întrebări. Cu alte cuvinte, concursul care începe cu numărul acesta se va termina în numărul 3 (48), martie 1971.

Bibliografia fiecărei serii de întrebări este alcătuită din cele două numere imediat precedente. Repetăm, pentru seria de față, cititorii găsesc materialul necesar răspunsurilor în nr. 11 și 12/1970.

Răspunsurile la totalul celor 36 întrebări se vor trimite numai la sfîrșitul concursului, însoțite de cele trei bonuri de participare, într-un plic pe care se va menționa cîteț Pentru Concurs. Spre a ușura atît eforturile participanților, cit și munca comisiei de triere, rugăm a se nota numai numărul de ordine al întrebării și litera răspunsului considerat corect. De ex. : 1/a ; 2/b ; 3/c ș.a.m.d. Repetarea întrebării, ca și adăugarea de detalii suplimentare în cadrul răspunsului nu au alt rezultat decît crearea de dificultăți în plus.

Data limită de expediere a răspunsurilor la cele 36 întrebări ale primului concurs este ziua de 31 martie 1971 (se va lua în considerare data poștei de pe plic).

Numeroasele premii oferite constă în televizoare, aparate de radio, fotoaparate, abonamente la revista noastră.

Eventualele nelămuriri ivite pe parcurs li se va consacra o Poștă a concursului. Participanții care vor cere redacției explicații în acest domeniu sînt rugați să menționeze pe plic Pentru Poșta Concursului.

Amănunte suplimentare în numerele viitoare. Celor care-și vor încerca puterile pe tărîmul aflat sub fascinanța domniei a muzei Clio le adresăm o scurtă, dar sinceră urare : *SUCCES !*

11

Cîți ofițeri români au făcut parte din misiunea militară care a sprijinit lupta de unificare a Italiei ?

- a) doi ;
- b) cinci ;
- ☒ c) opt.

12

Care este domnitorul român ale căruia decizii au format obiect de studiu în lumina teoriei matematice moderne ?

- ☒ a) Mihai Viteazul ;
- b) Petru Cercel ;
- c) Al. Ioan Cuza.

1

Mesajul era ascuns în pionul de șah

ELISABETA IONIȚĂ

O simplă piesă de șah — un pion. Istoria ei ne vorbește despre greutățile neînchipuite și sensurile luptei purtate eroic de cei mai credincioși fii ai poporului nostru — comuniștii — în anii de adîncă ilegalitate. Silit să-și desfășoare activitatea în condiții foarte anevoioase, cînd autoritățile burgheze adoptau mereu alte măsuri samavolnice împotriva sa, partidul comunist a găsit în permanență cele mai indicate metode pentru a-și îndeplini cu cinste sarcina de conducător al luptei poporului român pentru libertate națională și dreptate socială.

Conspirativitatea desăvîrșită era o cerință obligatorie a muncii de partid în acea vreme. Cea mai mică abatere de la regulile ei putea atrage după sine urmări foarte grave. Aceasta cerea nu numai o vigilență deosebită, ci și multă ingeniozitate în alegerea unor soluții cît mai eficiente, cît mai sigure.

În diferite muzee din țară sînt expuse astăzi obiecte care au servit transmiterii documentelor și mesajelor ce trebuiau ascunse de ochii autorităților burgheze. Aceasta a fost, de pildă, cazul piesei de șah

amintite la început. În interiorul ei, într-un orificiu ermetic închis, se introduceau materiale de partid, scrise pe foiță de țigară.

Exemplele sînt numeroase. Iată o carte care, de fapt, este o casetă. Același rol îl aveau valizele și servietele cu pereți dubli.

La percheziții, locuințele luptătorilor revoluționari erau răscolite cu sălbăticie, pînă în cele mai ascunse unghere. Ochii copoilor Siguranței căutau avizi materialele propagandistice. Un singur manifest descoperit era suficient pentru ca locatarul să fie arestat, torturat, ucis. Dar și în locuințe, comuniștii găseau soluțiile adecvate. Materialul putea fi, de pildă, păstrat, în condiții optime, în... piciorul unui bufet.

Cîteva note de Siguranță exprimă durată și îngrijorarea „vinătorilor de comuniști”: „Broșurile tipărite au de obicei pus pe copertă un titlu cu totul contrar conținutului” (1940); s-a descoperit „...un pachet conținînd 200 exemplare din manifestul «Pentru pacea și independența poporului român»” (1941); a fost găsită, între altele, „una broșură, avînd pe copertă următoarea titlatură: «Slăgare românești, cele mai populare cîntece patriotice»” (1942); „Astă-noapte, pe str. Carol [...] a fost găsit un manifest comunist, care...”

Vasile Conta, „Încercări de metafizică materialistă”, editura „Biblioteca pentru toți”. Nimic neobișnuit: o lucrare de filozofie. O deschidem și citim: *Rezoluția Plenarei C.C. al P.C.R. din iulie 1933*. Și acesta este numai un exemplu, fiindcă am putea adăuga: „Fapta eroică a soldatului Stan Nicolae. Amintiri din războiul de întregire a neamului” (*Către toți soldații și marinarii. Muncitori și soldați îmbrăcați în haine militare!* — manifest editat de P.C.R.), ing. I. C. Florian: „Din tainele radiofoniei” (*Pentru pace, pîine, pămînt și libertate* — hotărîrile Plenarei V a C.C. al P.C.R. din iulie 1936, stabilind platforma de luptă a partidului pentru făurirea Frontului popular antifascist), Gh. Tătă-răscu: „Da sau nu?” (*Declarația C.C. al P.C.R. cu privire la criza de guvern din România* — noiembrie 1937), C. Argetoianu: „Lupta contra speculei” (*Război și înșelătorie* — 1938), Episcopul Ioachim: „Combaterea răului” (*Punctul nostru de vedere* — 1940), General I. Antonescu: „Dragii mei copii” (*Pentru pacea și independența națională a poporului* — 1941).

Am amintit doar cîteva piese-document care ilustrează complexitatea muncii ilegale. O muncă neînfîcîtată, eroică, cerînd deopotrivă perseverență, curaj și inteligență.

Charles de Gaulle

Epoca în care s-a născut, a crescut și și-a ales cariera Charles de Gaulle a fost — cum e și firesc — alcătuită și din bine și din rău. Defăimată de unii, lăudată de alții, așa-numita „belle époque” (epoca frumoasă) a fost impregnată de amintirea înfringerii din 1870, sfârșită de afacerea Dreyfus, a asistat la nașterea sindicalismului, a văzut socialismul evoluind și a fost marcată de sechelele anarhismului. Copil fiind și apoi adolescent, Charles de Gaulle a știut să aleagă din simfonia — mai bine zis cacofonia — timpului său acele elemente care să-i îmbogățească personalitatea în formare. De altfel, ea s-a afirmat foarte devreme. Faptele glorioase din istoria Franței îl inflăcărau, iar înfringerile suferite de patria sa îl consternau; nu se putea resemna să le recunoască, pentru că nu le dădea crezare.

Dar, deși de un temperament grav, ba chiar auster, cum arareori sînt tinerii la această vîrstă, nu-i lipsea umorul, nici o anumită înclinare spre romantism: la șaisprezece ani a scris și versuri în stilul lui Edmond Rostand, confirmînd în felul acesta celebrul paradox „ca să devii clasic, trebuie să te naști romantic”.

Timpul și-a urmat cursul cînd mai tîhnit, cînd mai tumultuos. Dar dacă epoca a fost frumoasă pentru cei aveau, adolescenții au înregistrat reflexele ei sumbre. Admis în 1909 la Școala militară Saint-Cyr, unde vreme de un an și-a făcut stagiul de simplu soldat, tînărul Charles era absolvent, în 1912, clasificat al treisprezecelea din 211 membri ai promoției. Sublocotenentul a ales Regimentul 33 de infanterie, unde șefii săi l-au apreciat de la început ca fiind „un ofițer cu adevărat merituos, care îndreptățește cele mai frumoase speranțe pentru viitor”.

Pasionat de arta militară, Charles nu și-a neglijat cultura generală, citind literatură, filozofie, psihologie etc.

Primele concluzii

Dar iată că a izbucnit primul război mondial. În „Memoriile” sale nu-i face decît o schiță fugară: botezul focului, calvarul tranșelor, asalturi, bombardamente, răni, prizonierat. După un timp, în 1938, a redat cu mai multă precizie anumite momente, precedînd povestirea de următorul aforism: „un mare război este o revoluție”. A descris apoi cu minuțiozitate zilele în care ostașii au ajuns la unitățile lor, apoi retrăirea șocului resimțit la început și, în sfîrșit, primele lupte. „Gîtuți de emoție”, „oameni înspăimîntați”, „pămînt ciuruit de gloanțe”, „căderea primelor cadavre”, „ploaie de ghiulele și tunete de obuze”, „șuierat de gloanțe și ofițeri care mor în picioare”, acestea au fost primele sale impresii.

Să precizăm așadar ce a fost pentru el războiul. A combătut în Divizia 2 infanterie, a fost de trei ori rănit și de două ori citat pe ordinul de zi. Este bine cunoscut disprețul său, mai bine zis un fel de inconștiență în fața primejdiei pe care a păstrat-o toată viața și care avea să explice mai tîrziu îndrăzneala, uneori chiar temeritatea politicii sale. „A executat acțiuni de recunoaștere în condiții periculoase...”; „a antrenat soldații de sub comandă să într-un asalt crîncen corp la corp...”; „singura soluție compatibilă cu sentimentul său de onoare militară”, sînt doar frînturi din rapoartele asupra comportării sale. O apreciere a șefilor săi: „Fiind vorba de o misiune importantă, locotenent-colonelul său sacotește că numai căpitanul de Gaulle este capabil s-o îndeplinească”. Citeva zile mai tîrziu: „Dacă în fața localității Douaumont, Regimentul 33 s-a comportat în mod exemplar, aceasta se datorează clarviziunii căpitanului companiei 10”.

În timpul celor doi ani cit a fost prizonier, a încercat de cinci ori să evadeze. De cinci ori a fost prins: l-a dezavantajat statura sa neobișnuită. Dar cel puțin a știut să folosească acest timp liber greu de suportat, aceste „mari vacanțe”. Ca unul care a „făcut” războiul, a încercat în fața tovarășilor de captivitate să tragă anumite concluzii de pe urma experienței sale. Meditația, ca simplă speculație a gîndirii, nu l-a mulțumit. El a studiat modalitățile războiului modern prin prisma conflictului armat la care a participat; a strîns materialul pentru prima sa carte, publicată în 1924: *Discordia în rîndurile înamicului*, în care avea să consemneze dezastrele provocate de divergențele dintre civili și militari; tendința unora de a se amesteca în domeniile celorlalți; lipsa de măsură a conducătorilor germani, îmbătați de „voința de putere”, cauze care duc la discordie, descurajare, prăbușire. În sfîrșit, a schițat o perspectivă a lumii de mîine.

Începînd de la 1 octombrie 1921, de Gaulle a ținut un curs de istorie militară la Școala militară specială de la Saint-Cyr. Cu alte cuvinte, după ce a luptat s-a urcat la catedră, de la catedră s-a aplecat asupra istoriei, de la istorie a trecut la politică — iată drumul său cu etapele lui care, fixate în memorie, aveau să alcătuiască o sinteză. Fiecare etapă i-a adus un bagaj nou de idei diferențiate între ele, care s-au acumulat fără a se anula reciproc. „Căci totul se leagă”, cum îi plăcea lui de Gaulle să repete adesea. Au fost necesare totuși o serie de evenimente neprevăzute — lipsă de conducători, teama celorlalți de răspundere, înfrîngerii, crize guvernamentale — pentru ca dubla sa preocupare militară și politică

să se contopească pentru totdeauna, cu începere de la 18 iunie 1940.

Foarte repede, din profesor s-a transformat din nou în elev. La 2 mai 1922 a fost admis la Școala de război. În cursul acestui stagiu de doi ani concepțiile sale s-au maturizat și a ieșit la iveală caracterul său — „specific timpurilor grele”. O întâmplare semnificativă: analizând anumite operațiuni militare, căpitanul de Gaulle l-a înfruntat pe profesorul de tactică generală, Moyrand. La o întrebare a acestuia,

pusă anume pentru a-l încurca, de Gaulle a dat un răspuns conform temperamentului său, afirmând că pe el îl interesa în primul rând stabilirea liniilor mari și nu detaliul. Așa cum a subliniat și în alte dăți, părerea lui era că, atunci când ai răspunderea unui comandament, trebuie să-ți păstrezi mintea liberă pentru a-ți putea îndeplini misiunea. Este o concepție care l-a urmărit totdeauna. În *Tăișul spadei* povestind bătălia de la Sedan, l-a criticat pe mareșalul Bazaine care a capitulat în fața prusienilor pentru că nu luase

1848

Nașterea lui Henri de Gaulle, tatăl generalului de Gaulle. Va deveni profesor de filozofie, de matematică și de literatură la colegiul „Imaculée-Conception”, apoi la școala „Fontanes” (pe care a fondat-o) și, în sfârșit, la școala „Sainte-Genève”. A murit în 1933.

1890

22 noiembrie : Nașterea, în orașul Lille, strada Princesse nr. 9, a lui Charles-André-Joseph-Marie de Gaulle.

Charles de Gaulle intră în Școala militară specială Saint-Cyr, al 119-lea din 221.

Un an de serviciu militar, ca simplu soldat la Arras.

1909

1909-1910

1 octombrie : Este avansat locotenent.

2 august : Izbucnește primul război mondial.

15 august : De Gaulle e rănit pe front.

1912

Absolvă Saint-Cyr, al 13-lea din 211. Este repartizat ca sublocotenent la Regimentul 33 infanterie, aflat sub conducerea colonelului Pétaîn.

1913

1914

1915

18 februarie : Avansat căpitan cu titlu provizoriu.
4 septembrie : Avansat definitiv la gradul de căpitan.

1916 — prizonier

măsură de ansamblu, ocupându-se — tocmai pentru a nu fi obligat să ia hotărâri mari — de amănunte lipsite de importanță. În 1936, după întâlnirea cu Léon Blum, a povestit că, în cursul întrevederii, telefonul sunase de cîteva ori solicitîndu-i-se președintelui lămuriri privitoare la detaliile mărunte; acesta, exasperat, îi ceruse lui de Gaulle să constate condițiile în care își exercita misiunea. De atunci, de Gaulle n-a îngăduit nimănui, nicidec, să-l cheme la telefon, el însuși servindu-se rareori de el; și nici nu a lu-

arat noaptea. Perseverența într-o hotărîre sau atitudine luată a constituit una din trăsăturile predominante, o componentă permanentă a personalității sale.

E plăcut să avansezi, dar...

Dovadă de caracter: în toate discuțiile purtate la Școala de război își menținea punctul de vedere, ceea ce a influențat aprecierile profesorilor, care îi laudau „intelligența”, „strălucirea”, „cultura”, dar

1916

Rănit pentru a doua oară, apoi pentru a treia oară la Douaumont (2 martie), unde este dat dispărut. Ca de prizonier. După ce încercă de cinci ori să evadeze, este internat în lagărul de pedeapsă de la Ingolstadt. Citat pe ordin de zi, de generalul Pétain.

1918

Este eliberat din prizonierat. În același an, la 21 noiembrie, Pétain devine mareșal al Franței.

1919-1920

Detășat în Polonia.

1921

Numit la Saint-Cyr ca suplinitor la catedra de istorie.

1922

2 mai: Intră în Școala de război.

1924

Absoolvă Școala de război cu mențiunea „bine”. Publică prima sa lucrare,

Discordia în rindurile inamicului.

1925

Detășat la statul major al armatei de pe Rin. Octombrie: chemat să lucreze la Consiliul superior de război.

Decembrie: publică în „Revue militaire française” articolul *Rolul istoric al fortificațiilor franceze.*

1927

Aprilie: Ține conferințe la Școala de război. Decembrie: Preia comanda

adăugau: „păcat de calitățile sale incontestabile, anulate de o prea mare încredere în sine, de aroganța față de părerile altora și de atitudinea sa de rege în exil”. A simțit de timpuriu că independența este un lux care se plătește cu avansarea în grad. Dar

prețul nu i s-a părut prea mare. Mai târziu, devenit om de stat, n-a socotit nici prețul plătit de Franța, în schimbul independenței, prea mare.

Cu toate „calitățile” sale (sau din cauza lor) a absolvit Școala de război obținând

Batalionului 19 vînători, la Trèves.

1929

Detașat la statul major din Beirut al armatei din Orient.

1932

Este avansat la gradul de locotenent-colonel. Lucrează în cadrul Secretariatului general al apărării naționale. Publică lucrarea *Tăișul spadei*.

1933

Publică în revista „Études”

un articol despre arta militară.

1934

Publică în „Revue militaire française” un articol despre militarizarea economiei în străinătate. Publică lucrarea *Spre o armată de profesie*.

1935

Publică în „Revue Hebdomadaire” articolul intitulat *Posibilitățile și necesitățile armatei de profesie*. La sugestia lui de Gaulle, ministrul Paul Reynaud

propune crearea unui corp motorizat. Generalul Maurin, ministrul de război, se opune, deși cu un an înainte Hitler crease primele divizii blindate.

1936

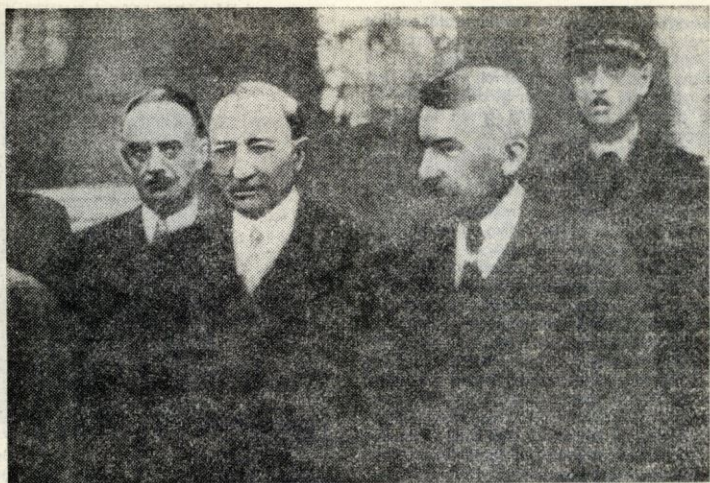
Este repartizat la Centrul de înalte studii militare.

1937

Avansat colonel, preia comanda Regimentului 507 tancuri, la Metz.

1938

Publică lucrarea *Franța și armata sa*.

Intr-un „spectacol de revistă” al promoției Foz — cum fusese denumită promoția sa de la Saint-Cyr — viitorul președinte joacă rolul ginerelui

1940 — Proaspăt numitul subsecretar de stat al ministerului Apărării, împreună cu miniștrii Fevrier, Detbos și Pernod

doar calificativul „bine”. Pentru a fi numit la Statul Major General al armatei, era însă necesar calificativul „foarte bine”, așa încât a fost repartizat la statul major al armatei de pe Rin. Oarecum decepționat, s-a des-

tăinuit prietenului său Lucien Nachin : „În armată nu prea există înclinare spre meditație”.

N-a zăbovit prea mult pe malurile Rinului. În 1925 a fost chemat să lucreze la Consiliul

1939 pe frontul de Vest.

1 septembrie : Izbucnește cel de-al doilea război mondial.

Primește comanda brigăzii de tancuri a Armatei V.

1940

Ianuarie : Trimite, unui număr de 80 personalități, o notă intitulată *Viitorul forțelor mecanizate*, în care pledează pentru crearea unor astfel de mari unități în armata franceză.

10 mai : Ofensiva germană

15 mai : Preia comanda Diviziei 4 blindate.

Inregistrează succese la Montcornet și Abbeville.

19 mai : Citat pe ordinul de zi de armată de către Weygand.

Avansat general de brigadă cu titlu provizoriu.

5 iunie : Numit subsecretar de stat la Ministerul Apărării Naționale. Îl întâmpină la Bordeaux pe Pétain, chemat din Spania, unde era ambasador ; va fi ultima lor întâlnire.

9 iunie : Prima întâlnire cu Churchill la Londra, cu prilejul unei călătorii în Anglia.

17 iunie : Se refugiază cu avionul la Londra.

18 iunie : Chemarea la rezistență împotriva invadatorilor naziști, adresată prin radio, de la Londra, poporului francez.

4 iulie : Pentru apelul la luptă împotriva ocupanților, Tribunalul militar al regiunii militare 17 îl condamnă, în lipsă, la patru ani închisoare și 100 de franci amendă.

2 august : Tribunalul mili-

superior de război. Însărcinat să explice „rolul istoric al fortificațiilor franceze”, de Gaulle a întocmit un studiu care a avut un mare răsunet. A fost, de altfel, pentru el încă o ocazie de a-și preciza gândirea; referitor la numărul fortificațiilor scris: „Da, sint necesare puține, dar bune”.

„Rolul istoric al fortificațiilor franceze” nu era o fișă „tehnică”, cu atât mai puțin un plan strategic; era un studiu istoric asupra constantelor apărării naționale sau, mai exact, un studiu politic. A fixa un fel, indicând mijloacele pentru a ajunge la el, stabilind etapele, înseamnă a face politică. S-au găsit destui critici care să facă ironii pe seama aparentului paradox: teoreticianul tancurilor — apostol al fortificațiilor! Nimeni nu negase vreodată necesitatea fortificării teritoriului francez. Prin anii 1936 sau 1937, de Gaulle mi-a mărturisit că fusese de acord cu construirea liniei Maginot, dar că, în locul unei linii continue, ar fi preferat „puține fortificații — dar bune”, pe care să se bazeze rezistența. Totuși existența liniei Maginot nu excludea, ci, dimpotrivă, implica crearea unei armate de profesie.

La sfârșitul anului 1926, de Gaulle a fost trecut pe tabelul de avansări. La o scrisoare de felicitare a răspuns: „Este plăcut să avansezi, dar mai important e să lași o urmă”.

În cursul anului 1927, de Gaulle a ținut la Școala de război, apoi la Sorbona, o serie de conferințe, cu diverse subiecte, ca: „acțiunea războinică”, „despre caracter” și „despre prestigiu”. Textul acestor conferințe, cu completările ulterioare, a constituit baza lucrării *Tăișul spadei* editată în 1932.

1939 — colonel
la Metz

La sfârșitul iernii a preluat comanda Batalionului 19 vânători. A urmat obșnuitul program cu exerciții, manevre, lungi marșuri; n-au lipsit nici incidente. A izbucnit o epidemie de gripă, cu cazuri mortale, apoi a avut loc o anchetă parlamentară. Deși a fost chiar felicitat pentru activitatea sa, de Gaulle a socotit întreaga poveste „lamentabilă”, ca și publicitatea pe care i-au făcut-o politicienii. Spre sfârșitul anului următor, i-a scris lui Nachin, anticipând asupra evenimentelor: „Armata de pe Rin nu mai are mult de așteptat. Prin forța lucrurilor sint pe cale să se năruie ultimele bariere stabile

tar al regiunii militare 13 îl condamnă la moarte.

7 august: Acord cu Churchill asupra statutului Franței Libere — organizația de luptă condusă de de Gaulle.

Africa Ecuatorială și Camerunul trec de partea Franței Libere.

Octombrie: Crearea, la Brazzaville, a Consiliului de apărare gaullist.

1941

9 ianuarie: Definește, la Londra, statutul Franței Libere.

22 iunie: Agresiunea germană împotriva Uniunii Sovietice.

Septembrie: Se constituie, la Londra, Comitetul național francez.

Trecerea teritoriilor Saint-Pierre et Miquelon de partea Franței Libere.

1942

Ianuarie: Organizarea „Biroului central de informații și acțiune” (B.C.R.A.).

30 mai: Crearea Comitetu-

lui francez de eliberare națională, în frunte cu de Gaulle și Giraud. În octombrie, de Gaulle rămâne singur la conducere.

18 mai: De Gaulle sărbătorește, la Londra, a doua aniversare a apelului său. Participă reprezentanți a șaptesprezece națiuni.

Iunie: Apărarea eroică a localității Bir-Hakeim de către generalul Koenig, combatant al Franței Libere.

August: Întrevedere Churchill-de Gaulle, la Cairo.

1940 — Londra

și prețioase ale Europei. Trebuie să fim convingși, că anexarea Austriei (Anschluss-ul) este iminentă, după care Germania va lua, cu sau fără forță, teritoriile aparținând Poloniei. Apoi ni se va cere Alsacia. Asta mi se pare împede ca lumina zilei".

Întotdeauna raționamentele le-a făcut plecând de la fapte reale: „lucrurile fiind așa cum sînt”, și s-a ferit de divagații. După împlinirea stagiului de comandament, a fost numit, în 1931, la Secretariatul general al apărării naționale — organism însărcinat cu pregătirea deciziilor Consiliului superior de război — unde, cu începere din 1932, a dus o viață de birou.

Covârșitorul rol al motorului

Din aprilie 1934, reînarmarea Germaniei a devenit un fapt de necontestat. Louis Barthou, ministrul Afacerilor Străine, afirmase că Franța avea să-și asigure, de acum înainte, securitatea „prin mijloace proprii”. O dată cu venirea lui Hitler la putere cursa înarmărilor se accelerase. Etapele au început să se înlanțuie: crearea diviziilor blindate, lichidarea lui Röhm, asasinarea cancelarului Dollfuss, plebiscitul prin care regiunea Saar a fost alipită Germaniei; apoi, reintroducerea serviciului militar obligatoriu, ocuparea malului stîng al Rinului, acordurile de la München, anexarea Cehoslovaciei, și, în sfîrșit, războiul.

Cum a reacționat de Gaulle în fața acestor evenimente? Propunînd o reformă militară corespunzătoare nevoilor momentului. Pentru a reuși, avea nevoie de purtători de cuvînt: printre aceștia m-am numărat și eu.

În primăvara anului 1934 l-am întîlnit pe locotenent-colonelul Charles de Gaulle la colonelul Emile Mayer, un vechi prieten al tatălui meu. Citisem, devorasem mai bine zis, cartea sa recent apărută *Spre o armată de profesie*. Citeva zile mai tîrziu mi-a oferit în mod spontan și cordial o dedicație.

I-am recenzat lucrarea în „Revue de l'Ecole des Sciences Politiques”, la care colaboram. Sedus de argumentele lui de Gaulle, am devenit pe dată adeptul revoluției militare preconizate de el. I-am propus contribuția mea. Se impunea modificarea legislației în vigoare, combaterea inerției guvernamentale. Trebuia să atragem de partea

8 noiembrie: Debarcarea aliaților în Africa de Nord.

1943

Întîlnire între Roosevelt, Churchill, de Gaulle și generalul Giraud, susținut de americani pentru a deveni „comandant superior civil și militar”.

27 mai: Consiliul național al rezistenței reclamă constituirea unui guvern provizoriu la Alger, sub președinția lui de Gaulle.

30 mai: De Gaulle sosește în Algeria.

30 ianuarie: De Gaulle deschide Conferința africană de la Brazzaville.

3 iunie: Comitetul de eliberare își schimbă denumirea în „Guvern Provizoriu al Republicii Franceze”.

6 iunie: Debarcarea aliaților în Normandia.

14 iunie: De Gaulle debarcă în Normandia.

28 iunie: Sosește în Tunisia eliberată.

Iulie: Întrevedere de Gaulle-Roosevelt la Washington.

23-25 august: Eliberarea Parisului.

Decembrie: De Gaulle

1944 pact de prietenie franco-sovietic.

1945

9 mai: Reich-ul nazist capitulează.

August: Capitularea Japoniei.

Octombrie: Referendum privind instituțiile.

13 noiembrie: De Gaulle este ales în unanimitate de Adunarea Constituantă președinte al Guvernului Provizoriu.

1946

Ianuarie: De Gaulle demisionează.

noastră un membru al Parlamentului și am căzut de acord să-l alegem pe Paul Reynaud, pe care-l cunoșteam de mult.

Am vorbit cu Reynaud despre colonelul de Gaulle și proiectele sale. De la început s-a arătat interesat; a citit volumul cu dedicație pe care i l-am înmînat și s-a lăsat convins. Nici nu s-ar fi putut să nu aprecieze această critică a unui sistem militar perimat și pe acest nonconformist solitar, promotorul unei revoluții împotriva căreia se ridicase corul vehement al partizanilor unui sistem monetar la fel de depășit.

La 5 decembrie 1934 s-au întrînit pentru prima oară; de la această dată, Paul Reynaud, cucerit de îndrăzneala proiectului, a devenit susținătorul său înflăcărat atît de la tribuna Parlamentului, cit și în presă.

În ceea ce mă privește, m-am transformat într-un fel de ambasador itinerant. Am organizat întrîniri cu Paul Boncour, Frédéric Dupont, P. O. Lapie, Camille Chautemps, Alexandre Millerand și Léon Blum.

Armata, așa cum o vedea de Gaulle, constituia într-adevăr un tot; trebuia să fie capabilă să mențină un front. Parțial blindată, în întregime motorizată, ea urma să fie elementul determinant al unui război modern.

Grație automobilului, motorul condinea întreaga societate. Prin ce aberație ar fi putut armata constitui o excepție? Complexitatea tancurilor, costul ridicat, mînuirea lor impunea concursul specialiștilor. Inginerii și mecanicii navali, piloții avioanelor erau doar oameni de profesie. Armata de uscat nu se putea sustrage legilor generale. De Gaulle nu pretindea că ar fi făcut vreo descoperire. Ideile sale nu erau altă noi, cit — după propria sa expresie — „înnoite”.

Constituirea unei armate de profesie ar fi oferit conducătorilor — afirma el — posibilitatea de a duce tocmai politica pe care ar fi trebuit s-o ducă Franța. La numai doi ani după publicarea lucrării *Spre o armată de profesie*, în ziua de 7 martie 1936, Hitler a reocupat Renania; reacția franceză a fost pur verbală. Fără îndoială că instabilitatea regimului și mediocritatea conducătorilor noștri l-au încurajat pe Führer. Absența unui instrument corespunzător pentru ripostă a favorizat inerția. A doua zi după această partidă de poker, pe care o câștigase Hitler, de Gaulle mi-a scris că dacă am fi avut la îndemînă unele necesare „am fi tras profitul politic corespunzător”.

Tumultul armelor răsună de-a lungul și de-a latul Europei. După reînarmarea Germaniei, a început cursa spre război, adică spre catastrofă.

Înfruntare cu Weygand

Cît despre de Gaulle el nu și-a precepuțt eforturile. A publicat, în 1938, o lucrare intitulată *Franța și armata sa*, în care se

ocupa de istoria Franței în funcție de cea a armatei; de-a lungul veacurilor Franța unită a prosperat grație unei armate puternice, bine organizate. Dezordinea și confuzia au adus după ele tulburări în interior și înfrîngeri în exterior. Iată învățămintele acestui dublu studiu istoric. Autorul s-a oprit la anul 1918. L-am întrebat ce motive l-au împiedicat să continue expunerea pînă în zilele noastre (1938); mi-a răspuns că ar fi trebuit fie să se limiteze la simple banalități — ceea ce n-ar fi acceptat — fie să facă aprecieri atît de necrutătoare, încît lucrarea ar fi devenit nepublicabilă...

Numit colonel, în octombrie 1937, a primit comanda Regimentului 507 tancuri de la Metz. Guvernatorul regiunii era Giraud. Nici concepțiile, nici temperamentele celor doi ofițeri nu se asemănau. În cursul manevrelor, de Gaulle a angajat tancurile sale în acțiuni independente. Analizînd operațiile Giraud l-a criticat, dovedindu-se partizan al „doctrinei” retrograde a statului major: după el, misiunea principală revenea diviziei de infanterie, tancurile nefiînd decît niște mașini auxiliare, subordonate „reginei bătăliilor”. De Gaulle, sigur pe convingerile lui, nu a cedat, dar nici n-a izbutit să clatine pe oficiali din încăpățînarea lor oarbă.

„Războiul inevitabil” — după cum l-a caracterizat el în 3 septembrie 1939 — l-a găsit la Metz. Curînd, s-a risipit orice iluzie. Am asistat, pasivi, la distrugerea Poloniei.

Cînd evenimentele i-au confirmat certitudinea, de Gaulle s-a simțit dator să-i prevină pe cei responsabili. La 26 ianuarie 1940 a adresat unui număr de optzeci de personalități politice și militare un „Memorandum” intitulat *Viitorul forțelor mecanizate* implorîndu-i să sprijine crearea și organizarea noilor mijloace mecanizate de luptă, căci acestea existau: Franța avea aproape tot atîtea tancuri cîte avea și Germania. Urgența acestei necesități o dovedise campania din Polonia. Era vorba de o reformă structurală, corespunzătoare nevoilor viitorului război „de mișcare”. O strategie deci, sau, cu alte cuvinte, o politică. Dar a obținut același rezultat ca și cum s-ar fi adresat unor ziduri.

Paul Reynaud, devenit în martie președinte al Consiliului de Miniștri, ar fi vrut să-l cheme pe lângă el. N-a putut din pricina unor intrîngi mărunte. La 3 mai, de Gaulle l-a implorat pe șeful guvernului să întreprindă reforma de structură, încă posibilă, credea el. Iluzia avea să-i fie spulberată, în ziua de 10 mai, de năvălirea diviziilor blindate germane.

Numit comandant al unei divizii blindate, la 14 mai i s-a conferit provizoriu gradul de general de brigadă: aruncată în plină bătălie, divizia sa a fost pe parcurs completată cu elemente auxiliare. Dar o parte din

tancuri erau inutilizabile iar material de transmisiune lipsea cu desăvârșire. Totuși, de Gaulle a scos din acest instrument de luptă mediocrul maximum de eficiență. În „Memoriile” sale el meditează cu melancolie la destinul nostru dacă am fi dispus de o armată blindată, alcătuită conform vederilor sale.

La 5 iunie a fost chemat de Paul Reynaud ca subsecretar de stat la Ministerul Apărării Naționale, făcând fără tranziție saltul din domeniul militar în cel politic. Dar nu se pregătise el oare, de multă vreme, pentru această trecere? S-a apucat de lucru fără întârziere.

Armatele noastre opuneau o rezistență slabă și sporadică asalturilor naziste. Era necesar ca lupta să înceteze. Dar sub ce formă? În această problemă aveau să se înfrunte de Gaulle și Weygand, numit comandant suprem al frontului. A început o dispută aprigă în care s-au ciocnit doi oa-

meni, două temperamente, două politici. De Gaulle considera dezonorant armistițiul, care ar fi „legalizat” sfârșitul războiului, nemai îngăduind continuarea lui în Africa. Or, tocmai în acest continent își pusese el întreaga speranță. Transportînd în Africa trupele franceze disponibile, cu ajutorul flotei rămase intactă, guvernul își transfera acolo legalitatea guvernamentală. Pe celălalt țărm al Mediteranei, armata franceză, completată cu oameni și muniții furnizate de aliați, s-ar fi putut reconstitui. De acolo ar fi putut porni la recucerirea teritoriului național. Așa mi-a explicat de Gaulle poziția sa, într-o discuție patetică avută cu el la 14 iunie 1940.

„Admit, ca la nevoie, o armată să capituleze — i-a mărturisit el odată generalului Hering — dar un stat nu capitulează niciodată”.

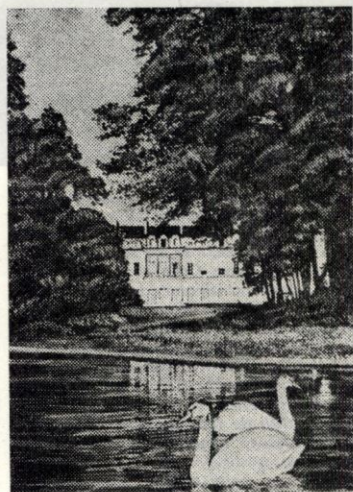
Iată de ce a luat de Gaulle o hotărâre capitală: aceea de a se urca în avionul spre Londra, pentru a continua de acolo războiul.

Palatul ELYSÉE

VICTOR NIȚESCU

Asemenea celorlalți președinți ai Franței, de un secol încoace, Charles de Gaulle a avut ca reședință oficială palatul Elysée. Numele care evocă sălașul veșnic atribuit în antichitate sufletelor virtuose a devenit, în lumea politică, un sinonim pentru cea mai înaltă funcție a republicii. Ziarele scriu: „La Elysée se apreciază că...” sau „La Elysée se consideră că...” iar cititorii înțeleg imediat că atît aprecierile cit și considerațiile aparțin președintelui.

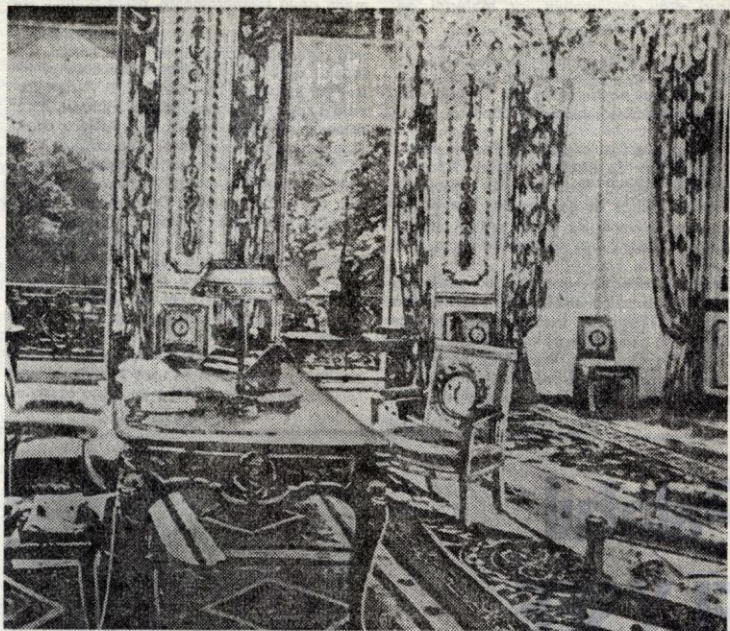
Situat în plin centrul Capitalei, pe vasta avenue des Champs Elysée, palatul a fost construit de arhitectul Claude Mollet în 1718-1720 pentru Henri de la Tour d'Auvergne, conte d'Evreux. Pentru epoca respectivă, costul clădirii era imens: 800 000 livre. Alice-Leon Moats, o cercetătoare care a consacrat de curînd un studiu acestui monument arhitectonic, calculînd în moneda de astăzi echivalentul prețului plătit de conte

Parcul palatului

a ajuns la cifra de 1 960 000 franci francezi.

În 1753, după moartea primului său proprietar, palatul a intrat în posesia celebrei marchize de Pompadour. Despre criteriile

Cabinetul de lucru al președintelui (decorația interioară a fost făcută pentru Eugenia de Montijo, logodnica lui Napoleon III)

morale care au călăuzit existența acestei favorite a regelui Ludovic XV s-a scris mult și nu tocmai de bine. Despre cultura și gusturile sale artistice, însă, nu s-au putut spune decât lucruri bune. Ceea ce a făcut ea la Elysée, după achiziționarea clădirii, merită, de asemenea, toate elogiile. Apelînd la un portretist și autor de tablouri istorice ca Charles (sau Carle, cum i se spunea de obicei) Vanloo (1705-1765), la un mare pictor ca François Boucher (1703-1770), specializat în scene pastorale și mitologice, precum și la alți artiști de renume, marchiza a înzestrat palatul cu interioare de un impresionant nivel artistic.

Peste vreo patru decenii, după Revoluția franceză, directoratul — grupul celor cinci deținători ai puterii executive — a vîndut clădirea și terenul din jurul ei unui anume Nicolas Hovyn, care a instalat acolo... un tirg al moșilor, un fel de Luna-Park în toată puterea cuvîntului. Nu lipsea nici una din atracțiile obișnuite acestui loc de recreație populară — nici călușei, nici „lanțurile”, nici „bărcile” cu tangaș aerian, nici barăcile adăpostind „sirene autentice”, mumii vorbi-

toare și alte minunății fără seamăn în lume.

Este interesant de notat că, printre cei mai asidui amatori de distracții care frecventau stabilimentul d-lui Hovyn, se număra o tină ră femeie care revenea iar și iar, fie pentru a juca la roata norocului, fie pentru a dansa la balurile organizate săptămînal la parterul palatului. Tinerei nici nu-i trecea prin minte că într-o zi va ajunge stăpînă pe Elysée ca și pe parcul din preajma lui. Numele credincioasei cliente a d-lui Hovyn era Joséphine de Beauharnais, care, ca soție a lui Napoleon, avea să devină împărăteasă a Franței. Din păcate, ea a avut din nou de a face cu Elysée într-un moment greu al vieții, palatul fiindu-i dăruit drept compensație în 1809, cu prilejul divorțului de care „micul caporal” avea nevoie pentru a se căsători cu Maria-Luiza, fiica lui Francisc II, împăratul Austriei.

Dar se pare că Elysée era pe placul lui Napoleon, deoarece l-a luat înapoi Josephine, dându-i în schimb o altă reședință. În cursul celor o sută de zile dintre reîntoarcerea de pe Elba și prăbușirea sa definitivă, împăratul a locuit la Elysée. După înfrângerea de la Waterloo, tot la Elysée, în Salonul de argint, Napoleon a semnat actul prin care renunța la orice pretenție față de tron, pornind apoi pe lungul drum al exilului și al morții.

Un alt Bonaparte, prințul Carol-Ludovic-Napoleon, a fost cel dintâi președinte al republicii care s-a instalat la Elysée. Aceasta se întâmpla după alegerea sa în înalta funcție, la 10 decembrie 1848. Trei ani mai târziu, președintele punea la punct „Dosarul Rubicon” aducând ultimele rețușuri loviturii de stat din 1851, care avea să facă din el Napoleon III. Aceasta se întâmpla tot în Salonul de argint unde, de la ornamentele de pereți pînă la ceasul de pe tăblia de marmură a căminului, totul este confecționat din acest metal nobil.

Ca ocupant al tronului, nepotul singurului mare Bonaparte din istorie a găsit de cuviință să-și ia ca locuință, în ianuarie 1853, palatul Tuileries. Elysée a căpătat o destinație romantică — aceea de a adăposti pe logodnica împăratului, Eugenia-Maria de Montijo de Guzman, contesă de Teba, născută cu douăzeci și trei de ani înainte în orașul spaniol Granada. După ce căsătoria a avut loc, la Elysée au fost găzduiți suveranii străini veniți la Paris în vizite oficiale. După dezastrul războiului cu prusienii din 1870-1871, în Franța, redevinită republică, un incendiu nimicind palatul Tuileries, s-a hotărît în 1874 ca fosta locuință a marchizei de Pompadour să fie desemnată drept reședință a președintelui republicii. Funcția a definență pe atunci mareșalul MacMahon, fost guvernator al Algeriei, bătut de prusieni la Sedan dar „victorios” asupra Comunei din Paris și unul dintre autorii singurelor represalii la care au fost supuși comunarzii.

Ca urmare a succesivelor remanieri și extinderi, palatul Elysée numără astăzi 130 încăperi. Două mii de metri pătrați sînt rezervați parcului și locului, pe care lebedele plutesc grațios. Incinta e împrejmuită de un zid înalt, acoperit cu iederă, și de un gard de fier forjat; maiestroasele sale porți se deschid cu prilejul ceremoniilor oficiale, străjuite de unitățile Gărzii republicane. Este formația militară ai cărei ostași poartă o uniformă de paradă deosebit de elegantă și un coif cu pene filifiind în văzduh: sarcina lor este de a asigura paza

președintelui și a altor înalte personalități ale statului francez.

Se povestește — dar nimeni nu garantează autenticitatea întîmplării — că în anii primului război mondial, un urangutan evadat de la grădina zoologică s-a cățarat pe gard și a pătruns în parc, intrînd în oară de moarte pe soția președintelui Raymond Poincaré. În orice caz, nu se mai cunoaște un alt exemplu de pătrundere prin efracție pe teritoriul Elysée.

Cu excepția Salonului de argint, camerele palatului se folosesc astăzi în mod curent. La etajul I al clădirii principale, camera, servind drept salon al apartamentului pus la dispoziție de Napoleon III oaspeților încoronati, a fost transformată în cabinetul de lucru al generalului de Gaulle, din 1958 pînă în 1969. După cit se pare, abia după doi ani de la instalare a reușit președintele să viziteze toate încăperile, inclusiv sala de gimnastică a personalului, cantina Gărzii republicane, sera și camera frigorifică de la subsol, bucătăria cu instalațiile sale ultramoderne și pivnița aprovizionată cu cele mai de seamă produse ale faimoșilor viticultori francezi.

Întreținerea palatului Elysée necesită un efectiv de aproape o sută de persoane. Dintre ele, patru îl ajută pe bucătarul-șef și 27 îndeplinesc slujba de cameristi. „Lustriatul” nu are decît o unică treabă, dar ea îl ocupă de dimineața pînă seara: ștersul prafului de pe cele o sută de candelabre de cristal. Citorva specialiști le revine misiunea de a îngriji prețioasa mobilă de stil iar patru oameni se ocupă de lustruirea celor două servicii de masă — serviciul Cristofle cu 1 000 piese placate cu aur sau argint și serviciul Puiforcat, cu tacamuri de argint masiv, în număr suficient pentru un banquet cu o sută de invitați.

Din anii cînd palatul Elysée era reședință a președintelui de Gaulle se păstrează amintirea a numeroase momente anecdotice și pitorești. Astfel, e evocată adesea o regină venită ca oaspete de onoare al unui banquet care a durat exact 47 minute. La căpătul lui, vizitatoarea a declarat, uimită: „Niciodată nu am mîncat atît de mult într-un timp atît de scurt”.

Cu un alt prilej, masa era prevăzută pentru douăzeci și opt de persoane, dar invitatul de onoare a adus în suita sa trei oameni în plus. În meniu figurau porumbei — cîte unul pentru fiecare comesean — și bucătăria nu pregătise decît două porții de rezervă. Soluția delicatei probleme a sugerat-o însuși președintele: cînd a venit rîndul porumbeilor, în foja lui a fost pusă o farfurie goală.

Anecdotică,

Această masă rotundă este imaginară. Discuțiile au fost purtate cu niște oameni în general ocupați și, n-aș spune nesociabili, dar marcați de deprinderile unei vieți de studiu petrecută printre rafturi de arhive și biblioteci. Dacă mai adăugăm atmosfera de agitație și febră a Congresului Mondial de Istorie de la Moscova, care reunea mii de participanți ce trebuiau să urmărească zilnic zeci de comunicări, e lesne de înțeles că încercarea de a aduna la un loc atâtea somități, ne-ar fi depășit puterile.

Interviurile noastre reduse uneori la întrebări și la răspunsuri fulger, au fost luate în împrejurările cele mai diverse — în sălile de ședințe, pe coridoare, pe stradă, în holuri de hotel sau chiar în timpul meselor.

Dar cum anumite teme au revenit în fiecare dintre dialoguri, ne putem îngădui să imaginăm o masă rotundă înconjurată de cîțiva savanți care discută calm între ei (ceea ce nu e totdeauna cazul în realitate) despre rolul istoriei și despre problema popularizării cercetărilor istorice.

Să facem prezentările: cel ce-i invită pe ceilalți să ia loc în jurul mesei este academicianul Alexandru Andreievici Guber, președintele Comitetului de organizare al Congresului și președintele Comitetului național al istoricilor sovietici; domnul tânăr și blond e profesorul Alan Wilson de la catedra de istorie a Universității Dalhousie din Halifax (Canada); alături, ascunzîndu-și privirile ironice sub sticlele ochelarilor, e așezat John. H. Hexter — profesor la Universitatea Yale (S.U.A.); venerabilul profesor italian Ernesto Sestan, care-și aduce bine aminte de Bucureștii de acum 50 de ani, e flancat de colaboratorii săi, Leo Valiani și de distinsul Franco Venturi cu care scoate „Rivista storica italiana”; pe profesorul A. Dupront, președintele Facultății de litere de la Sorbona, bucureștenii mai vîrstnici îl cunosc: a fost pe vremuri directorul Institutului francez din capitala noastră. Profesorii E. Labrousse, membru corespondent al Academiei Franceze de Științe, Michel Mollat de la Sorbona și I. Imberciadori de la Universitatea din Parma completează în sfîrșit grupul de savanți care a avut amabilitatea să răspundă la întrebările noastre.

— Astăzi, — spune profesorul Sestan — se citește multă istorie. Dar să nu ne facem iluzii. Oamenii nu caută în istorie exemple, învățăminte și cu atît mai puțin sensurile ei profunde. Ceea ce îi interesează este anecdotică. De unde și gustul atît de pronunțat pentru romanul istoric care aduce în prim plan personalități ilustre.

Academicianul A. A. Guber, mai tânăr la cei aproape 70 de ani ai săi, decît mulți participanți la Congres, îl contrazice, dar cu multă deferință în calitatea lui de gazdă:

APORTUL ISTORIEI

— Oamenii citesc istorie pentru că fac istorie. Știința noastră nu-și găsește justificarea decît în măsura în care este povestea oamenilor, a celor ce, înfruntînd greutățile și tiraniile, se îndreaptă — conștient sau inconștient — spre un viitor mai bun. Spre acest viitor sîntem datori să-i ajutăm să pășească, lămurindu-le ceea ce este tulburare și mort în trecutul lor, și deschizîndu-le perspectivele către ceea ce este lumină și via.

Profesorul Alan Wilson ar trebui să fie de acord cu Sestan, deoarece e autorul mai multor biografii istorice. Ceea ce îl singularizează însă pe istoricul canadian este faptul că eroii săi nu sînt celebri, ci oameni simpli, neimportanți. Scriind de pildă, biografia unui miner (History of a Miner) Wilson a urmărit să facă din ea o istorie a minerilor și a uneltelor lor.

— De fapt — spune domnia sa — istoria e creată de acești oameni mărunti și cititorul obișnuit e dornic să găsească în istorie mai cu seamă informații despre cei care-i seamănă. Nu arareori găsește astfel modele de existență și acțiune.

La întrebarea care e rolul istoriei, profesorul canadian răspunde prompt:

— Să arate oamenilor ce e trecutul, pentru a-i ajuta să înțeleagă și chiar să-și aleagă viitorul.

informație,

Zîmbetul ironic al profesorului J. H. Hexter ne lasă să prevedem de la început că în fața întrebărilor noastre va adopta mai degrabă o atitudine lipsită de gravitate și că va refuza să se lanseze în profesii de credință și teorii. Sub aspectul lui glumet, autorul lui Thomas Morus și al lui Machiavelli ascunde însă, așa cum se întîmplă de obicei cu mulți oameni la care umorul e un fel de platoșă, o sensibilitate generoasă.

sau un plus

— Ce rol are istoria? Nu știu, nu mă interesează. Dacă istoria e o știință? Poate, dar în nici un caz nu e mai apropiată de fizică sau de matematici decât de știința culinară.

Dacă nu pot spune care e rolul istoriei, cred că știu care e rostul istoricilor: să-i facă pe oameni să înțeleagă oamenii. Nu-i lesne, pentru că aceasta presupune o cunoaștere temeinică a omului. Istoricul adevărat nu este numai savantul care reconstituie cu exactitate matematică trecutul; n-are voie să se mulțumească cu atât. Trebuie să se ostenească să pătrundă pînă la suflatul omului din trecut. Degeaba aș fi încercat să aflui toate detaliile asupra vieții lui Thomas Morus dacă nu m-aș fi străduit să mă apropiu de el și să-l văd așa cum a fost: bătrîn, bolnav și chinuit de grija pentru viitorul familiei sale; mi-e ușor să-l recunosc în orice contemporan cu patru copii și fără mijloace sigure de trai. De fapt — adaugă el — a-i face pe oameni să-și înțeleagă semenii, înseamnă a încerca să contribui la umanizarea unei lumi care, din păcate, se înstrăinează uneori de ea însăși.

Nici greu abordabilul profesor Dupront nu crede — și o spune pe un ton sec care nu admite replică — că ceea ce-i împinge pe oameni să citească istorie este dorința de evadare. Explicația e alta:

— Viața modernă, care se desfoară într-un ritm mereu accelerat, îngăduie omului tot mai puține prilejuri pentru „une prise de conscience”. Antrenat în acest ritm vertiginos, omul simte nevoia de echilibru, nevoia de a-și simți propria sa greutate, și atunci își cercetează trecutul. Bineînțeles, această prezență atât de necesară a trecutului în actualitate înseamnă cu totul altceva decât un vulgar conservatorism. Trecutul trebuie să fie un factor viu. Trecutul mort nu interesează, n-are nici o valoare.

Un răspuns asemănător dă și profesorul Michel Mollat:

— În măsura în care istoria leagă omul de trecutul său, ea îi dă un soi de securitate.

Franco Venturi îl completează:

— Adevărul altor științe nu se raportează direct la om. Adevărul istoriei, da. De aceea azi istoria trezește atîta interes. Azi istoria s-a substituit destinului și zeilor.

Leo Valiani merge chiar mai departe:

— Istoria e un examen de conștiință de care are nevoie orice societate, mai ales cea actuală, supusă atîtor tendințe contradictorii.

Profesorul Imberciadori ține să contureze și mai precis funcția morală și practică a istoriei:

— Istoria ne învață să ne înțelegem mai bine unii cu alții, mai ales atunci cînd e

vorba de istoria celor ce muncesc; iar rolul istoricului e de a ajuta la cunoașterea omului și a nevoilor sale, de a contribui la respectul reciproc dintre oameni.

Și mai categoric, profesorul Labrousse socotește că:

— Rolul istoriei-știință, a istoriei adevărate, a istoriei cu majusculă este să răspundă, prin cercetarea trecutului, preocupărilor și întrebărilor prezentului. Istoricul e dator să găsească un adevăr, o lumină, un fir conducător, care să îngăduie descifrarea drumului parcurs de omenire. Creată de popor, istoria trebuie să se întoarcă în popor, să fie lingă popor.

E ușor de înțeles că redactorul revistei „Magazin istoric” a pus și următoarea întrebare: „Sînteți pentru sau contra istoriei popularizate?” așteptînd cu o curiozitate deosebită răspunsurile care au fost toate pozitive.

de înțelegere?

A. A. Guber: Dacă sînt pentru popularizare? Dar ce rost ar avea istoria fără popularizare? Poate să-și închipuie cineva că istoria este o treabă numai a noastră, a istoricilor? Istoria este treaba popoarelor!

A. Dupront: Dacă se face cuvenita diferențiere între popularizare și vulgarizare, bineînțeles că sînt pentru popularizare.

A. Wilson: N-aș mai vorbi despre rostul istoriei dacă rezultatele cercetărilor istorice ar fi destinate numai unui cerc restrîns de inițiați.

J. H. Hexter: Din moment ce istoria slujește la cunoașterea oamenilor, ea trebuie să fie răspîdită printre oameni.

E. Sestan: Într-atît mi se pare de evident răspunsul, încît nu înțeleg rostul întrebării.

L. Valiani: Dețin într-un mare cotidian o rubrică în care prezint cărți de istorie, deci fac popularizare științifică.

F. Venturi: Eu scriu istorie, alții au istoria s-o difuzeze.

E. Labrousse: Fără popularizare, istoria e o disciplină sterilă. Poporul se află la originea istoriei și ca atare are dreptul să afle rezultatele cercetărilor istorice.

M. Mollat: Cit mai largă popularizare, dar cu contribuția istoricilor.

I. Imberciadori: Orice fapt istoric e opera omului. Prin „popularizare” înțeleg strădania de a face interesantă pentru omul de azi opera omului de ieri.

Discuțiile consemnate pe scurt aici vădesc atitudinea umanistă, activă, responsabilă, militantă, care caracterizează pe cei mai mulți din istoricii de seamă ai zilelor noastre. Nu este oare acesta un semn al timpului?

Dana CRIVAT

Garda de Fier sub judecata istoriei

Prof. univ.

MIRON CONSTANTINESCU

președintele Academiei de Științe
Sociale și Politice a R.S.R.

Nu există în întreaga istorie politică a României pagini mai singeroase și mai hideoase decât acelea înscrise de Garda de Fier, care se mai numise și Mișcarea legionară. Istoria ei începe cu primele acțiuni ale grupărilor șovine și antimuncitorești care spărgeau grevele în 1919 la Nicolina-Iași, în 1920 la fabrica Regia din Iași și la alte unități industriale sau de transporturi.

În tot decursul activității sale, această grupă a acumulat un imens număr de cruzimi, jafuri și masacre împotriva proletariatului, a țărănimii muncitoare, a intelectualității înaintate din țara noastră. Sute de militanți ai mișcării muncitorești și ai partidelor democrat-burgheze au fost uciși în perioada ofensivă acestei grupări fasciste, după cum mii de alți oameni — români, maghiari, evrei, slavi — au fost masacrați în scurta perioadă cită a exercitat guvernarea. Am fost singura țară în care patru primi-miniștri, aparținând partidelor clasei dominante din acea epocă, au fost uciși în mod bestial: I. G. Duca, Armand Călinescu, Nicolae Iorga, generalul Argeșeanu. Această mișcare a introdus, în viața politică a României dintre cele două războaie, metodele „tribunalelor legio-

nare”, care condamnau la moarte pe un Nicolae Titulescu, un Nicolae Iorga, un Virgil Madgearu, un doctor N. Lupu și alții.

Timp de trei decenii, Garda de Fier a însemnat paginile istoriei României cu sânge, cu acte de teroare și fărâdelegile ei.

Ideologia acestei grupări era constituită din cele mai variate teze ale șovinismului, din impulsul urii de rasă și al manifestărilor bestiale împotriva a tot ce era înaintat și progresist în societatea românească. S-a încercat o filiațiune din Charles Maurras și Léon Daudet, din Friedrich Nietzsche și L. Gumplowicz, dar în van; cunoscând îndeaproape sfera intelectuală a reprezentanților acestei mișcări, trebuie să scoatem în evidență faptul că această filiațiune a contrubuit în mică măsură la formarea „doctrinei legionare”, că în realitate această ideologie s-a constituit din rudimente de impulsuri și de idei provenite dintr-o interpretare denaturată a ortodoxismului, din cuzism, din *Mein Kampf* și cuvântările lui Hitler, precum și din discursurile lui Benito Mussolini. Craierele conducătorilor Gărzii de Fier, cunoscuți pentru înapoierea lor mintală, nici nu ar fi putut înțelege subtilitățile

unor Maurice Barrès sau Charles Maurras și nici lucrările patetice ale unui Nietzsche, al cărui iraționalism era totuși de altă factură.

Puntea de legătură pe care au căutat-o față de filosofia lui Lucian Blaga constă tocmai în orientarea sa iraționalistă și mistică.

Ideologic, Garda de Fier reprezenta nu numai un curent iraționalist și mistic, dar și forma cea mai brutală a unor instincte atavice de ură față de popoare și față de tot ceea ce era înaintat și revoluționar în propriul popor; o adorație stupidă față de arhaismul, autohtonismul și primitivismul de naturat.

Pe acest teren fetid a apărut cultul morții și al asasinatului practicat de legionari. Atributele morale afirmate de creștinătate ar fi trebuit să îi îndemne spre o atitudine de blăjănătate și de iubire față de oameni, ceea ce a fost în totală opoziție cu conținutul real al acțiunilor gardiste de bestialitate și omucidere; s-a putut observa însă situația paradoxală ca studenți în teologie, viitori preoți, să umple echipele morții și să practice asasinarea în spitale a unor adversari politici.

Pseudofilozoful Nae Ionescu care, de la Kant și Luther a trecut la catolicism, apoi la sindicalism, de la acesta la țărănism, a devenit în anii 1934-1939 purtătorul de drapel ideologic al Gărzii de Fier. Abordind un ortodoxism de paradă, Nae Ionescu, care era în fond un cinic desprins de orice convingere reală, un jongler al ideilor, care era în stare, în decursul unei ore, să-și nege toate eșafodajele ideologice anterior exprimate, un om setos de avere și de putere, a considerat că Garda de Fier îi oferă platforma unei lansări siderale. În jurul lui Nae Ionescu s-au grupat cîțiva tineri, printre care Mircea Eliade, Mihail Policiroade, D. C. Amzăr, care au devenit stegarii ideologici ai acestei mișcări. Cine citește prefața lui M. Eliade la *Roza Vinturilor* de N. Ionescu își poate da seama de conținutul real al ideilor lor.

„Naționalismul” afișat de legionari venea în totală contradicție cu patriotismul real. Momentul septembrie 1940 a fost edificator; singurul partid politic din România care, pentru a sluji pe Hitler și pe Mussolini, a susținut Dictatul de la Viena, actul de trădare a națiunii române și de sfirtecăre a țării noastre, a fost Garda de Fier.

Pentru a înțelege corect rolul economic și politic al Gărzii de Fier, el trebuie să fie examinat în cadrul întregului complex imperialist internațional.

Ce a reprezentat pe plan social și economic Garda de Fier?

Desigur că analiza substanțială pe care o desfășoară istoricii, economiștii, sociologii, politologii noștri va putea răspunde cu

toată competența și în toate amănuntele la această întrebare, dar câteva premise pot fi formulate de pe acum.

Este în afară de orice îndoială că Garda de Fier a dat expresie tendințelor extremiste cele mai reacționare ale claselor dominante din România interbelică. Alături pe un mediu politic interlop, a cărui dominantă erau ambițiile de exercitare a puterii prin metode fasciste, mișcarea legionară a încercat să-și racoleze adepții din cele mai diferite clase și straturi ale societății.

Garda de Fier reprezenta cercurile cele mai reacționare ale moșierimii și chiaburimii.

În istoria claselor dominante din România au existat etape diferite de dezvoltare ale unor clase sociale. Au fost momente, în sec. XIX, cînd o parte din moșieri erau adepții unor mișcări progresiste după cum au existat momente, în sec. XX, cînd o parte din chiaburime a sprijinit acțiuni democratice. În deceniile 3 și 4 însă, o bună parte a moșierilor și chiaburilor, înspăimîntată de ridicarea forțelor revoluționare muncitorești și țărănești, trecuse pe pozițiile cele mai retrograde, cele mai obscurantiste și sprijinea aparițiile în sate, pe cai albi, ale „arhanghelilor” legionari. La conacele moșierilor și în casele chiaburilor se cultivau adevărate pepiniere legionare.

Pe fundalul general al contradicțiilor, extrem de ascuțite, care se dezvoltau în acei ani în societatea capitalistă românească, în întreprinderile deținute de marea burgheză se manifestau două feluri de contradicții: atât contradicții fundamentale de clasă cu proprii muncitori, cît și contradicții înăuntrul păturii sociale a industriașilor.

Unele cercuri ale industriașilor români, de tipul fabricantului Mociomița, erau sprijinite active ale Gărzii de Fier. Pe acest teren se exacerbau și acele contradicții generate de tendințele de acapărare a întreprinderilor concurente de către cercuri șovine. În acel moment, unele cercuri de mari industriași români și germani s-au lansat în plină ofensivă de acapărare a unor ramuri industriale și în acest sens au intrat în conflict cu concurenții lor evrei și de alte naționalități. Unii industriași români și cei germani foloseau ca masă de manevră bandele legionare.

Pe de altă parte, Garda de Fier a întrunit în mai mică măsură sprijinul capitalului bancar. Băncile erau în minile capitalului liberal. Puternice pătrunderi de capital american, francez, olandez, care nu erau interesate în finanțarea directă a Gărzii de Fier, vechiul capital liberal reprezentat de C. Băicoianu, ca și noul capital liberal (nuanță Tătărescu), reprezentat de Mititi

Constantinescu, aveau altă din motive de politică internă cit și externă o atitudine ostilă legionarilor și altor grupări fasciste prohitleriste.

În schimb, anumite cercuri de bancheri ardeleni și, mai ales, acei legați de capitalul german și italian, au sprijinit mișcarea legionară.

Este simptomatic faptul că Hitler a cerștat situația din România și a căutat mai mult timp un partener și un discipol român pînă să se oprească asupra lui Corneliu Zeleinski-Codreanu. Ceea ce l-a făcut să renunțe la celelalte candidaturi și să o susțină pe cea a lui Codreanu a fost nu numai caracterul șovin, sălbatic al acestuia, nu numai spiritul anticomunist exacerbat, cit mai ales poziția fățișă de preconizare a unei alianțe cu Germania hitleristă și Italia fascistă pe care o susținea, în contradicție cu cele mai elementare interese naționale românești. În acest mod, în scurt timp, Garda de Fier a devenit principala agentură politică hitleristă în România.

Sînt caracteristice două fapte: Garda de Fier susținea în totalitate politica Germaniei hitleriste, care la rîndul ei susținea pe Horthy și revizionismul maghiar. Garda de Fier a susținut în mod consecvent, nu numai pînă la Dictatul de la Viena, dar și după dictat, acțiunile imperialismului german împotriva națiunii române și intereselor naționale ale statului român. Al doilea moment caracteristic este cel din 1940, cînd Garda de Fier, care în momentul acela reprezenta o grupare numerică redusă și politic compromisă, a venit la putere peste noapte, adusă și împusă de cercurile politice cele mai reacționare românești — grupate în jurul lui Antonescu și Maniu — și de agențiile germane ale lui Himmler, Goering și Rosenberg.

Istoricii vor trebui să studieze profund și să dezvăluie cit mai complet cauzele conflictului dintre Carol II și Garda de Fier, dintre regimul de dictatură regală și mișcarea legionară, pînă la descoperirea deplină a originilor și cauzelor acestui conflict. Putem însă constata că acest conflict avea destul de profunde rădăcini în trecut.

Pe lîngă faptul că aceste două grupări politice reprezentau diferite cercuri economice și sociale, pe lîngă faptul că regele apăra unele interese ale capitalului englez și francez într-o anumită perioadă, pe lîngă faptul că pe plan politic extern reprezentau orientări diferite, trebuie ținut seama și de faptul că regele Carol II vedea în Codreanu un concurent periculos și care avea o oarecare bază de influență.

De aceea, conflictul dintre Carol II și Zeleinski-Codreanu, care era mai mult latent în perioada 1930-1933, a devenit tot mai virulent în perioada 1934-1937, pentru că s-a forme violente de represiune singeroasă în perioada 1938-1940.

Privind în perspectivă istorică, se poate astăzi considera că toată orientarea Gărzii de Fier a fost nu numai antimuncitorească și antițăărănească, ci în primul rînd antinațională (în toate problemele fundamentale ale națiunii române, Garda de Fier a fost în opoziție cu orientarea patriotică și națională).

Am menționat problema integrității teritoriale a României și a Dictatului de la Viena, în care Garda de Fier a avut o poziție contrară intereselor fundamentale ale statului național român, dar putem menționa încă două mari probleme:

a) Politica externă a României față de alianțele tradiționale ale României moderne cu Anglia, Franța și Rusia. Garda de Fier a preconizat o ruptură totală și trecerea României în tabăra adversă — a Germaniei naziste și Italiei fasciste, ceea ce contrazicea interesele fundamentale ale națiunii române;

b) Instigarea șovinismului, a urii față de naționalitățile conlocuitoare — maghiari, slavi, evrei — submina coeziunea statului român, împingîndu-l spre destrămare.

Această orientare a dus la bestialitățile față de naționalitățile conlocuitoare pe care le-au comis legionarii la Tg. Mureș, Oradea și alte locuri unde s-au ținut așăzisele congrese studențești, precum și la pogromurile de la Iași și București, care au șubrezit coeziunea țării noastre. Singura clasă muncitoare, în frunte cu comuniștii, a fost forța consecventă care s-a opus acestor manifestări șovine și huliganice, luînd apărarea curajoasă și totală a intereselor naționalităților conlocuitoare.

Care este explicația faptului că într-o anumită perioadă, mai ales după criza economică din 1929-1933, Garda de Fier a cîștigat o oarecare influență în mase? Este incontestabil că în anii 1933-1937 și cu unele prelungiri chiar pînă în 1941, mișcarea legionară a dobîndit o anumită înrîurire în tineretul studențesc, precum și în rîndul unor părți ale țărănimii.

Fenomenul acesta merită să fie analizat în toată complexitatea sa și în mod distinct pe categorii și clase sociale. Astfel, tineretul român dintre cele două războaie era profund dezamăgit de faptul că România nu-i rezolva nici una din problemele sale economice și din aspirațiile sale intelectuale

și morale. Această dezamăgire s-a transformat la unii tineri într-o adevărată disperare, care i-a aruncat în brațele legionarismului ce le oferea nu o salvare, ci spectrul salvării amăgitoare. Cea mai mare parte a tineretului studios, în perioada dintre cele două războaie, trăia în mizerie și nu avea sprijinul necesar în burse, cămine, cantine școlare sau universitare. În rîndurile tineretului domnea o stare de nemulțumire și de efervescentă continuă. De această stare de spirit s-au folosit legionarii pentru a-și stabili influența în rîndul acestui tineret pe care l-au împins apoi pe un făgaș nenorocit.

În fața țăranilor săraci, Garda de Fier filția lozincă „Omul și pogonul”, lozincă demagogică care încerca să speculeze setea țăranilor săraci de pămînt. În anumite pături ale țărănimii exista o mentalitate religioasă și pe aceasta au încercat să o folosească legionarii, agitînd un misticism de fațadă, decorativ și spectaculos. Deci Garda de Fier s-a adresat țărănimii sărace atît pe latura materială, cît și pe latura spirituală. Cu toate acestea, trebuie să subliniem că, în afară de cîteva județe din Moldova, mîscarea legionară nu a prins în rîndurile țărănimii. În Transilvania și Banat activitatea antifascistă a Frontului Plugarilor a avut un mare răsunset în rîndurile țărănimii și a împiedicat alunecarea unor pături ale acesteia sub influența fascismului. De asemenea, numeroase organizații județene național-țărănistice și radical-țărănistice au luat poziții active contra legionarilor.

Armata, formată în mare majoritate din țărani nevoiași și muncitori, precum și din cadre de conducere constituite îndeosebi din ofițeri care luptaseră în primul război mondial împotriva Puterilor centrale, era profund potrivnică atît dezmățului legionar cît și orientării pronaziste a grupărilor de extremă dreaptă din România. De aceea, din rîndurile ei, gardiștii n-au putut recruta decît prozeiți izolați.

Intellectualitatea română își însușise o mare parte a culturii raționaliste franceze, era animată de un spirit umanist corespunzător tradițiilor poporului nostru. Atît în rîndurile oamenilor de știință, a corpului didactic, cît și a intelectualității tehnice, Garda de Fier nu a putut să pătrundă decît în puține cercuri. Marea majoritate a intelectualității creatoare românești s-a menținut pe poziții științiste sau progresiste, chiar

atunci cînd era influențată de filozofia idealistă. Cei mai de seamă scriitori, artiști, ingineri, savanți, s-au menținut pe poziții democratice, antihitleriste. Trebuie să subliniem că intelectualitatea română a fost totdeauna vigilentă în problema independenței și suveranității naționale și de aceea a respins politica de capitulare și trădare națională prohitleristă, profascistă pe care o preconiza Garda de Fier.

Dar factorul hotărîtor care a stăvilit ofensiva legionară și care a determinat respingerea valului legionar a fost **clasa muncitoare și alianța proletariatului cu țărănimia muncitoare**.

Într-adevăr, încă de la formarea sa, Partidul Comunist Român a luat poziție hotărîtă împotriva curentelor de extremă dreaptă; atunci cînd s-a constituit Garda de Fier, aceasta a fost considerată forța cea mai periculoasă în rîndurile extremei drepte și a fost demascată și înfierată ca atare. În perioada 1933-1937, cînd Garda de Fier a fost în plină ascensiune, Partidul Comunist Român, Uniunea Tineretului Comunist, unele organizații ale Partidului Social-Democrat și ale Tineretului Social-Democrat au desfășurat mari acțiuni pentru a combate legionarismul, atît în întreprinderile industriale, de transport, cît și în școli și instituții de învățămînt superior.

În această luptă au căzut multe cadre ale Partidului Comunist Român și U.T.C., printre care amintesc pe eroii clasei muncitoare Constantin David și Ocsko Tereza. Lupta care a fost desfășurată în deceniul 4 nu a putut însă să împiedice venirea la putere, cu ajutorul lui Hitler și al lui Antonescu, a Gărzii de Fier, dar continuarea acestei lupte în perioada războiului, în timpul insurecției armate de la 23 August 1944 și în perioada 1944-1948, a dus la completa demascare și sfărîmare a acestei mișcări. Garda de Fier a fost nimicită politic și organizatoric în deceniul 5 al secolului nostru. Ceea ce este însă important astăzi e ca toate reziduurile ideologice ale mișcărilor de extremă dreaptă — în ipostazele naționalismului burghez, a iraționalismului în toate formele sale și a misticismului și bigotismului — să fie combătute cu toată fermitatea și lîchiditate.

Acest articol nu urmărește decît să consemneze unele opinii ale unui om care, pe lîngă reflecția teoretică, a participat și la acțiunea practică antilegionară condusă de Partidul Comunist Român.

140 de zile
de nopți

21-23 ianuarie 1941: iureșul sîngeros al rebeliunii legionare

Lansînd repetate apeluri la ordine, dar neluînd măsuri pentru respectarea lor, dînd aspre avertismente, dar neaplicîndu-le legionarilor, Antonescu i-a invitat în mod deliberat la dezordine și le-a creat impresia falsă că n-avea nici forțele, nici hotărîrea necesare pentru a se menține în fruntea statului.

AL. GH. SAVU

La sfîrșitul lunii noiembrie 1940, atît Antonescu cît și legionarii se hotărîseră definitiv să tranșeze, într-o formă sau alta, rivalitatea care îi opunea. Ideea unei iminente răfuiei a apărut, concomitent, de o parte și de alta a „baricadei”: „Deși eram împins atunci (în noiembrie 1940 — n.a.) [...] către un guvern de militari — declara mai tîrziu Ion Antonescu — am găsit totuși că nu este momentul pentru aceasta. Cunoșteam situațiunea și-mi spuneam că vor ajunge la un moment dat cînd se vor uza total în fața opiniei publice și va veni divorțul între mine și ei...”.

„Divorțul între legiune și general este iremediabil...” Constata, la rîndul său, o căpetenie a Gărzii de Fier. Ion Antonescu și Horia Sima au avut însă motive pentru

a amîna un timp înfruntarea dintre ei. Un motiv comun: dorința fiecăruia de a pregăti în așa fel terenul, încît vina să cadă asupra părții adverse. Motive diferite; dorința lui Antonescu de a împinge conducerea Gărzii de Fier spre acte din ce în ce mai violente, care să o compromită total, chiar și în ochii acelor cercuri hitleriste unde continua să găsească sprijin; dorința șefilor gardiști de a folosi o perioadă de răgaz pentru înarmarea și instruirea adepților lor. Antonescu și Sima au fost deopotrivă preocupați să obțină sprijinul hotărîtor al instanței care avea să pronunțe, la urma urmelor, sentința: Reich-ul nazist.

În lumina acestor considerente, să reconstituim firul principalelor evenimente care au punctat dezagregarea odioasei guvernări fasciste instaurate la 6 septembrie.

¹ Arhiva C.C. al P.C.R., fondul 103, dosarul 3 234, filele 6-7.

Capcane și manevre

La 30 noiembrie, Ion Antonescu a dispus desființarea poliției legionare, destituind pe prefectul Poliției Capitalei, colonelul Zăvoianu, unul dintre cei mai apropiați colaboratori ai lui Horia Sima și, totodată, unul din principalii autori morali ai masacrelor din 26-27 noiembrie. Un decret introducea pedeapsa cu moartea pentru crime de genul aceloră săvârșite la Jilava, Snagov și Strejnic. Concomitent, s-au dat dispoziții în vederea demiterii, într-un interval de douăzeci de zile, a tuturor primarilor legionari și chiar a unor prefecți direct vinovați de asasinat, sau care se dovediseră incapabili să le împiedice. Au fost desființate gărzile legionare, care funcționaseră pînă atunci pe lângă diferite instituții și organe de stat. S-a interzis legionarilor deținerea de arme (cu excepția grupurilor constituite și admise prin instrucțiuni speciale), iar poliția și jandarmeria au primit instrucțiuni să-i aresteze pe purtătorii cămășilor verzi care provocau dezordine². Generalul gardist Constantin Petrovicescu, titularul Ministerului de Interne, precum și alți miniștri și funcționari superiori legionari au devenit ținta unor atacuri violente ale lui Antonescu, ceea ce în atmosfera încărcată de atunci a trezit bănuiala că se pregătea „debarcarea” lor.

Renunțase Antonescu la vederile sale prohitleriste? Era un moment de criză de conștiință, urmînd schimbarea cursului poliției țării? Nicidcum. Era vorba de ceva mai pe măsura lui și a legionarilor: „care pe care” pentru a prelua în întregime friele puterii.

Antonescu părea să caute cu luminarea sfada cu Garda de Fier. Legionarii au ripostat fără zăbăvă, învinuind tot mai fățiș o serie de personalități din anturajul lui Antonescu că exercitau asupra acestuia o influență nefastă. Pe lângă titularii departamentelor economice, în mod deosebit și-au atras ura legionarilor Gheorghe Cristescu și Alexandru Rioșanu, prin intermediul cărora Antonescu ținea în mînile lui aparatul serviciilor de informații și polițienești.

Totuși, în fața măsurilor antilegionare adoptate, conducerea Gărzii de Fier, în frunte cu Horia Sima, nu a reușit să-și cristalizeze o poziție unitară. Dimpotrivă, în cursul lunilor decembrie 1940 — ianuarie 1941, rivalitățile mai vechi din sinul gărzii s-au înăspriț. Astfel, o serie de șefi grupați în jurul tatălui lui Corneliu Codreanu, care considerau că Sima uzurpase conducerea mișcării și erau nemulțumiți că nu primiseră posturi în noul

regim, au rupt relațiile cu grupul și s-au arătat dispuși în general să conlucreze, în anumite condiții, cu Antonescu. La rîndul lor, membrii mai vîrstnici ai „organului superior” al gărzii — așa-numitul Senat legionar — și ai așa-zisei „familii general Gheorghe Cantacuzino”, apreciind mai „realist” situația, au sfătuit grupul Sima să-și modereze pretențiile și să nu provoace o ruptură. În schimb, o altă aripă a gărzii și-a exprimat zgometos dezechordul față de orice compromis cu Antonescu și i-a cerut lui Sima să acționeze în direcția unui puci. Dorind ca printr-un succes răsănător să-și consolideze poziția de conducător al legiunii — pe care mulți i-o contestau — Horia Sima s-a integrat acestui din urmă curent.

Zarurile fuseseră aruncate. Cu sprijinul ministrului de interne și al directorului general al Siguranței, Al. Ghica, s-a intensificat înarmarea legionarilor. În secret, s-au creat numeroase depozite de muniții pe întregul cuprins al țării și s-au improvisat poligoane de instrucție.

Concomitent, Horia Sima a căutat, pe diferite căi, să pregătească terenul la Berlin. Ajungînd la concluzia că ministrul Reich-ului la București, Fabricius, îl susținea pe Ion Antonescu, influențînd în acest sens cercurile conducătoare germane, Horia Sima a aruncat în luptă toate relațiile pe care le avea în capitala Reich-ului pentru a obține ca în fațeta legației naziste să vină o persoană care să sprijine pe legionari. Oficial, înlocuirea lui Fabricius a fost cerută de ministrul legionar al Afacerilor Străine, Mihail Sturza, bineînțeles fără știrea lui Antonescu, care a aflat ulterior de aceste manevre, după numirea lui von Killinger la București. Furios și îngrijorat — deoarece se temea că înlocuirea lui Fabricius ar fi putut să însemne o schimbare a atitudinii guvernului german în favoarea lui Sima — Antonescu l-a demis imediat pe Sturza și, practic, a preluat personal conducerea departamentului externelor. Dar baronul von Killinger, reținut de alte însărcinări, nu și-a putut lua postul în primire decît la 23 ianuarie 1941, astfel încît în perioada pregătirii și desfășurării rebeliunii activitatea Legației germane a fost condusă în continuare de Fabricius, care era foarte pornit împotriva grupului Sima, datorită manevrei de înlocuire.

Tot în cursul lunii decembrie 1940, Sima a luat legătura printr-un emisar cu anturajul lui Himmler, apoi și cu acesta personal, pîrîndu-l pe Antonescu că proteja vechile cercuri politice și persecuta Garda de Fier; de fapt acesta nu făcea altceva decît să aplice în România metodele hitleriste. Răspunsul lui Himmler s-a concretizat într-o scrisoare adresată lui Horia Sima la 5 decembrie 1940, document cunoscut

² Vezi „Magazin istoric” nr. 1/1969.

³ Arhiva C.C. al P.C.R., fondul 103, dosarul 3 219, filele 1-6.

Pe aici au trecut bandele lui Horia Sima (cadavrele celor uciși de legionari în pădurea Băneasa)

în parte din studiile unor istorici români. Scrisoarea era redactată în general într-o formă dinadins confuză și sibilică, aprobând și încurajând garda în orientarea de până atunci, dar îndemnând-o și la „moderație”. În concluzie, „Himmler își exprima prima convingerea în „unirea strânsă și plină de încredere între mișcarea legionară și conducătorul statului român”. Sima a reținut din scrisoare numai ceea ce-i convenea, ignorând îndemnulurile la înțelegere cu Antonescu. Alți reprezentanți ai Reich-ului — ca H. Neubacher, reprezentantul special al Reich-ului cu problemele economice în România, unii colaboratori ai Gestapo-ului și Abwehr-ului, ca von Bolschwing, Geissler sau contele Meran, au contribuit însă, direct sau indirect, la alimentarea iluziei pe care șefii legionari au nutrit-o până în ultima zi a rebeliunii — anume că, în cazul unei ciocniri armate, ei, nu Antonescu, aveau să se bucure de sprijinul nazist și, implicit, de ajutorul trupelor hitleriste aflate pe teritoriul României. Convingerea că puteau conta pe sprijinul Reich-ului împotriva lui Antonescu a reprezentat una dintre grosolanele greșeli de calcul săvârșite de grupul simist în pregătirea rebeliunii.

Pe de altă parte, Antonescu a întins se-

filor gărzii o serie de curse, în care ei au căzut cu ușurință. Lăsând repetate apeluri la ordine, dar neluând măsuri pentru respectarea lor, dând aspre avertismente, dar neaplicându-le legionarilor, Antonescu i-a invitat în mod deliberat la dezordine și le-a creat impresia falsă că n-avea nici forțele, nici hotărârea necesare pentru a se menține în fruntea statului.

Prin poziția adoptată la sfârșitul anului 1940 și în prima săptămână a anului 1941 — „chemări”, „sfaturi” date cu aparentă bunăvoință legionarilor, ton conciliant în relațiile cu garda — Antonescu a înțărît și mai mult „bunele impresii” create lui Hitler și altor înalți demnitari naziști. Ministrul Reich-ului la București, Fabricius, i-a adus mari servicii în această direcție, contribuind totodată la accentuarea neîncrederii Berlinului în capacitatea de guvernare a Gărzii de Fier.

Explicații contradictorii

Începând cu ziua de 7 ianuarie 1941 — cînd între Antonescu și Sima a avut loc o scenă de o neobișnuită violență, soldată cu darea afară a șefului Gărzii de Fier — evenimentele s-au precipitat. Informate de Fabricius și, probabil, de oficiile lor de spionaj din România asupra iminenței unei rupturi, cercurile conducătoare naziste s-au hotărît să intervină direct pentru aplanarea conflictului.

Intruicî Horia Sima, răspunzînd unei invitații mai vechi, urma să facă o vizită în Germania spre jumătatea lunii ianuarie, iar Antonescu — dorînd să nu-și lase rivalul singur — solicitase o întrevvedere urgentă lui Hitler, la 12 ianuarie ambii „preten-denți” au fost chemați în mod oficial la Berlin. După cum se știe, Sima s-a sus-tras invitației, iar Antonescu a plecat sin-gur în Germania. Faptele sînt cunoscute cititorilor din alte articole apărute în „Ma-gazin istoric”⁴, dar nu este lipsit de in-teres să stăruim asupra unor aspecte ale acestui episod, care a influențat sensibil poziția Reich-ului în timpul rebeliunii.

Motivale lui Horia Sima de a refuza invitația lui Hitler — mai mult un ordin — trebuie să fi fost deosebit de puternice.

În discuțiile cu Fabricius și cu generalul Hansen, care încercau să-l convingă că era riscant să nesocotească invitația pri-mită de la Berlin, Sima însuși a dat două explicații contradictorii. La început, luînd postura omului grijuliu pentru treburile statului, șeful gărzii a invocat motivul „că generalul Antonescu și cu el nu pot pleca amîndoi din România în același timp”⁵. Mai tîrziu, în fața stăruințelor lui Fabri-cius, a mărturisit „că nu se consideră su-ficient de pregătît pentru a apărea în fața Führer-ului”⁶, temîndu-se „să nu fie pus în umbră” de Antonescu. În volumul *Pe marginea prăpastiei* — editat de orga-nele de propagandă antonesciene — se afirmă că Horia Sima rămăsese în țară pentru a da „lovitura”, profitînd de absența rivalului, dar că întoarcerea pre-cipitată a acestuia îi zădărniciise planu-rile.

Oricare dintre aceste motive este, în-tr-o măsură sau alta, plauzibil. Totuși, în-clinăm să credem că Sima a rămas în țară mai ales pentru a pregăti rebeliunea.

Refuzul de a se prezenta la audiența fixată de Hitler, a consumat și restul de credit pe care Sima îl mai avea la nazi-ști. La întrevvedere cu Antonescu, în după-amiaza zilei de 14 ianuarie, Hitler a fost extrem de curtenitor, și a ținut să sublinieze, în repetate rînduri, că Anto-nescu era „singura persoană în România care poate face față oricăror situații”. El a arătat limpede că soarta grupului Sima

nu-l mai interesa, iar indirect, amîntin-du-le interlocutorilor căsăpirea grupului Rôhm, a sugerat destul de străvezii lui Antonescu o cale rapidă și eficientă pentru a se debarasa de adversari...

De fapt, acesta a hotărît să se de-baraseze de gardă, așa cum a demonstrat atitudinea lui după revenirea în țară.

Ultima săptămînă

Începînd de la mijlocul lunii ianuarie, în numai cîteva zile, s-a produs o agra-vare rapidă a relațiilor dintre Ion Anto-nescu și Garda de Fier: amenințări fățișe de o parte și de cealaltă, pregătiri fe-brile pentru o răfuială armată în ambele tabere, demersuri de ultimă oră pe lîngă reprezentanții Reich-ului, cîteva încercări de forță... Consemnăm, succint, unele eve-nimente mai importante petrecute înaju-nul rebeliunii:

15 ianuarie. Abia întors din Germania, Antonescu trimite lui Horia Sima o scri-soare redactată în termeni duri, aducînd grave învinuiri Gărzii de Fier pentru cri-mele, jafurile și tulburările săvîrșite după venirea la putere. Nici un cuvînt despre o posibilă continuare a guvernării comune. Este, de fapt, o scrisoare de adio. Și, vizibil, fără regrete...

16 ianuarie. Adunare a șefilor de cuib din Capitală, în care se anunță că rup-tura cu Antonescu a devenit inevitabilă. Se dau instrucțiuni în vederea intensifi-cării pregătirilor armate.

17 ianuarie. Mircea Canciov, în numele guvernului român, și H. Neubacher, în numele guvernului nazist, semnează la București „acordul pentru aprovizionarea trupelor germane în România” (efectiv: 500 000 soldați). Era o concretizare a în-țelegerii realizate, cu numai trei zile în urmă, între Antonescu și Hitler. Încă un tribut greu, la care poporul nostru este supus pentru ca Antonescu să se dove-dească, o dată mai mult, indispensabil cercurilor conducătoare naziste.

18 ianuarie. Antonescu hotărăște des-ființarea „comisarilor de românizare” le-gionari. Decretul, publicat a doua zi în presă, stîrnește o puternică agitație în rîndurile Gărzii de Fier, care se vede lip-sită de unul dintre mijloacele principale de legalizare a jafurilor și abuzurilor.

19 ianuarie. Emisari ai conducerii gărzii împinzesc țara — oficial pentru a parti-cipa la adunările legionare consacrate

⁴ Vezi „Magazin istoric” nr. 4/1967, nr. 1-2/1969.

⁵ „Documents on German Foreign Policy 1918-1945”, series D, vol. XI, September 1, 1940 — January 31, 1941, London: Her Majesty's Stationary office, 1961, doc. 647.

⁶ Ibid.

amiciției cu Germania și Italia, în realitate pentru a transmite organizațiilor locale instrucțiuni secrete privind rebeliunea. Vorbitorii la adunări caută să ațîțe spiritele împotriva guvernului și să pregătească atmosfera pentru viitorul „conducător al statului”: Horia Sima. Seara, ministrul de interne C. Petrovicescu rostește la posturile de radio un discurs considerat de Antonescu drept „o instigare la răscurare” și un „semnal al tulburărilor care vor urma”.

20 ianuarie. Din ordinul lui Antonescu, generalul Petrovicescu este destituit și înlocuit la conducerea Ministerului de Interne. Alarmat și bănuind că avea să se adopte și alte măsuri asemănătoare, Horia Sima își adună comandanții și hotărăște imediat o desfășurare de forțe în Capitală și în întreaga țară. Se redactează în pripă un manifest avînd ca lozincă de bază instituirea unui guvern legionar. Sub acest cuvînt de ordine, diverse corpuri și organisme legionare organizează manifestații de stradă în Capitală și în numeroase localități din provincie.

20/21 ianuarie. Agenții de legătură ai lui Horia Sima duc în provincie ultimele instrucțiuni. Legionarii — dotați cu bani, arme și muniții — se concentrează în reședințele de județ sau în localitățile mai importante. Antonescu ripostează, hotărînd înlocuirea tuturor prefecților de județ legionari cu prefecți militari. Concomitent, el demite pe Alexandru Ghica, directorul general al Siguranței și pe Maimuca, director în Ministerul de Interne, care au jucat un rol esențial în înarmarea legionarilor și în acoperirea actelor lor banditești.

21 ianuarie, dimineața. Alexandru Ghica și Maimuca refuză să-și părăsească posturile și se baricadează în localul Siguranței sub protecția unui grup de 50 de legionari înarmați. Noii titulari și soldații care îi însoțesc sînt primiți cu rafale de gloanțe. Începe rebeliunea...

E limpede că Antonescu nu a voit să-i oprească pe legionari de pe calea primejdioasă care ducea, inevitabil, la o ciocnire singeroasă cu armata.

După convorbirea cu Hitler de la Salzburg, i-ar fi fost ușor să decapiteze Garda de Fier sau, mai simplu, să transmită grupului Sima opiniile Führer-ului; și în primul caz, și în cel de-al doilea, rebeliunea nu s-ar mai fi produs. Dar în ambele cazuri el nu și-ar mai fi atins obiectivul principal: acela de a se debarasa complet de gardă. Antonescu s-ar fi ales

doar cu o nouă declarație de loialitate, dar regimul ar fi rămas în continuare bicefal. Iar dacă Antonescu s-ar fi răfuit numai cu grupul Sima, i-ar fi rămas pe cap, ca primejdioasă moștenire, mișcarea legionară, care ar fi născut din rîndurile ei noi pretenedenți la rîvnitul post de „conducător”.

Antonescu nu mai voia să aibă lîngă el Garda de Fier nici cu Sima, nici fără Sima. De aceea, biziindu-se pe sprijinul militar, avînd în buzunar firmanul dat de Hitler, el a acționat nu în vederea evitării rebeliunii, ci, dimpotrivă, pentru ațîțarea legionarilor, provocîndu-i, prin măsurile adoptate, să-și accelereze pregătirile și să încerce o lovitură de stat.

Cercurile conducătoare ale celui de al III-lea Reich, inclusiv Hitler, fuseseră la timp și operativ informate asupra divergențelor dintre Antonescu și Sima, atît de către legația Reich-ului și, personal, de către Fabricius, cît și prin rețelele Gestapo-ului și Abwehr-ului. Dar informațiile primite din România nu le-au dat, se pare, o imagine exactă, asupra profunzimii acestor divergențe și, îndeosebi, asupra evoluției spre un conflict armat, devenit iminent în ianuarie 1941. Documentele atestă că declanșarea rebeliunii, survenită la o săptămînă numai după întrevvederea Hitler-Antonescu, a provocat surpriză la Berlin. Așa se explică, printre altele, șovăiala și relativa întîrziere cu care Hitler s-a hotărît să-și pună trupele la dispoziția lui Antonescu — fapt interpretat greșit de unii autori ca un semn că cercurile hitleriste nu ar fi fost încă decise pe cine să susțină.

Cronica tragică

Istoriografia va elucida, treptat, multiplele probleme și implicații ale epocii de care ne ocupăm. Deocamdată, folosind datele de care dispunem, să reluăm firul națiunii de acolo de unde l-am întrerupt.

La 21 ianuarie, după cele petrecute în localul Siguranței, Horia Sima dă ordin pentru deschiderea ostilităților. Conform dispozițiilor primite, grupurile de legionari se adună în grabă la sediul central sau la sediile de sectoare, unde primesc instrucțiuni, arme și muniții. După ora 11, gardiștii trec la ocuparea Prefecturii Poliției Capitalei, a Primăriei sectorului Albastru, a unor ministere și instituții.

Cazarma gardienilor publici din spatele palatului Președinției Consiliului de Miniștri, unde se afla Antonescu, devine un important punct de concentrare a rebeli-

materiu, împușcate în pădurile din jurul Capitalei, pe străzi și pe șosele publice sau în locuințele lor. La sediile și domiciliile legionarilor se adună cantități uriașe de mărfa și obiecte jefuite din magazine, instituții, case particulare. Echipa specială incendiază cartiere întregi din Capitală. Legiunea este cuprinsă, literalmente, de nebunia distrugerii, spre consternarea și revolta poporului, pentru care acest spectacol apărea ca ceva odios și fără precedent.

Pînă la amiază, țara este lăsată la discreția bandelor gardiste. Armata, care clocotește de minie, are ordin să nu acționeze, deoarece Antonescu vrea ca țara să fie adusă „pe marginea prăpastiei”, pentru a apărea în postura „salvatorului” de ultimă oră și a se debarasa de rivali. Legionarii profită din plin de această inactivitate, prind tot mai mult curaj, se consideră deja învingători. Iașinski (subsecretar de stat la Finanțe) ajunge să-i urle la telefon lui Antonescu „să-și bage mințile în cap și să-și retragă trupele”.

Se temea, oare, Antonescu de o ciocnire între armată și legionari care să aibă drept urmare totala distrugere a cămășilor verzi?

Abia în cursul după-amiezii, Antonescu hotărăște să treacă la reprimarea fiarelor dezlănțuite. Armata primește ordin să lichideze cuiburile de rezistență gardiste. Pînă la căderea nopții, în decurs de numai cîteva ore, sînt reocupate cazarma gardienilor publici, sediul legionar din strada Romei, Prefectura Poliției Capitalei, Siguranța, sediul legionar din Alea Vulpache, casa Malaxa și majoritatea punctelor deținute de rebeli în București și în localitățile din provincie. În fapt, rebeliunea este zdrobită de armata română fără dificultăți sau pierderi deosebite, ceea ce îl determină pe Antonescu să nu mai solicite trupele Wehrmacht-ului — care au primit între timp ordin să-l sprijine împotriva rebelilor.

În cursul nopții de 22 spre 23 ianuarie armata își suspendă acțiunile. Acum, cînd soarta Gărzii de Fier fusese pecetluită, se pun în mișcare o serie de reprezentanți ai Reich-ului, care au susținut pe acusurs planurile lui Sima; ei încearcă, zadarnic de altfel, să impună o nouă „conciliere”, ceea ce ar echivala cu salvarea grupului Sima și, în general a mișcării legionare. Deosebit de activ se dovedește, în acest sens, Hermann Neubacher; demersurile lui sînt în flagrantă contradicție cu dispozițiile primite, în aceeași noapte, de la Berlin și care arătau că „întrucît între generalul Antonescu și

Legiune a curs sînge, nu mai este loc pentru jumătăți de măsură”, și recomandă lui Antonescu să proclame imediat starea excepțională, să-i aresteze pe rebeli, să preia conducerea gărzii și să constituie un cabinet alcătuit din legionari devotați lui? Antonescu refuză tratativele de „conciliere”.

Tot în noaptea de 22 spre 23 ianuarie, conducerea Gărzii de Fier încearcă să obțină sprijinul regelui Mihai pentru un „arbitraj” de ultima oră. În acest scop, doi fruntași legionari pleacă la Sinaia, unde se afla regele, stabilind mai întîi contact cu unii aghiotanți regali, membri ai gărzii, și apoi cu Mihai, descriind cum sînt reprimati rebelii. Regele Mihai se arată foarte înduioșat de soarta rebelilor, și după ce tonă noaptea stă la taifas cu cei doi emisari, în zori pornește spre București. Nu i-a fost însă dat să ajungă prea departe. Probabil informat de vreun agent al său din anturajul regelui, Antonescu ordonă trupelor din localitățile înșirate pe șoseaua București-Sinaia să-i atîină calea și să-l întoarcă de unde plecase. Așa se face că la Cîmpina cele patru automobile care alcătuiesc cortegiul regal sînt întîmpinate de cordoane de soldați care, politicos dar ferm, transmit regelui ordinul dat de Antonescu. Mihai, deși profund nemulțumit, trebuie să se supună⁸.

Văzînd că totul este pierdut, Horia Sima semnează, la ora 5 din dimineața de 23 ianuarie, un ordin de încetare a rebeliunii. Textul ordinului este dictat de Neubacher, care speră în felul acesta să salveze ce se mai poate salva din mișcarea legionară. Urmează predarea armelor și evacuarea clădirilor ocupate, în majoritatea cazurilor fără incidente notabile. Grupurile masive de rebeli sînt transportate, sub paza detașamentelor militare, la diferite cazărmi și închisori.

În teacă n-a mai rămas decît o singură sabie: Antonescu.

De la regimul legionar la dictatura militară

Imediat după rebeliune, Ion Antonescu a încercat să înghesbe un cabinet alcătuit din virfurile reacționare pro-

⁷ Arhiva Institutului de studii istorice și social-politice de pe lângă C.C. al P.C.R., fondul 10, dosarul 9 G, fila 56.

⁸ Biblioteca Academiei Republicii Socialiste România, Arhiva familiei Brătianu, Mapa V, mss. 63, Memoriile Sabiniei Cantacuzino, fascicula ianuarie 1941, filele 14-20.

hitleriste ale armatei și din elemente fasciste sau profasciste recrutate din vechile grupări politice, care să asigure o bază mai largă regimului. Această încercare a eșuat, în parte datorită contradicțiilor dintre grupările „invitate” să participe la guvern, în parte din cauza prudenței manifestate de unele partide și persoane, care își dădeau seama că riscuiau să se compromită definitiv prin participarea la un regim odios, pus în slujba lui Hitler. Văzînd aceasta, Antonescu recurge la ceea ce el numea „ultima carte”: dictatura militară. Trăsăturile noului regim au fost analizate detaliat în alte studii și nu este necesar să stăruim aici asupra lor⁹.

Documentele elaborate de conducerea Partidului Comunist Român în acea vreme au dat explicații aprofundate cauzelor conflictului dintre Antonescu și Sima, declanșării rebeliunii și înălturării definitive a Gărzii de Fier de la guvern. Dintre aceste documente, rețin în mod deosebit atenția Circulara adresată de Comitetul Central al P.C.R. organizațiilor de partid imediat după rebeliunea legionară și ampla broșură apărută la 26 februarie 1941 sub titlul „De la regimul legionar la dictatura militară”. Caracterizînd regimul antonescian-legionar ca un regim fascist-terorist aservit Reich-ului, a cărui politică criminală abătuse cumplite suferințe și jertfe asupra poporului român (lichidarea rapidă a tuturor drepturilor și libertăților democratice, înrăutățirea situației economice a maselor și, în general, dezorganizarea economiei naționale, introducerea armatei de ocupație hitleriste pe teritoriul țării noastre, aservirea economică și politică a României față de Reich-ul nazist, declanșarea unei terori deșănțate etc.). Circulara Comitetului Central al P.C.R. sublinia că dictatura militară în frunte cu Antonescu avea să continue „politică de jefuire, infometare și teroare contra poporului muncitor”. creîndu-se totodată primejdia aruncării țării în „războiul imperialist străin”¹⁰. Referindu-se la cauzele rebeliunii gardiste, în broșura citată se spunea printre altele: „Care

sînt cauzele care au dus la iureșul sîngeros din zilele de 21-23 ianuarie? Comitetul Central al partidului comunist a arătat poporului român, în platforma sa de luptă că guvernul legionar a adus țara în patru luni de guvernare într-o situație catastrofală”. Legionarii „au paralizat industria, comerțul și transporturile, au dezorganizat întreaga viață economică a țării”. De fapt, „s-au format două cîci în conducerea regimului legionar: pe de o parte, elica generalului Antonescu [...] pe de altă parte, conducerea centrală a Gărzii de Fier în frunte cu comandantul său Horia Sima, sprijinită pe capitaliștii și moșierii cei mai șovîni și huligani...”¹¹ Chemînd la luptă toate forțele patriotice, în încheierea broșurii se spunea: „Partidul Comunist din România e gata să colaboreze cu toate persoanele și grupele politice care vor să lupte pentru cucerirea revendicărilor celor mai vitale ale maselor populare”¹².

În perioada următoare, deși a primit grele lovituri datorită terorii sălbatice declanșate de regimul antonescian și de hitleriști, partidul comunist și-a perfecționat continuu programul și tactica de luptă, militînd neabătut pentru concentrarea tuturor forțelor vii ale națiunii în vederea redobîndirii libertății și independenței poporului nostru. „Meritul nepieritor al partidului nostru comunist — subliniază tovarășul Nicolae Ceaușescu — este că, în pofida greutăților, a terorii fasciste, dînd glas frămîntărilor și aspirațiilor uriașei majorități a populației țării, a știut să unească în jurul său cele mai largi forțe democratice și patriotice, afirmîndu-se ca un adevărat catalizator al voinței și intereselor poporului”¹³.

Anii de jug fascist, anii tîrîrii țării în războiul hitlerist, au constituit, incontestabil, cel mai întunecat capitol al istoriei contemporane a României. Dar ei au fost, în același timp, ani de luptă eroică pentru apărarea dreptului nostru la existență liberă, ani în care poporul român, în frunte cu eroicul partid comunist, și-a adus tributul său de jertfe și suferințe pentru curmarea, cu un ceas mai devreme, a barbariei fasciste.

⁹ Ion Popescu-Puțuri: „Principalele trăsături ale regimului politic din România în perioada dictaturii militare-fasciste și agresiunii hitleriste”, în vol. „Din istoria contemporană a României”, București, Editura Științifică, 1965, p. 73 și urm.

¹⁰ Arhiva Institutului de studii istorice și social-politice de pe lângă C.C. al P.C.R., cota A XXV — 3, inv. 1115.

¹¹ Arhiva Institutului de studii istorice și social-politice de pe lângă C.C. al P.C.R., cota Ab XXV — 3, inv. 1121.

¹² Ibid.

¹³ Nicolae Ceaușescu: „România pe drumul construirii societății socialiste multilaterale dezvoltate”, vol. 4, Editura Politică, 1970, pp. 369-370.

Să lăsăm faptele să vorbească

nașii...

Alexandru Vaida-Voievod:

„...eu sint, domnilor generali, complice la crearea aceluia program (cel legionar—n.r.) și sint astfel nașul Gărzii de Fier”

(Din depozitia sa la procesul asasinilor lui I. G. Duca — martie 1934)

atentatorilor

Corneliu Zelea Codreanu și n-au avut de-a face cu ideea de a crea un partid de el și organizația lui la combaterea obiectivă în masă a comunismului.

D. Vaida Voievod, spune apoi că de ce el însuși a contribuit la creșterea numărului Gărzii de Fier, făcându-a să renunțe la un antisemitism negativ, iar pe de altă parte îndreptând atenția organizației spre combaterea comunismului și a curentelor dizolvante, dă se considera ca părintele spiritual al Gărzii de Fier, ba mai mult ca naș al acestei organizații.

Intreaga presă a vremii a publicat depozitia lui Vaida-Voievod la procesul Gărzii de Fier (martie 1934)

VASILE GR. BOBOCESCU

La 10 decembrie 1933, guvernul prezidat de I. G. Duca dizolvase Garda de Fier, spre satisfacția unor cercuri largi ale opiniei publice românești. S-au ridicat însă și „glasuri de protest”. Peste măsură de indignați s-au arătat Iuliu Maniu, Al. Vaida-Voievod, Alexandru Averescu, care și-au exprimat astfel simpatia față de gardiști. Gh. Brătianu considera și el măsura „o greșeală din cele mai grave”, iar Sever Bocu intervenea în favoarea legionarilor și cerea regelui să nu îngăduie „scăderea catastrofală a prestigiului nostru de stat” (prin dizolvarea gărzii — n.r.) (!)

Ministri care subvenționează...

La 29 decembrie 1933, cavalerii pistolului se răzburau împotriva interzicerii mișcării lor: Duca murea împușcat de legionari pe peronul gării Sinaia¹. Țara întreagă a fost cutremurată de această crimă odioasă. Dar iată că, în martie 1934, când s-a judecat procesul care a adus în boxă și pe autorii morali ai asasinatului — C. Z. Codreanu, Zizi Cantacuzino, Mihail Stelescu, Nae Ionescu ș.a. — în apărarea lor au venit să depună o seamă de cunoscuți politicieni burghezi din acei ani. Să-i amintim, printre martorii apărării, adevărați „îngeri păzitori” ai criminalilor din boxă, pe Iuliu Maniu, Ion Mihalache,

¹ Vezi „Magazin istoric” nr. 3/1967.

Fișele care urmează prezintă succint pe câțiva dintre politicienii burghezi care au favorizat activitatea sclerată a legionarilor, folosind-o pentru atingerea țelurilor lor reacționare. Între conducătorii unor partide burgheze și căpeteniile legionare s-au stabilit relații de strînsă „conlucrare”, care au evoluat pînă la alianțe politice fățișe. Unele cercuri burgheze influente au urmărit să utilizeze Garda de Fier ca forță de șoc împotriva mișcării muncitorești și a Partidului Comunist Român. Semnalul de alarmă tras în primul rînd de către partidul comunist avea să contribuie la trezirea conștiințelor, chiar și a unor adversari ai mișcării comuniste, dar care vor înțelege cu timpul rațiunea superioară a acestui brav partid al elasei muncitoare.

Dintre oamenii politici burghezi s-au ridicat și adversarii ai legionarilor: Gr. Iulian, N. Lupu, I. G. Duca, V. Madgearu, N. Iorga, V. Iamandi, A. Călinescu etc. Pericolul fascismului a angajat în luptă multe conștiințe lucide și nu puțini au fost cei care au plătit cu viață curajul lor...

Nici politicienii citați în fișele ce urmează nu s-au identificat în vederi cu gardiștii, — unii erau de pildă adepți ai parlamentarismului burghez sau susțineau o orientare spre Anglia și Franța. O parte dintre aceștia nu au susținut constant pe legionari, ci numai în acele momente cînd îi puteau utiliza în lupta pentru putere, împotriva unui alt partid politic sau a Palatului; mai mult, sprijinindu-i într-o etapă, ei au cerut reprimarea lor atunci cînd creșterea forței gardiste începuse să-i neliniștească sau să le încurce socotelile. Dar aceasta nu le mîtșorează cu nimic vina.

În sfîrșit, printre cei care au jucat un rol nefast în încurajarea sau tolerarea Gărzii de Fier s-au numărat și alți politicieni, în afara celor menționați în articol: I. Gigurtu, M. Mănoilescu, I. Inuleț, și, firește, Ion Antonescu. Exemplele ce se dau nu au deci pretenția de a fi exhaustive, ci, pe cît se poate, semnificative.

D. R. Ioanitu din Partidul Național-Tărănesc, pe Gh. Brătianu și C. Hentzeșcu din partidul liberal-georgist, pe C. Argetoianu și Alexandru Averescu, amîndoi șefi de partide politice.

Într-o cîrțuie publicată în 1936, C. Z. Codreanu își amintește cu recunoștință de sprijinul primit de la Vaida-Voievod în anul 1930: „Acum pregăteam această acțiune anticomunistă [...] m-am prezentat în audiență la Vaida-Voievod, pe atunci ministru de interne. M-a reținut trei ore [...]. A înțeles din primul moment despre ce este vorba”. Președintele organizației P.N.T. din Moldova, N. Costăchescu, a dat mai întîi o explicație a acestei atitudini: „D-l Vaida n-a făcut, în definitiv, decît încercarea de a abate mișcarea lui Corneliu Codreanu împotriva comunismului”.

Un alt fruntaș legionar mărturisea următoarele despre sprijinul primit de Garda de Fier din partea unor politicieni burghezi: „În istoria partidelor politice din România, Garda de Fier nu a luat o dezvoltare dintr-o necesitate de stat, cît mai ales din luptele duse între partide, care au întrebuințat tot felul de mijloace, atît pentru denigrarea partidelor adverse, atît și pentru crearea unor greutăți pentru partidele de la guvern, sprijinind mișcarea legionară [...] Astfel, partidele sprijineau cu bani și moralmente indirect partidul «Totul pentru țară» și-i creau chiar situații care primejduiau siguranța statului. Astfel, fostul prim-ministru Vaida a dat diverse sume de bani legionarilor prin Tăzlaşanu, iar fostul ministru de interne Inuleț a dat bani, de asemenea sub

formă de ajutor [...]. Aceasta era situația în mare și datorită ei Garda de Fier s-a bucurat tot timpul de posibilități financiare care sînt o taină numai pentru mulțime. Inconștiența acestora a dus Garda de Fier la dezvoltarea cunoscută, cînd nici partidele politice nu o mai puteau stăvili.

Chiar în noaptea dizolvării Gărzii de Fier de guvernul Duca, Gabriel Marinescu (areflectul poliției Capitalei — n.r.) a avizat pe Codreanu că va fi arestat (subl. a.). Tot el l-a informat că Duca s-a opus ca regele Carol II să-l primească în audiență, fapt ce a determinat pe Codreanu în conceperea atentatului contra lui I. G. Duca”.

Vaida-Voievod a organizat represii sîngeroase contra muncitorilor care cereau îmbunătățirea condițiilor de trai, în timp ce gardiștilor le trimitea fonduri pentru propagandă. O mărturisire a sa din 1934: „Eu însumi am contribuit la controlarea țelurilor Gărzii de Fier [...] îndreptînd atenția organizației spre combaterea comunismului și curentelor dizolvante”. Iar doi ani mai tîrziu, la o întrunire din Brăila, el declara, în aplauzele legionarilor, că se considera „elevul lui Hitler și al lui Mussolini”.

Bătrînul vicelan, tînărul tumultuos

Colaborator și confident al regelui Carol II, Constantin Argetoianu a fost omul combinațiilor politice. Cu toate acestea, partidul său, Uniunea Agrară, izbutea cu greu să cucerească cîteva locuri în Parlament, cu prețul unor mari „sacrificii” bănești.

Între gardiști și Argetoianu — partizan al unui regim autoritar, de dreapta, susținut de marea oligarhie financiară — au existat

* „Marșuri legionare”, în diferite provincii ale țării, pentru stăvilirea mișcării comuniste (n.a.)

multe „afinități”, care au dus la acțiuni organizate în strînsă colaborare.

Regele Carol II s-a servit ani la rînd de bătrînul politician veros pentru a utiliza mișcarea legionară în scopul slăbirii partidelor politice burgheze, ceea ce îi netezea drumul spre dictatură personală. Și, bineînțeles, cu acest prilej, Argetoianu nu-și uita interesele. În amintirile sale, el notează cu candoare: „După cum se vede, n-am făcut altceva decît să păstrez un vog contact cu o grupare pe care o socotesc interesantă și pe care mai socotesc că ar fi bine să o pot canaliza și întrebuința ca masă de manevră în ziua în care regele se va hotărî, dacă se va hotărî, să facă și el ce trebuie”.

Gheorghe Brătianu era un simpatizant fățiș al legionarilor, deși li se socotea „superior”. El cerea „bătrînilor” să fie plini de înțelegere față de „năzuințele unei tumultuoase ale tineretului de astăzi”, referindu-se în mod evident la huliganii gardiști. Gruparea lui, desprinsă din Partidul Național-Liberal, gravita spre extrema dreaptă, iar unii dintre fruntașii săi, ca Mihail Sturza, s-au și înrolat ulterior în mișcarea legionară. Pe plan extern, liberalii georgișii erau, ca și legionarii, admiratori ai fascismului german și italian, și totodată adversarii înverșunați ai politicii externe inițiate atît de salutar de N. Titulescu, politică de largă securitate europeană, pînă la apropierea de Uniunea Sovietică. Cît despre șeful partidului, el visa la instaurarea unei dictaturi de dreapta, de tip salazarist. Ar fi vrut să ajungă în fruntea ei, bizuindu-se pe sprijinul gardiștilor și al Germaniei naziste. Dacă „visul” nu i s-a realizat, nu e mai puțin adevărat că s-a numărat printre cei care au favorizat drumul spre putere al Gărzii de Fier.

Pe față și în secret

O notă a Siguranței din aprilie 1937, menționa în mod expres că, în eventualitatea dispariției lui Codreanu, organizațiile legionare urmau „să se orienteze spre d-l Maniu”. Cu un an mai tîrziu, la începutul lui 1938, în cadrul unei întîlniri secrete, Maniu și Codreanu au luat hotărîrea că „în caz de suprimare a unuia dintre cei doi șefi, partizanii celui dispărut să urmeze necondiționat pe șeful rămas, pentru a se păstra unitatea și tăria blocului”.

Dacă Codreanu avea vorbe de laudă pentru Maniu, nu-i mai puțin adevărat că și fruntașul național-tărănist s-a exprimat în ditirambe despre „căpitan”. Vorbind la procesul acestuia, din mai 1938, Maniu ridica în slavă „tenacitatea” și „perseverența” lui Codreanu, dîndu-i asasinului lui Maniu și căpeteniei bătușilor certificat de „onorabilitate”.

La 5-6 noiembrie 1937, o altă notă a Siguranței arăta că fruntașii național-tărăniști ardeleni, aflați sub dominația lui Ma-

„Spune-mi cu cine te-nsotești, ca să-ți spun cine ești” 1937: trei aliați electorali (Iuliu Maniu, Corneliu Zelea Codreanu, Gh. Brătianu)

niu, hotărîseră să saboteze un eventual guvern Mihalache, printr-o altitudine obstrucționistă în Parlament, **confind și pe sprijinul deputaților gardiști**. „D-l Maniu, care ține să ducă această luptă [...] cu concursul Gărzii de Fier, speră să obțină succesul dorit de multă vreme”. Totul era să se evite ca „d-l Mihalache să se întorească la șefie”. Pînă la urmă, acesta a înregistrat un eșec în tentativa de a forma un guvern sub conducerea sa, iar Maniu a revenit la conducerea P.N.T., încheind cunoscuta alianță electorală cu Garda de Fier (vezi „Magazin istoric” nr. 9/1970), un așa-zis pact de „neagresiune”, la care au aderat C. Argetoianu și Gh. Brătianu. „Paza” și „ordinea” la multe întruniri ale fruntașilor maniști erau asigurate de bătușii legionari. Pactul de „neagresiune” a fost însoțit de înțelegeri secrete, care au consacrat o strînsă colaborare.

În timp ce Armand Călinescu cerea regelui, în audiența din 13 martie 1938, „îlchidarea imediată a gardismului, prin arestarea lui C. Codreanu și a tuturor fruntașilor legionari”, Maniu declara la procesul lui C. Z. Codreanu din 23-25 mai 1938 că „a întins cu plăcere mina” căpeteniei legionare, un om cu calități „foarte rare în viața noastră politică”, se indigna de acuzația, perfect

înțeleasă, ca i se adusesse lui Codreanu, de a fi un agent în slujba unei puteri străine și făcea această declarație uluitoare: „Toate partidele, și al domniei-sale și al nostru, sintem patriotice, care vrem binele țării — și domnia-sa și noi, fiecare pe calea pe care o socotește mintea sa”.

La sfârșitul anului 1938, regimul carlist l-a lichidat pe Codreanu, după ce o vreme cochetase cu el; Maniu i-a cerut atunci noii căpetenii gardiste, Horia Sima, să „respecte” înțelegerea secretă încheiată cu fostul șef, lăsând pe legionari să se încadreze

în Partidul Național-Tărănesc. Dar noul șef legionar își avea propriile sale ambiții, nu era „parolist” și... a refuzat.

Iuliu Maniu a compărut și în procesul autorilor rebeliunii legionare, depunând că martor pentru unul dintre cei mai sinistri criminali: ministrul legionar C. G. Petrovicescu.

Relațiile „de bună înțelegere” au continuat și după 23 August 1944, cînd politicienii țărăniști au încercat să salveze și să utilizeze rămășițele Gărzii de Fier. Dar roata istoriei nu mai putea fi întoarsă...

ARHIVELE CONFIRMĂ

Numeroase documente și mărturii consemnate și comentate de cercetătorii istoriei politice interbelice românești au stabilit o anume contingență în raporturile dintre liderul Partidului Național-Tărănesc, Iuliu Maniu, și căpetenia legionară, Corneliu Codreanu [vezi, de exemplu, articolul „*Doi aliați electorali: Maniu-Codreanu*”, din „Magazin istoric”, nr. 9/1970 și articolele despre Garda de Fier din nr. 11 și 12/1970].

O recentă cercetare în arhivele oficiale britanice ne-a relevat existența unui interesant document inedit cu privire la atitudinea lui Maniu în timpul procesului lui Corneliu Codreanu, în vara anului 1938. E vorba de un raport diplomatic, interesant și lucid în multe din relatările sale. Autorul său — Sir Reginald H. Hoare, ministrul Marii Britanii în capitala României, Reginald Hoare și-a scris și expediat raportul la 3 iunie 1938, el a sosit la Foreign Office la 9 iunie și a fost descifrat în zilele următoare [Public Record Office — Doc. nr. 79 — R. 5431/9/37 Tg. nr. 202, Bucharest, June 3, 1938].

Descriind desfășurarea procesului Codreanu, diplomatul englez arată: „Apărarea a fost tratată cu indulgență și amabilitate, permițîndu-i-se citarea oricăror martori a dorit. Dintre ei, cei mai importanți au fost Iuliu Maniu, fostul prim-ministru național-tărănist, și generalul Antonescu, care a deținut postul de ministru al Apărării Naționale în guvernul precedent [Goga-Cuza — n.a.]”.

Referindu-se la depoziția președintelui P.N.T., Reginald Hoare, relatează: „D-l Maniu a încercat să certifice că, deși există o mare diferență între concepțiile sale politice și cele ale lui Codreanu, o națiune nu poate exista fără o solidă bază a moralității creștine, pe care el a găsit-o la Codreanu”. Diplomatul britanic comentează: „O foarte curioasă deducție în legătură cu un om care a comis un asasinat și este moralmente răspunzător pentru alte trei” [subl. a.]”.

În finalul raportului său, R. Hoare apreciază că „această organizație teroristă [Garda de Fier — n.a.] a fost totdeauna străină caracterului românesc”, ceea ce a făcut ca sentința, condamîndu-l pe Codreanu, să nu provoace cîtuși de puțin tulburări sau opoziții.

Un alt document, găsit în aceleași arhive și aparținînd tot ministrului britanic la București, aduce o nouă probă la atît de încărcatul dosar al presiunilor exercitate de puterile fasciste asupra României în perioada premergătoare celui de-al doilea război mondial. Este vorba de una din repertatele încercări și manevre de propulsare pe scena politică românească a agenturii hitleriste care era Garda de Fier.

Iată documentul [Public Record Office — nr. 198 — R. 10 071/3 123/67 Tg. nr. 101, Bucharest, December 14, 1938]: „Secretarul Legației italiene a informat azi după-amiază pe unul dintre colaboratorii mei [ai lui R. Hoare — n.a.] că ministrul Germaniei, care s-a înapoiat azi din Germania (vezi telegrama mea nr. 352), a comunicat ministrului italian că guvernele german și italian care anterior căzuseră de acord asupra ridicării statutului oficilor lor diplomatice la București, vor anunța guvernul român că în prezent nu intenționează să mai adopte această măsură. Secretarul [Legației italiene — n.a.] a afirmat că această decizie a guvernului german se datorește în întregime nemulțumirii sale față de acțiunea împotriva Gărzii de Fier. În timp ce Italia nu a făcut decît să-și urmeze partenerul din Axă”.

Într-o succesiune care sporește de la an la an acumularea mărturiilor de mai mare sau de mai restrînsă rezonanță cercetate în arhivele de peste hotare, cele semnalate completează fondurile de documentare asupra atît de agitatei și zbuciumatei perioade a deceniului patru, perioadă în care poporul român, asemenea altor popoare europene, a cunoscut urgia fascistă.

Cristian POPIȘTEANU

La izvoarele actualității

VULTURUL

o milenară navă cosmică

J. P. DE SOUZA

profesor la Universitatea din Bombay-India

Vehicul al zeilor și răpitor de femei

**NU ȘTIU CINE A DENUMIT
MODUL CARE A DUS PRIMII
OAMENI PE SOLUL LUNAR „VUL-
TURUL“. ÎN ORICE CAZ, CONȘTI-
ENT SAU INCONȘTIENT, RESPEC-
TIVUL A DAT DOVADĂ DE UN RE-
MARCABIL SIMȚ ISTORIC.**

Într-adevăr, viziunea omului dus de vul-
tur spre înaltul cerului sau zburînd spre
astre prefăcut într-o astfel de pasăre, era
foarte răspîdită în era pe care am pu-
tea-o numi „preștiințifică“. E drept, Aristot-
fan a cam luat peste picior zborul uman în
văzduh, trimițîndu-și eroul spre nori călare
pe un... cărăbuș; dar visul nu s-a spulberat,
în ciuda ilustrului autor de comedii din
Atena și a generat multe mituri și multe
opere de artă. Aceasta, deși presupusele
escapade cosmice de altădată nu erau decît
jocuri ale fanteziei.

Dar oare din ce pricină și-au închipuit
cei vechi că tocmai vulturul ar putea să ri-

dice făptura umană în spațiul cosmic? Pentru că el este prin excelență pasărea cerului: locul său preferat sînt înălțimile inaccesibile, zborul îl duce mai sus decît pe celelalte păsări, el pare să urce „spre soare” și să se piardă în țaria boltii. De aceea, vulturul a devenit un vehicul al zeilor solari și cerești, cum erau Zeus la greci, Jupiter la romani și Vișnu la hinduși.

Simbol al cerului, îl aflăm gravat pe o tavă de argint sasanidă, aflată actualmente la Muzeul Ermitaj din Leningrad. Cu aripile larg întinse, el duce în spate o femeie goală, ai cărei sîni sînt două rodii. Învățații au recunoscut în acest personaj pe Anahita, zeița iraniană a fecundității; dar Anahita era în același timp personificarea astrului dimineții, Venus. Motivul poate fi deci considerat, de asemenea, ca reprezentînd cerul, căci vulturul „îmbrățișează” cea mai frumoasă dintre planete. Desenul este din epoca sasanidă, dar ideea de a asocia o pasăre cu o zeitate astrală aparține mileniului II î.e.n. ba, chiar mai probabil, mileniului III î.e.n.

Cea mai maiestuoasă dintre păsări transporta de pe Terra spre boltă eroi și regi, sau era trimisă de zei printre „muriitori” pentru a răpi femeile de care se îndrăgostiseră. Mitologiile sînt pline de asemenea povestiri.

Eșecul primului astronaut

Cel mai vechi dintre aceste mituri este, poate, acela al eroului mesopotamian Etan, care ar fi ajuns cel dintîi acolo „unde numai vulturii îndrăznesc să se înalțe”. Acest prototip al astronautilor moderni era al

Un vultur îl înalță spre cer pe Etan (mileniul III î.e.n.)

treilea rege al primei dinastii Kiș. Zborul l-a efectuat grație unui vultur, așa cum se povestește într-un poem fascinant, scris cu litere cuneiforme, pe tăblițe de lut, păstrat în biblioteca monarhului asirian Assurbanipal. Textul a fost publicat inițial în lucrarea *Geneza caldeenilor* de George Smith și completat ulterior de către alți specialiști.

Etan plecase în Cosmos pentru a găsi „planta fecundității”, de care avea nevoie pentru soția lui. Zeul Samaș l-a învățat, firește, pe Etan, să ceară concursul unui vultur, pe care mai întîi regele astronaut a trebuit să-l vindece de rănile pe care i le pricinuisese inamicul tradițional al acestuia — șarpele. O dată însănoșit, pasărea a consimțit să-l ridice pe Etan în slăvi, la zeița fecundității, buna Aștart.

Lucrurile s-ar fi petrecut astfel:

Deși împovărat de ani, Etan s-a încumetat să zboare. Și-a lipit pieptul de al vulturului și s-a prins cu minile de penele aripilor acestuia. Pe urmă, pasărea s-a ridicat fără zgomot — spre deosebire de navele cosmice de astăzi —, oferind pasagerului său spectacolul unei vaste panorame terestre; cu cit urca mai sus, marea și pămîntul se zăreau tot mai mici. În sfîrșit, a atins cerul și a trecut deasupra palatelor lui Anu, Enlil și Ea. Dar Aștart era și mai sus, și mai departe...

După o ascensiune de șase ore, Etan — cuprins de frică sau poate de amețeală — i-a cerut vulturului să se oprească și să-l readucă pe pămînt. Această parte a tex-

Vulturul lui Jupiter purtând pe împăratul roman Antoninus Pius spre boltă

tului este, din păcate, foarte deteriorată, totuși, reiese că aterizarea s-a încheiat printr-o catastrofă a „echipajului cosmic”.

Legenda are multe variante în regiunea mesopotamiană și în alte regiuni orientale, unde s-a răspândit sub diferite forme, Etan fiind reprezentat de pildă uneori călare pe vultur (și nu ținându-se de aripi), alteori înconjurat de oi și ciini — această ultimă împrejurare corespunzând cu faptul că Etan era considerat un „rege-păstor”.

În Iran, pe un impunător sigiliu, care ni s-a păstrat, deasupra unei femei care are serpi în loc de brate, se vede capul unui bărbat ce pare a fi Etan. Pe o cupă, tot din aur, datînd din mileniul II î.e.n., descoperită în 1958, un vultur în plin zbor ridică în aer o făptură omenească.

Tema zborului lui Etan este reluată și în legende mai recente, ca aceea a călătoriei lui Alexandru cel Mare. Printre numeroasele fapte miraculoase ce-i sînt atribuite acestuia, este amintită și micșorarea lui pînă la dimensiuni minuscule, ceea ce a permis unui vultur să-l poarte pînă în cer. De acolo, Alexandru a putut să măsoare întinderile uscatului, munților și mării — pe care avea să le străbată pentru a le cucerii.

Stranie coincidență

Un rege al Babilonului, Nemrod, a încercat prin mai multe mijloace să ajungă pînă la cer. Între altele s-a urcat într-un fel de ladă, la care a înhamat patru păsări gigantice, asemănătoare vulturilor. După ce a răstăcit o vreme prin spațiu, „vehiculul” s-a izbit de un munte, care s-a cutremurat înspăimîntător de forța loviturii.

În *Șah Nameh* — Cartea regilor — ma-

rea epopee iraniană, o altă legendă descrie de asemenea un transport cosmic. Regele Kai Kavus înhamă patru vulturi la cele patru colțuri ale carului său. Deasupra lor atîrnă bucăți mari de carne. Urmărind să ajungă la hrană, vulturii suie carul în aer. Mitul a fost adesea reprezentat în operele de artă care se inspiră din originalul sa-sanid.

Și în *O mie și una de nopți* străbat ecourile legendei lui Etan. Sinbad — Marinarul se leagă cu turbanul de ghearele unei păsări fantastice, ce seamănă cu un vultur. Aceasta se ridică atît de sus, încît eroul constată cu spaimă că pămîntul nu se mai vede, deoarece ajunsese la „hotarele cerului”. Pînă la urmă, totul se termină însă cu bine, pasărea aterizînd pe culmea unui deal. O altă călătorie a aceluiași erou pornește dintr-un oraș straniu, al cărui locuitori se prefăceau uneori în păsări și atunci începeau să zboare. Unul dintre aceștia, consimte să-l ia pe năstrușnicul marinar în cîrcă și să-l ducă mult dincolo de nori. În folclorul suedez, se relatează că Phenix-ul, pasărea soarelui, foarte asemănătoare vulturului, poartă într-o bună zi pe un adolescent spre „frumosul palat aflat la răsărit de Soare și la miazăzi de Pămînt”.

Mitul lui Etan își găsea expresie la Roma în apoteoza împăraților. Herodianos descrie înmormîntarea lui Severus, arătînd că ritul funerar a cuprins slobozirea spre cer a unui vultur menit să ducă acolo inima cesarului. Acest moment este reprezentat adesea în arta romană. Antonius Pius (138-161),

cu sceptrul în mână, apare și el pe o medalie de bronz, călare pe un vultur, care zboară maiestuos, sub privirile uimite ale întregii Rome.

În epopeea sanscrită „Mahabharata”, temă apoteoză este de asemenea prezentă: din porunca lui Krișna, inima unui războinic curajos este ridicată spre cer de pasărea fabuloasă.

Cît despre Zeus, divinitatea supremă a vechilor greci, mitologia îl reprezintă luînd înfățișarea unui vultur pentru a răpi pe

Tesătură de mătase tranland. Un vultur bicefal ridică un prinț spre cer, vegheat de doi lei înaripați

nimfa Thaleia. Scena este pictată în roșu, pe un vas găsit la Nola. Adesea artiștii greci au reprezentat și răpirea lui Ganimedea cu ajutorul vulturului lui Zeus. Frumusețea desăvîrșită a acestuia făcuse ca el să fie ales pentru a turna nectar în

cupele zeilor. Eneida lui Virgiliu istorisește și ea despre un finăr prinț pornit la vânătoare de cerbi: o pasăre trimisă de Jupiter se aruncă asupra lui, îl prinde în gheare și îl duce până în cer.

Multe capodopere s-au inspirat din tema aceasta. „Muritoarea” sau „muriurul” răpit de zei, prin intermediul păsării divine sau a divinității care temporar a luat chipul păsării, apar pe mozaicuri, basoreliefuri, vase etc.

Din secolul XII e.n. datează o operă foarte interesantă. Este vorba de o țesătură de mătase albă, pe care e reprezentat un vultur cu două capete ce ridică un finăr prinț spre înălțimi. Desenul e foarte complicat și cuprinde animale fantastice, printre care și lei înaripați.

Mitologia indiană istorisește legenda lui Vasu Uparișara, care și-ar fi „abandonat trupul”, pentru a se urca în cer. Dar acolo a provocat furia brahmanilor, contrazicându-i într-o dispută teologică și răzbușnarea lor a fost cumplită: din înălțimi a fost

Sfema cantacuzinească, cu vulturul bicefal (biserica Văcărești)

zvilnit în fundul unei prăpăstii pămîntene, după ce în prealabil fusese amarnic blestemat. Dar Vasu a continuat să-l adore cu umilită și Vișnu, pînă ce marele zeu s-a îndușoșat de suferința lui. Pasărea fabuloasă Garuda a fost pînă la urmă trimisă să vină în ajutorul nefericitului și docilă, a efectuat un „picaj” culegîndu-l pe Vasu din adîncurile exilului său.

Printr-o stranie coincidență, în miturile hinduse vulturul și Luna sînt într-o strînsă legătură. După Rig-Veda, Suparna cea „cu aripile frumoase” (un alt nume al lui Garuda) a adus oamenilor „sama”, băutura miraculoasă care dă înțelepciune și viață. Aceeași băutură s-ar găsi, conform legendei, și pe tărîmurile lunare.

Dar, vai! Luna, pe care modulul Vulturul a cunoscut-o — spre deosebire de pasărea mitică — nu este decît un corp ceresc arid, acoperit de praf.

Dar nu numai vulturul...

Eseistul José Patrocínio de Souza face, în articolul alăturat, unele considerații interesante privind prezența simbolului vulturului în idelle astronomice exprimate cu milenii în urmă de oamenii acelor timpuri. Asupra calităților pe care le are textul său nu insistăm, deoarece le-ați constatat la lectură.

Pasionat cercetător al simbolului amintit, Souza se lasă însă într-atît ispitit de fabulațiile descoperite, încît își face expunerea ca și cum nici n-ar exista alte simboluri, dintre care unele sînt cel puțin la fel de prezente în miturile și legendele antichității. Așa, de pildă, calul înaripat, hrănit cu jăratic pentru a prinde puteri, este tovarăș nedespărțit de drum al multor eroi de basme populare — ca la noi Făt-Frumos — pe care li ajută în diferite feluri.

Mai departe, într-o etapă mai avansată a aceluiași gînd, omul și-a imaginat zborul nu cu ajutorul păsărilor, ci prin imitarea acestora. O semnificativă aspirație spre înălțimi o sugerează legenda lui Icar, al cărui mit a devenit simbolul zborului.

În fine, ideea desprinderii de Pămînt și a călătoriei rapide îmbracă și forme „tehnice” — bineînțeles, primitive — în basmele și legendele popoarelor. Este cazul papucilor vrăjiti, al covorului fermecat, sau al cozii de mătură miraculoase. Firește, asemenea păreri naive asupra modalităților de zbor aveau să fie părăsite treptat, pe măsura înaintării în cunoaștere. O dată cu descoperirea forței aburului, de exemplu, au fost plasmuite în fantezie și primele mașini de zburat la care sînt înhămate aceste forțe. Iar falmoasa invenție chinезă „săgeata de foc”, bazată pe forța reactivă, avea să dea noi aripi imaginației astronomice, împunînd în legendă de astăzi vehicule de zbor dotate cu astfel de mijloace de propulsie (jilturi și calești zburătoare etc.).

Evident, simbolul vulturului își are valoarea și frecvența sa în dezvoltarea aspirației omului către cunoașterea tot mai avansată a lumii înconjurătoare. Totuși ar fi greșit să se aprecieze acest simbol ca unic sau prioritar. O tratare corespunzătoare îi va integra în mod necesar în seria de simboluri menționate, fără a diminua însemnătatea celorlalte.

Dumitru ANDREESCU
membru în Comisia de
Astronautică a Academiei R.S.R.

Un memoriu transilvănean din 1804

Colecția „Testimonia” — în care tinăra editură „Dacia” din Cluj intenționează să publice diferite texte vechi, cronici, izvoare narative, corespondență, memorii, mărturii documentare etc. sub îngrijirea unor valoroși specialiști — a debutat cu volumul încă un *Supplex Libellus romanesc*, editat și comentat de acad. D. Prodian. Este vorba de memoriul din martie 1804, în versiune românească, scris cu litere chirilice, aflat în colecțiile Academiei, originalul — probabil în limba germană — urmînd să fie căutat în arhiva confidențială a cabinetului imperial de la Arhiva statului din Viena.

Autorul manuscrisului-memoriu n-a putut fi stabilit cu certitudine. Documentul este semnat numai cu inițialele N.N.; acad. D. Prodian îl atribuie marelui cărturar care a fost Ion Budai-Deleanu.

Memoriul din 1804 se încadrează între momentele luptei naționale românești din Transilvania, care urmează mare-

lui act din anii 1791-1792. El este apreciat ca un nou moment de seamă al acelei lupte. Împărțit pe capitole și puncte, textul memoriului de față apare mai organizat, fiind, totodată, pătruns de viziunea unității de stat.

Memoriul are o mare valoare documentară. Textul românesc al documentului, care numără 181 de pagini, însoțit de 16 facsimile, este publicat în partea a doua a volumului, în transcriere cu litere latine.

Semnalam lipsa unui cuvînt introductiv la inaugurarea colecției „Testimonia”, din care cititorul ar fi putut afla, în mod autorizat, despre intențiile și planurile editurii privind noua colecție.

N. E.

Marele comandant de oști

O amplă documentare și un punct de vedere personal ca

racterizează recenta lucrare a medievistului Manole Neagoe consacrată glorioasei domnii a lui Ștefan cel Mare. Autorul analizează pe larg marile campanii purtate în vremea domniei lui Ștefan cel Mare, evidențind că ele au fost încununate de succes datorită atît geniului de mare comandant al voievodului, cît și organizării social-militare a țării, organizare care s-a deosebit de a altor state feudale și care a permis domnitorului moldovean să dispună de o oaste puternică și combativă.

Este de remarcă și faptul că autorul nu împărtășește părerea unor istorici în legătură cu caracterul puterii domnești, demonstrînd, cu ajutorul documentelor cunoscute pînă în prezent, că domnia lui Ștefan cel Mare a fost, de la urcarea pe tron și pînă la moartea voievodului, o domnie autorizată.

Prin informațiile și interpretările pe care le aduce, lucrarea lui Manole Neagoe Ștefan cel Mare, apărută în Editura „Albatros” în 1970, oferă încă o dată cititorului prilejul să fa cunostință de marile realizări și frămîntări ale secolului XV și să mediteze, cu îndreptățită mîndrie, asupra eroismului poporului român în lupta sa pentru independență și neatințare.

G. M.

Evul mediu în adevărata lui lumină*

Jacques le Goff, în lucrarea sa *Civilisation de l'Occident au Moyen Age*, ne înfățișează un ev mediu neidealizat, privit în adevărata lui lumină. Autorul ne amintește, între altele, că epidemiile de ciumă din secolele VI și XIV (543 și, respectiv, 1348) au adus pleirea aproximativ a unei treimi din populația de atunci a Occidentului.

* Jacques le Goff, *Civilizația occidentului medieval*, Editura științifică, 1970.

O editură din Köln, Schöbe Verlag, a publicat anul trecut lucrarea istoricului C. C. Giurescu, *Transilvanien. Ein Beitrag zur Geschichte Rumäniens*, consacrată mai ales rolului pe care l-a avut Transilvania în istoria României. După o prezentare a condițiilor geografice ale provinciei, foarte necesară cititorului străin, sînt tratate epoca dacică, cea a stăpînirii romane, continuitatea populației daco-romane în interiorul arcului carpatic, economia și cultura în aceste locuri, Transilvania ca factor politic etc. Menționăm că o lucrare cu conținut similar, *Transylvania in the History of Romania. A Historical outline*, a aceluiași autor, a fost publicată și de editura Garnstone Press din Londra.

Cărți sosite la redacție

Incendiiile au lăsat în urma lor orașe întregi transformate în adevărate ruguri (orașul Rouen a ars de șase ori între anii 1200 și 1225).

Fără îndoială, Occidentul medieval n-a prezentat numai acest tablou sumbru. Jacques le Goff demonstrează că evul mediu a fost și perioada unor personalități celebre, care au contribuit la progresul și dezvoltarea societății umane, a construcțiilor monumentale ce au rămas vestite până în zilele noastre, a unor mari valori pe care omenirea le-a creat în aceste secole.

Lucrarea, cuprinzând două mari părți: *Evoluția istorică și Civilizația medievală*, tratează, sub multiple aspecte, condiții materiale, stări sociale și politice, creații culturale — civilizația Europei occidentale și, în parte, centrale, în perioada cuprinsă între secolele V și XV. Autorul se ocupă, însă, în mod deosebit, de secolele X-XIV (din momentul constituirii societății feudale și până la intrarea ei în criză).

C. M.

Agonia păcii și începutul războiului*

Cartea istoricului polonez Henryk Batowski, profesor la

* Henryk Batowski, *Agonia păcii și începutul războiului*, 1939.

universitatea cracoviană Jagielloński, include două lucrări apărute în anii 1964 și 1967 sub titlurile: *Ultima săptămână de pace și Primele săptămâni de război*. Diplomația apuseană până la mijlocul lunii septembrie 1939. De altfel, acestea sînt și cele două părți ale lucrării, autorul aducînd noi și importante completare.

În prima parte se analizează forțele militare ale principalelor țări europene, sint caracterizați o seamă de oameni politici și diplomați — inclusiv români —, se trece în revistă situația internațională de la sfîrșitul lunii august 1939, urmărindu-se zi de zi și aproape oră de oră desfășurarea dramaticelor evenimente premergătoare izbucnirii conflagrației. Zilele cuprinse între 1 septembrie 1939 — cînd a început agresiunea hitleristă asupra statului polonez — și 17 septembrie — cînd autoritățile guvernamentale au părăsit țara — formează obiectul părții a doua a lucrării. Autorul analizează, printre altele, atitudinea diferitelor state față de evoluția evenimentelor.

Referitor la poziția țării noastre, prof. Batowski menționează că, în pofida presiunilor tot mai accentuate exercitate de cel de-al III-lea Reich, România nu a renunțat la politica de neutralitate pozitivă, „guvernul român dînd dovadă că dorește să aducă în continuare servicii

Poloniei“. În volum se fac numeroase trimiteri și referiri la o serie de lucrări și studii ale unor autori români (Ion Popescu-Puțu, Gheorghe Zaharia, Viorica Moisuc, Dumitru Tuțu și alții).

M. M.

Lagărele de prizonieri din Silezia Superioară*

Lucrarea istoricilor cehi Zdeněk Konečný și František Malinš prezintă, pe baza documentelor, condițiile de viață, mișcarea de rezistență în unul din marile lagăre hitleriste destinate prizonierilor de război de diferite naționalități, *Stammager*, situat la Cieszyn. Lagărul furniza brațe de muncă pentru regiunea industrială sileziană, atît în partea cehă cît și în cea poloneză; în timpul conflagrației mondiale această zonă prezenta o mare importanță pentru economia de război nazistă.

S. M.

* Z. Konečný, F. Malinš, *Obozy jenieckie na Gornym Slasku* Katowice, 1969.

Sintem la începutul unui nou an și îl cinștim cu o mărturisire. Dintre toate articolele numărului 1 am trimis textul acestei rubrici, în tipografie, cel din urmă. Motivul? Ne-am gândit, în redacție, dacă să menționăm un fapt coîncinzînd cu sfîrșitul anului 1970. Printre ultimele scrisori primite de la cititori în anul încheiat a fost și cea cu numărul 10 000. Deci, timp de 45 de luni, dintre sutele de mii de cititori, zece mii și-au așternut pe hîrtie părerile, criticile, observațiile, completările, nemulțumirile și întrebările, trimițîndu-le apoi revistei noastre. E o veritabilă revelație, de natură să ofere obiect de studiu sociologic în problema atracției pentru istorie a celor mai felurite categorii de cetățeni. Ni s-a părut cu deosebire tonic acest fenomen și, despărțîndu-ne înaintea sărbătorii de Anul Nou, am ciocnit în gînd și pentru colaboratorii anonimi sau neanonimi ai Poștei Redacției, dintre care aproape 2 000 au poposit în paginile acestea. Și nu greșim spunînd că, dacă în nici patru ani, se găsesc într-o țară — a noastră — zece mii de cititori care să scrie unei reviste cu specificul nostru înseamnă că dragostea de istorie este la mare preț.

Trăind o epocă de avînt material și spiritual fără precedent, românii se interesează de trecutul lor și al lumii cu sentimentul dreptului de a cunoaște. Este și acesta un semn al timpului de astăzi. Noi, redacția și atît de numeroșii noștri colaboratori, fie ei proeminențe personalități sau tineri cercetători, nu putem fi decît bucușori, socotîndu-ne mereu îndatorați acestui interes, acestei prețuiri și — de ce să nu spunem? — acestei călduri omenești pe care o simțim deschizînd plicurile ce ne sînt adeseate.

Să trecem așadar la

CORESPONDENTUL NR. 10 000

CONSTANTIN MARMELIUC din Suceava, str. Ana Ipătescu nr. 6, Bloc. D-1, Scara B, ap. 13, etaj. III, ne scrie că e de profesie muncitor tipograf: „Intrucît îmi place istoria, țin să mulțumesc din suflet inițiatorilor care au dat la iveală această revistă și totodată mulțumesc colectivului de redacție, tuturor colaboratorilor revistei, pentru strădania în munca de a scoate la iveală adevărate evenimente istorice care pînă acum nu se cunoșteau [...] Prin prezenta vă rog să binevoiți a insera în revista «Magazin istoric», cînd aveți posibilitatea, următoarele: întrucît îmi lipsesc din colecția mea personală numerele 1 și 3 din 1967, doresc să le achiziționez, întrucît poate sînt cititori sau abonați care nu au nevoie de aceste numere...”

Tovarășe Marmeliuc, numărul 10 000 pare a fi cu noroc; mulțumindu-vă pentru cuvintele frumoase și de imbold trimise, vă satisfacem dorința oferîndu-vă din colecția redacției cele două numere ce vă lipsesc, adăugînd la aceasta un abonament pe anul 1971. Ne-am notat și celelalte dorințe exprimate în ampla și interesanta dv. scrisoare.

Acum să lăsăm pe alți corespondenți să comunice celorlalți cititori informații și fapte care, deși locale și particulare, se adună pînă la urmă în șuvoiul cel mare al timpului. Noi ne vom face doar

Tovarășe Redactor ref.

Subișem salul. Marmeliuc Constantine din Suceava, str. Ana Ipătescu nr. 6, Bloc D-1, Scara B, ap. 13, etaj. III, mă scrie că e de profesie muncitor tipograf și mă rog să binevoiți a insera în Revista «Magazin istoric» cînd aveți posibilitatea următoarele: întrucît îmi lipsesc din colecția mea personală numerele 1 și 3 din 1967, doresc să le achiziționez, întrucît poate sînt cititori sau abonați care nu au nevoie de aceste numere și mă rog să binevoiți a insera în revista «Magazin istoric», cînd aveți posibilitatea, următoarele: întrucît îmi lipsesc din colecția mea personală numerele 1 și 3 din 1967, doresc să le achiziționez, întrucît poate sînt cititori sau abonați care nu au nevoie de aceste numere...”

Asa începe cea de-a 10 000-a scrisoare primită de redacția noastră

din cînd în cînd loc cu cite-o lămurire ori precizare, în convingerea că, dacă în vremele din corespondențele primite se strecoară o eroare, îndreptarea supărare n-are.

CRONICA POLIȚIEI BUCUREȘTENE

Statornicul nostru cititor IOAN LAZAROIU din Capitală a întocmit o fișă cronologică asupra instituției poliției, de-a lungul timpurilor, în București. Care sînt datele de reținut?

„Poliția Bucureștilor are un trecut de cîteva veacuri. Încă din sec. XVII-XVIII, paza și ordinea publică a Bucureștilor era încredințată lui Vel-Aga, dregător care avea, în calitate sa de cap al poliției Capitalei, atribuții foarte variate: el hotăra prețul obiectelor de îndestulare și supraveghea vânzarea mărfurilor din comerț. Tot el purta de grijă să nu se facă «vorbire rea despre domnie», controlînd în acest scop îndeaproape cafenelele și localurile publice. Oprea, de asemenea, deschiderea prăvăliilor la sărbători, ordona curățirea trotuarelor, podurilor, pietelor publice, puțurilor, măturarea coșurilor etc.

Ca șef al poliției Bucureștilor, avea în subordine pe zapci și străjeri, care făceau paza în posturi fixe sau prin patrulare. Pe la mahalale și periferii, funcționau diverse străji care primeau ordine, după timpuri: cînd de la Marele Spătar, cînd de la Vel-Aga.

Răufăcătorii erau aduși la închisoarea Agiei. De acolo erau transportați spre judecare la Tribunalul Special, prezidat de Vel-Aga. De atunci a rămas vorba: «Aga te bate, Aga te judecă», ceea ce însemna, pe înțelesul norodului, atotputernicia și arbitrarul poliției timpului.

Sub domnia lui Nicolae Vodă Caragea poliția comunală ia o serie de dispoziții privind igiena publică, măturarea coșurilor (pitacul din 22 august 1782), paza cafenelelor și a hanurilor, a podurilor și drumurilor din București, controlul străinilor. Îndeosebi erau reprimite «foarte cu asprime» îndemnul la răzmeriță și clevetirea contra domnului.

În 1831-1832, Bucureștii se împart în mai multe sectoare numite *vopsele*. Erau cinci vopsele și anume: roșu, albastru, galben, verde și negru. Fiecare vopsea forma o comisie, condusă de un comisar; fiecare comisie se împărțea în trei despărțiri, conduse de un subcomisar; fiecare despărțire se ramifica în mai multe mahalale, în frunte cu cite un epistat, un ajutor-epistat și trei vătășei. Bucureștii aveau în total 82 mahalale. Paza de noapte era încredințată dorobanților călări în număr de 40 și străjerilor, cite 400 pe noapte, puși la dispoziția Agiei de către proprietarii Capitalei.

În vremea domniei lui Gheorghe Bibescu, denumirea de «Aga» se transformă în aceea de «șef al poliției Capitalei». Numărul vătășeilor din mahalale se mărește la 340, plătiți de poli-

ție; iar pompierii se separă de poliție, devenind corp aparte.

Sub Vodă Barbu Știrbey, șeful Poliției Capitalei își schimbă numele în acela de prefectul Poliției Capitalei.

La 1861 sub Vodă Cuza, se pun bazele serviciului circulației, pentru care se afectează cinci comisari; la 1866, apare pentru prima oară titlatura de «poliție municipală» pusă sub conducerea unui inspector“.

LAUDE MEȘTEȘUGARILOR

MAGDALENA BUNTA din Cluj, se dovedește interesată de vechile meșteșuguri • practicate în Transilvania, aducînd însă amănunțe pitoarești privind circulația unora din obiectele făcute de asemenea meșteri.

„Sub noțiunea de *comori țigănești*, înțelegem obiectele lucrate de-a lungul secolelor de meșterii aurari transilvăneni, sau de cei din afara Transilvaniei, obiecte care, datorită anumitor împrejurări, au ajuns în posesia țiganilor. Nu este deci vorba de obiecte lucrate de aceștia din urmă în forme și stiluri aparte, specifice.

Procesele verbale ale orașelor Cluj, Sighișoara, Sibiu referitoare la succesiunile țiganilor morți în periferiile orașelor arată că ei moșteneau, de regulă, pe lîngă o căsuță, diferite obiecte (câni, pahare etc.) din argint, lucrate în mare parte în Transilvania. Interesante sînt în acest sens următoarele date păstrate la Arhivele statului din Sibiu. În anul 1777, urmașii unor țigani moștenesc o căsuță de lut în valoare de 60 guldeni, câni de argint în valoare de 95-135 guldeni, corderne (brîie) cu cataramă din argint în valoare de 30-80 guldeni, pahare de argint în valoare de 30-50 guldeni. Documentele păstrate ne transmit știri despre grupuri de țigani nomazi care purtau cu ei vase de argint, ascunse prin lăzile căruțelor, și constituind averea șatrei. Dacă țiganii nomazi ajungeau într-o situație dificilă, puneau în gaș aceste obiecte, plătind uneori dobînzii timp de zeci de ani, dar de vîndut nu le vindeau decît în caz de extremă nevoie. O întîmplare interesantă se leagă de o cupă lucrată în 1599 la Brașov, avînd o inscripție gravată care dă posibilitatea să se presupună că i-ar fi aparținut domnului Țării Românești, Mihai Viteazul. În 1866, în urma detro-

Pahar datînd din sec. XVI-XVII, pus în gaj la sfîrșitul secolului trecut de „voievozi” ai țigănilor și ajuns din casa de amanet în patrimoniul unor muzee transilvănene

Pahar din argint aurit, cu decoruri gravate sau lucrate prin ciocnîre

nării lui Cuza, o familie de boieri se refugiasă în Transilvania. Avînd nevoie de bani, a vîndut cupa unui «voievod» al țigănilor. Acesta a lăsat-o amanet ani îndelungați unei instituții de împrumut pe gaj din Turda. În 1907, cu ocazia unei licitații, cupa a fost achiziționată de cunoscutul colecționar din Turda, Ștefan Téglás, căruia însuși bătrînul țigan îi relatase povestea. Ulterior, probabil de la Ștefan Téglás, această cupă a ajuns în posesia Muzeului Astrei din Sibiu.

Din însemnările unui aurar clujean, păstrate de pe la mijlocul sec. XIX, aflăm că atît țiganii din împrejurimi cît și cei de la mari depărtări veneau la Cluj anume pentru ca să-și comande asemenea obiecte executate deseori la comanda directă a unor «voievozi» de țigani. S-ar putea spune că între anii 1842-1860 procurarea unor asemenea pahare era o adevărată modă între «voievozii» țigănilor din Transilvania.

35 DE LIRE STERLINE PENTRU UN REVOLVER CREAT DE UN ROMÂN

Muzeograf principal la Muzeul Militar Central, tovarășul CAROL KÖNIG — din București ne-a scris despre inventatorul revolverului Dimancea. Pe

îngă scurta biografie a locotenentului Haralambie Dimancea, corespondentul nostru menționează și următoarele amănunte :

„În lume sînt cunoscute în prezent 10 revolvere sistem «Dimancea» (nouă dintre revolvere sînt amintite de Geoffrey Boothroyd, Arhiva Muzeului Militar Central, Dosar corespondența cu străinătatea, nr. 15, vol. I, pp. 295-296). Trei — produse de firma «Kynoch Gun Factory» din Aston —, se găsesc în Anglia, respectiv unul în colecția de la «Imperial Metal Industries» (Kynoch), Birmingham, și poartă inscripția «Revolver Dimancea-Kynoch Gun Factory, Aston» ; al doilea — în colecția poliției orașului Birmingham (exemplar nemarcant) ; iar al treilea revolver a fost vîndut în 1965 cu suma de 35 lire sterline și actualmente nu i se mai cunoaște locul. Șase revolvere se află în America și au pe partea superioară a țevii «Gatling Arms & Ammn. Co. Ltd. Birmingham-Dimancea Patent». Din acest model, în țara noastră s-a mai păstrat o singură piesă, în colecția Muzeului Militar Central.

Numărul total al revolverelor fabricate de firmele mai sus amintite nu este încă cunoscut”.

Cristian POPIȘTEANU

CONTENTS

EMIL CONDURACHI Romanian Colonists in Dacia.....	2
* A Hurricane Ravages the Capitalist World: The 1929-1933 Economic Crisis.....	9
ILIE CEAUSESCU The Romanian Communist Party in Defense of the Interests of the Working Class during the Great Economic Crisis.....	18
HISTORICAL DICTIONARY High Offices in Wallachia and Moldova.....	22
DARIUSZ PIATKOWSKI The Unusual Fate of the Polish Submarine Orzel.....	26
PETRE CONSTANTINESCU-IASI Negru Vodă on Both Sides of the Carpathians.....	31
L. DEMENY The Beginnings of the Romanian Miniature Painting.....	37
STEVEN RUNCIMAN The Assault on Constantinople.....	38
CONST. C. GIURESCU Controversial Locations: Where Did Posada, Rovine and Vicina Lie.....	52
JEAN AUBURTIN Charles de Gaulle.....	60
DANA CRIVAT Round Table: The Contribution of Historians.....	72
MIRON CONSTANTINESCU The Iron Guard, a Romanian Fascist Organization.....	74
AL. GH. SAVU The Iron Guard Rebellion.....	78
VASILE BOBOCESCU Bourgeois Politicians Supporters of the Iron Guard Movement.....	86
CRISTIAN POPIȘTEANU Archives Confirm.....	89
J.P. DE SOUZA The Eagle, a Millenary-Old Spaceship.....	90

SOMMAIRE

EMIL CONDURACHI Colons romains en Dacie.....	2
* Un ouragan ravage le monde capitaliste: la crise économique de 1929-1933.....	9
ILIE CEAUSESCU Le Parti Communiste Roumain pour la défense des intérêts de la classe ouvrière pendant la grande crise économique.....	18

Dictionnaire historique Hautes dignités en Valachie et en Moldavie.....	22
DARIUSZ PIATKOWSKI Le destin hors série du sous-marin polonais Orzel.....	26
PETRE CONSTANTINESCU-IASI Negru Vodă des deux côtés des Carpathes.....	31
L. DEMENY Les premières miniatures roumaines.....	37
STEVEN RUNCIMAN L'assaut de Constantinople.....	38
CONST. C. GIURESCU Localisations controversées: où se trouvaient Posada, Rovine et Vicina.....	52
JEAN AUBURTIN Charles de Gaulle.....	60
DANA CRIVAT Table ronde: l'apport des historiens.....	72
MIRON CONSTANTINESCU La Garde de Fer, organisation fasciste de Roumanie.....	74
AL. GH. SAVU La rébellion de la Garde de Fer.....	78
VASILE BOBOCESCU Politiciens bourgeois soutiens du mouvement de la Garde de Fer.....	86
CRISTIAN POPIȘTEANU Les archives confirment.....	89
J.P. DE SOUZA L'aigle, un vaisseau spatial millénaire.....	90

СОДЕРЖАНИЕ

ЭМИЛ КОНДРАКИ Римские колонисты в Дакнии.....	2
* Опустошительный ураган в капиталистическом мире: экономический кризис 1929-1933-го г.....	9
ИЛИЕ ЦАУШЕСКУ Румынская Коммунистическая Партия защищает интересы рабочего класса в годы экономического кризиса.....	18
Исторический словарь: Высшие должности в Валахии и Молдове.....	22
ДАРИУСЗ ПЯТКОВСКИ Необыкновенная судьба польской подводной лодки Орзел.....	26
ПЕТРЕ КОНСТАНТИНЕСКУ-ИАЗИ Негру Вода, по обе стороны Карпат.....	31
Л. ДЕМЕНЬ Начало румынской миниатюры.....	37
СТИВЕН РАНЦИМАН Штурм Константинополя.....	38
КОНСТ. К. ДЖУРЕСКУ Противоречивые мнения: где находились Посада, Ровине и Вичина.....	52
ЖАН ОБЮРТЭН Шарль де Голль.....	60

ДАНА КРИВЭЦ За круглым столом: о вкладе историков.....	72
МИРОН КОНСТАНТИНЕСКУ Железная Гвардия — фашистская организация в Румынии.....	74
А.Р. САВУ Железнодорожники бунт.....	78
ВАСИЛЕ БОБОЧЕСКУ Буржуазные политические деятели, покровительствующие медведю новардеевскому движению.....	86
КРИСТИАН ПОПИȘTEАНУ Архивы подтверждают.....	89
Ж.П. де СУЗА Орел, тысячелетний космический корабль.....	90

INHALT

EMIL CONDURACHI Römische Ansiedler in Dakien.....	2
* Ein Orkan verwüstet die kapitalistische Welt: die ökonomische Krise von 1929-1933.....	9
ILIE CEAUSESCU Die Rumänische Kommunistische Partei verteidigt die Interessen der Arbeiterklasse während der grossen ökonomischen Krise.....	18
Geschichtswörterbuch Hohe Ämter aus der Walachei und der Moldau.....	22
DARIUSZ PIATKOWSKI Das ungewöhnliche Schicksal des polnischen Unterseebootes Orzel.....	26
PETRE CONSTANTINESCU-IASI Negru Vodă auf beiden Seiten der Karpathen.....	31
L. DEMENY Die Anfänge der rumänischen Miniaturmalerei.....	37
STEVEN RUNCIMAN Der Angriff auf Konstantinopel.....	38
CONST. C. GIURESCU Umstrittene Ortschaften: Wo lagen Posada, Rovine und Vicina.....	52
JEAN AUBURTIN Charles de Gaulle.....	60
DANA CRIVAT Rundtisch: der Beitrag der Historiker.....	72
MIRON CONSTANTINESCU Die Eiserner Garde, eine faschistische Organisation aus Rumänien.....	74
AL. GH. SAVU Der Aufstand der Eisernen Garde.....	78
VASILE BOBOCESCU Bourgeois Politiker, welche die Bewegung der Eisernen Garde unterstützten.....	86
CRISTIAN POPIȘTEANU Die Archiven bestätigen.....	89
J.P. DE SOUZA Der Adler, ein Jahrtausende-altes Raumschiff.....	90

ABONNEMENTS ICE — LIBRI, Bucarest, Roumanie: Calea Victoriei 126, P.O.B. 134-135; Telex: 226

magazin istoric

București, str. Onești, nr. 5. — Sectorul 1, Oficiul poștal Nr. 1. telefon 16 68 72, 15 16 68

REDACTORI: Dana Crivăț, Elisabeta Fetreanu, Maria Anca Pirjol, Vasile Șimandan, I. M. Ștefan, Marian Ștefan, Valentin Urum
SECRETAR DE REDACȚIE: Valeriu Buduru
PREZENTAREA GRAFICĂ: Rade Dobro

Apare lunar, se găsește de vânzare la chioșcurile de difuzare a presei. Abonamentele se fac la oficiile poștale, factorii poștale, difuzorii din întreprinderi, instituții și de la sate. Pretul unui număr 5 lei, abonamentul pe 6 luni — 30 lei pe un an — 60 lei

Tiparul executat la Combinatul poligrafic „Casa Scintei” — București

Mahomed Cuceritorul. Pictură de Gentile Bellini
(Asaltul Constantinopolului, p. 38)

COPERTA IV

Visul datează de mult : o veche miniatură indiană, „zborul spre cer” (Vulturul — o milenară navă cosmică, p. 90)

COPERTA I

Asaltul Constantinopolului, așa cum este reprezentat într-un manuscris păstrat la Biblioteca Națională din Paris (Asaltul Constantinopolului, p. 38)